

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

До захисту допустити:

Зав. кафедри

_____ О.Г. Брежнєва

«__» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

«Театралізована діяльність як умова формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників»

студентки факультету філології
та масових комунікацій
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітнього ступеня «Магістр»
Сидорової Дар'ї Олегівни

Науковий керівник:

Демидова Ю.О., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти

Рецензент: Зайцева Л.І., д.пед.наук,
професор кафедри дошкільної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«__» _____ 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Здоров'язберігаюча поведінка як педагогічний феномен	12
1.2. Сучасні підходи до здоров'язбереження в умовах закладу дошкільної освіти	29
1.3. Театралізована діяльність як умова формування здоров'язберігаючої поведінки дітей дошкільного віку.....	43
Висновки до I розділу	65
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
2.1. Проектування педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності	67
2.2. Методичне забезпечення дослідження та особливості його проведення.....	97
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи з формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності	102
Висновки до II розділу	106
ВИСНОВКИ	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	114

ВСТУП

Сучасна ситуація соціально-економічного розвитку нашої країни, гуманізація освіти передбачає розробку принципово нових умов для вільного розвитку всіх резервів фізичного і духовного становлення особистості, стимулюючи ціннісне ставлення до свого здоров'я, формування здоров'язберігаючої поведінки, створення здоров'язберігаючого середовища, в основі якої лежить здоровий мотивований спосіб життя.

Завдання зміцнення і збереження здоров'я дітей дошкільного віку є необхідною умовою їх різнобічного розвитку і забезпечення нормальної життєдіяльності організму. Сучасний стан здоров'я дошкільників характеризується наступними тенденціями: поширеність функціональних відхилень досягає більш 70%, хронічних захворювань - 50%, фізіологічної незрілості - 60%, понад 20% дітей мають дефіцит маси тіла, кожна третя дитина, що закінчує заклад дошкільної освіти, має знижену гостроту зору (І.Н.Корнева). Турбота про здоров'я дітей актуалізує необхідність пошуку засобів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я, формування мотивації здорового способу життя, поведінкових стратегій здоров'язбереження.

У дошкільному віковому періоді формуються поведінкові звички дітей, які поряд з іншими факторами, позначаються на якості здоров'я. Тому актуальним стає формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, що включає установку на здоровий спосіб життя, культуру харчування, розвиток фізичних, соціальних і особистісних потенціалів дитини, формування умінь і поведінкових особливостей здоров'язбереження з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей дошкільника.

Дитина дошкільного віку майже 80% своєї життєдіяльності проводить в закладі дошкільної освіти (ЗДО). Це обумовлює велику відповідальність закладу дошкільної освіти не тільки у виконанні ним освітньої функції, а й важливого показника досягнення якості освіти - стану здоров'я і формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільника. Істотна роль в цьому належить

науково обґрунтованій організації здоров'язбереження в дошкільному закладі.

У зв'язку з цим, однією з найважливіших дослідницьких завдань стає пошук ефективних засобів формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, що пов'язано з розробкою і впровадженням педагогічних технологій, при яких дитина здатна пізнати світ в тих формах діяльності, які йому близькі, доступні і сприяють просуванню в розвитку. Причому вирішальне значення має надаватися діяльності, в якій дитина зможе найбільш повно розкрити свої можливості і ефективно засвоїти соціальний досвід - театралізованої діяльності.

Театралізована діяльність емоційно-насичена, приваблива для дітей, охоплює особистість дитини і відповідає специфіці розвитку психічних процесів, володіє широким розвивальним потенціалом, який дозволяє використовувати форми, методи і прийоми театралізації у формуванні здоров'язберігаючої поведінки дитини в освітньому і виховному процесі закладу дошкільної освіти.

У вітчизняній педагогічній науці існує ряд досліджень, присвячених різним аспектам дослідження здорового способу життя і здоров'язбереження (роботи Н.П.Абаскалової, М.Ю.Абросімової, Т.В.Ахутіної, Е.А.Багнетової, В.К.Бальсевич, В.К.Біловуса, Т.Ю.Богачевої, Г.В.Жуліної, В.Н.Ірхіна, І.В.Кузнецової, Г.М.Мітязевої, Г.С.Нікіфорова, М.Ф.Секач, Г.Н.Серікова, В.М.Сорокіної, Л.Ф.Тихомирової, І.А.Яковлевої та ін.)

Питання збереження і зміцнення здоров'я дошкільників, формування здорового способу життя, створення здоров'язбережувального середовища закладу дошкільної освіти висвітлені в роботах Н.О.Андрєвої, Н.Г.Бикової, Л.Н.Волошиної, В.І.Григор'єва, В.Ю.Карпова, Н.М.Лазаревої, Н.В.Пешкової, В.В.Сазонової, О.В.Хухлаєвої, В.Г.Шітько та ін.

Дослідженню потенційних творчих можливостей дитини дошкільника, театралізованої діяльності як засобу розвитку особистості дитини-дошкільника присвячені роботи І.Г.Андрєєвої, Т.Н.Бойко, М.В.Вороб'євої,

Т.Н.Доронової, Л.І.Іванцової, Т.С.Комарової, О.А.Коржакової, І.В.Лесняк, А.Б.Нікітіної, С.Н.Томчікової та ін.

Разом з тим, незважаючи на досягнення в педагогічній науці за окремими аспектами здоров'язбереження і здоров'язберігаючої поведінки в системі дошкільної освіти, немає повного уявлення про формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, недостатньо розкриваються науково обґрунтовані шляхи цього процесу, що забезпечують розвиток свідомості і позитивно-активного ставлення до здорового способу життя, формування умінь, навичок і поведінкових стратегій, необхідних для усвідомлення і оцінки власного здоров'я, виховання у дітей культури здоров'язбереження.

Дана обставина підтверджується низкою суперечностей між:

- соціальним замовленням держави, суспільства, сім'ї на здорову дитину і несформованістю здоров'язберігаючої поведінки дошкільника на особистісному рівні;
- нагальною потребою формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільника і недостатньою розробленістю науково методичного забезпечення даного процесу в закладі дошкільної освіти;
- потенційними можливостями театралізованої діяльності у формуванні здоров'язберігаючої поведінки дошкільників та недостатнім використанням її можливостей в освітній діяльності дошкільного закладу.

Науково-педагогічна значущість і недостатня розробленість теоретико-методологічних основ даного процесу зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Театралізована діяльність як умова формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Об'єкт дослідження: формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні умови формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Визначення вищевказаних методологічних характеристик дозволило нам сформулювати **гіпотезу дослідження:** формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде ефективним, якщо будуть реалізовані наступні психолого-педагогічні умови:

- ✓ виявлено сутність, структура і зміст здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, що дозволяють визначити механізм і динаміку процесу його формування;
- ✓ зміст діяльності педагогів щодо формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде визначено віковими і психологічними особливостями дітей і специфікою освітнього процесу дошкільного закладу;
- ✓ забезпечено організацію театраль-но-освітнього середовища в ЗДО, що включає організований простір для театралізованої діяльності та взаємодії педагогів, дітей і батьків;
- ✓ впроваджена в освітній процес ЗДО педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності;
- ✓ цілеспрямоване формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде здійснюватися як процес актуалізації наявного і придбання нового індивідуального досвіду здоров'язбереження.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність, зміст і специфіку здоров'язберігаючої поведінки дошкільників.

2. Впровадити в педагогічний процес закладу дошкільної освіти педагогічну технологію формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

3. Розробити операційно-процесуальну сторону процесу формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників за допомогою дидактичних форм, методів і засобів театралізованої діяльності.

Методологічну основу дослідження становлять основні положення системного (С.І.Архангельский, В.П. Беспалько, І.В.Блауберг, Т.А. Ільїна, Е.Ф. Зеер, Ю.А.Конаржевський, Н.В.Кузьміна, Б.Ф. Ломов, В.Н.Сагатовський, Г.П.Щедровицький, Е.Г. Юдін, В.А.Якунін та ін.); особистісно-деятеьлісного (К.А.Абульханова, Б.Г.Ананьєв, Л. І. Божович, О.В. Бондаревська, А. В. Брушлінський, А.Г. Асмолов, Л.С. Виготський, Н.Ф. Голованова, О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн, В.В. Серіков, В.А.Сластьонін, І.С. Якіманська, Е.А. Ямбург та ін.); культурологічного (В.С. Біблер, В.П.Большаков, Є.В. Бондаревська, П.С.Гуревич, І.О. Зимня, Е.В. Ільєнко, М.С. Каган, Л.Е.Кертман, В.П.Козловський, М.К.Мамардашвілі, Е.А.Орлова, Е.В. Соколов, Г.П. Францев та ін.); аксіологічного (Л.І. Анциферова, А.Г. Здравомислов, Т.А. Казімірського, М.С. Каган, А.В. Кир'якова, А.С. Кузнецов, П.Є. Матвеев, та ін.); технологічного (В.П. Беспалько, Т.Н.Грошева, Л.В.Загрекова, Т.А. Ільїна, Е.А.Леванова, М.М. Левіна, А.Я. Савельєв, С.В. Салько, Н.Ф. Талізїна та ін.) підходів.

Теоретичною основою побудови концепції дослідження стали:

- теорії розвитку особистості дитини дошкільного віку (В.А.Аверін, Б.Г.Ананьєв, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, О.В.Запорожець, М.І.Лісіна, О.В.Петровській, В.А.Петровський, С.Л.Рубінштейн, Д.Б. Ельконін та ін.);
- концепції розвитку дитини-дошкільника як суб'єкта дитячих видів діяльності (В.В.Абраменкова, Т.І. Бабаєва, Р.Р.Ветчінкіна, М.Б. Зацепїна, С.А.Козлова, Т.С. Комарова, І.Я.Лейбман, О.В. Солнцева, Р.М. Чумічева та ін.);

- дослідження проблеми взаємодії дитячого садка і сім'ї у вихованні та розвитку дитини (Є. Арнаутова, Т.І. Бабаєва, О.Л. Зверєва, С.А.Козлова, Т.А. Куликова та ін.);
- концепції побудови розвиваючого середовища дошкільних установ (Л.А.Венгер, Н.С.Єжкова, Л.М. Кларін, С.Л. Новосьолова, В.А. Петровський та ін.);
- концептуальні засади формування здорового способу життя та здоров'язбереження (Н.П.Абаскалова, М.Ю.Абросімова, Т.В.Ахутіна, Б.К.Бальсевич, М. М. Безруких, В.К.Біловус, Т.Ю. Богачьова, О.С. Васильєва, Г.В.Жуліна, І.В.Журавльова, Г.К. Зайцев, В.Н.Ірхін, Е.М.Казін, О.Р.Кокоріна, І.С.Ларіонова, Н.К.Смірнов, Г.М.Солов'єв, О.Л.Трещева);
- теоретичні основи здоров'язберігаючої технологій в системі освіти (І.І. Брехман, О.С. Васильєва, П.В.Кобзарь, І.В.Кузнецова, Е.А.Леванова, В.А.Ліщук, А.Г.Маджуга, В.А.Плешаков, Т.В.Пушкарьова, Т.Н.Сахарова, М.Ф.Секач, Г.М.Солов'єв, О.Н.Степанова, Л.Ф.Тіхомирова, І.А.Яковлева та ін.);
- дослідження проблеми формування здорового способу життя в умовах закладу дошкільної освіти (Н.А.Андрєєва, Н.Г.Бикова, О.В.Віноградська, Л.Н.Волошина, М.Н.Вохмяніна, В.А.Деркунська, Т.С.Казаковцева, Л.Г.Касьянова, Н.Н.Лазарєва, В.В.Сазонова, Г.А.Хакімова, О.В.Хухлаєва, И.В.Чупаха тощо);
- філософські, психолого-педагогічні, мистецтвознавчі положення про творчий розвиток особистості (В.С. Біблер, Е.В.Бондарєвська, Н.О.Ветлугіна, Т.І. Власова, А.Ю. Гончарук, А.Д. Жарков, Л.В. Занков, Д.Б. Кабалєвський, Т.С.Комарова, Б. М. Теплов, Т.В.Холостова, М.М.Шацька та ін.);
- психолого-педагогічні вчення про потенційних творчих можливостях дитини дошкільника (Б.С.Волков, Л.С.Виготський, О.В.Запорожець, С.А.Козлова, Т.С.Комарова, Н.Н.Палагіної, А.І. Савенков та ін.);

- про художні можливості театру як фактора виховання особистості (Р.Х.Баталов, Н.Н.Бахтін, Т.Б.Васілець, І.А.Генералова, П.М.Ершов, А.П.Єршова, В.А.Ільєв, Е.А.Ільїна, Е.І.Колупаєва, А.М.Нахімовський, Н.І.Сац, К.С.Станіславський, І.В.Юстус та ін.);
- дослідження театралізованої діяльності як умови розвитку особистості дитини-дошкільника (Л.Артемова, Л.Виготський, Д.Ельконіна, Л.Міланович, С.Новосолової, Н.Сорокіна, Н.Водолага, І.Карабаєва та ін.).

Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань нами використовувався комплекс методів дослідження: *теоретичних* - аналіз, синтез, порівняння, конкретизація при вивченні філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури з проблеми дослідження, *емпіричних* - узагальнення педагогічного досвіду; метод проектування, педагогічний експеримент, метод анкетування, метод тестування, методи аналізу продуктів діяльності дітей; *статистичних* - методи кількісної та якісної обробки результатів дослідно-експериментального дослідження.

База і організація дослідження. Експериментальна робота проводилася на базі ЗДО № 108 м.Маріуполь. Всього дослідно-експериментальною роботою було охоплено 50 осіб: вихователі дошкільних освітніх установ (10 осіб), дошкільників експериментальної групи (25 осіб) та контрольної групи (25 особи).

Основні етапи дослідження. Дослідження складалося з трьох етапів і проводилося з 2009 по 2012 рр.

На першому етапі (вересень 2019р.) Здійснювалося осмислення теоретико-методологічних аспектів дослідження, з'ясовувався стан проблеми формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності в науковій літературі. У процесі теоретичного осмислення проблеми була вивчена психолого-педагогічна література; визначалися провідні позиції кваліфікаційної роботи (об'єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання, база дослідження тощо) і його термінологічне поле; проводився констатувальний етап дослідно-експериментальної роботи.

На другому етапі (січень 2020р.) виявлялися специфіка і особливості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, здійснювалася реалізація педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, перевірка та уточнення отриманих висновків, оцінка підсумків дослідно-експериментальної роботи.

На третьому етапі (протягом 2020р.) оброблялися і уточнювалися підсумки отриманих результатів; визначалася логіка викладу матеріалу; здійснювалося узагальнення отриманих результатів; формулювалися висновки дослідження, оформлялася кваліфікаційна робота.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що воно сприяє вирішенню важливої наукової проблеми, відкриває напрям наукових досліджень, пов'язаних з теоретико-методологічним забезпеченням процесу формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності. В ході теоретичного аналізу розкрито сутність, зміст і специфіка здоров'язберігаючої поведінки дошкільників; проектована педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності; визначено комплекс психолого-педагогічних умов формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Практична значимість проведеного дослідження полягає в тому, що:

- впроваджена в освітній процес ЗДО елементів педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності;

- розроблена система методичного супроводу процесу формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, що включає найбільш ефективні (доступні і сучасні) форми, методи, засоби театралізації, що дозволило зробити процес формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників більш результативним;

- обґрунтований діагностичний інструментарій, здатний забезпечити контроль за управлінням процесу формування здоров'язберігаючої

поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності з метою його прогнозування та корекції;

- експериментально обґрунтована сукупність психолого-педагогічних умов ефективності формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Структура кваліфікаційної роботи відповідає логіці дослідження і включає в себе вступ, два розділи, висновок, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Здоров'язберігаюча поведінка як педагогічний феномен

Педагогічна наука і практика мають гостру потребу в концептуальних дослідженнях формування здоров'язберігаючої поведінки особистості. Аналіз наукової та методичної літератури, яка розкриває проблеми формування здоров'язберігаючої поведінки, показує неоднозначність у визначенні суті і компонентного змісту даного феномена.

У психолого-педагогічній літературі положення про здоров'я як умови розвитку особистості розкриваються в дослідженнях таких вчених, як В.А.Ананьєв, Т.В.Ахутіна, В.Ф.Базарний, В.К.Бальсевич, Т.Ю.Богачьова, І.І.Брехман, М.Я.Віленський, Г.В.Жуліна, В.Н.Ірхін, Е.М.Казін, П.В.Кобзарь, І.В.Кузнецова, В.А.Ліщук, А.Г.Маджуга, М.Ф.Секач, Г.Н.Серіков, Н.Ю.Сінягіна, Л.Ф.Тихомірова та ін.). Концептуальні засади формування здорового способу життя та здоров'язбереження особистості були предметом вивчення в роботах Н.П.Абаскалової, М.Ю.Абросимової, Е.А.Багнетової, М.М.Безруких, В.К.Біловуса, О.С.Васильєвої, Г.В.Жуліної, І.В.Журавльової, Г.К.Зайцева, О.Р.Кокоріної, І.С.Ларіонової, Е.А.Леванової, І.М.Міт'яєвої, Г.С.Нікіфорова, В.М.Разіна, Н.К.Смірнова, Г.М.Солов'єва та ін.

Для виявлення ступеня розробленості проблеми дослідження в педагогічній науці необхідно проаналізувати такі ключові поняття, як: «здоров'я», «здоров'язбереження», «культура здоров'я», «здоровий спосіб життя» та ін.

Одним з найважливіших і необхідних умов для активного, творчого і повноцінного життя людини є здоров'я, яке в той же час, є найбільш чутливий барометр соціально-економічного стану будь-якого суспільства [37].

Проблема вивчення здоров'я людини, його цілісності, системності, багатокомпонентної, зв'язку з навколишнім середовищем в останні роки особливо привертає увагу провідних вчених (М. М. Амосов, Н.А.Агаджанян, Р.І.Айзман, В.К.Бальсевич, Т.Ю.Богачева, М.Я.Віленький, Г.К.Зайцев, В.Н.Ірхін, В.П.Казначєєв, Г.А.Кураєв, Л.І. Лубишева, Г.М.Соловойв, Л.Ф..Тихомірова, Р.Х. Ярулін та ін.).

Згідно Конституції України людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю, формування якої має забезпечити освіта впродовж життя. Саме тому постає об'єктивна потреба у розробленні здоров'язберезувальних технологій та впровадженні їх у освітній процес не лише школа, а й в ЗДО, які забезпечать формування в дітях здоров'язберезувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей, відповідної культури здоров'я, утвердження пріоритету здорового способу життя. Застосування здоров'язберезувальних технологій сприятиме комплексному вдосконаленню змісту освітнього процесу та його навчального середовища в аспекті здоров'язбереження.

Основні підходи до збереження і зміцнення здоров'я дітей також визначено в законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Національній стратегії розвитку освіти до 2021 року, Державній національній програмі «Діти України», Базовому компоненті дошкільної освіти та ін.

Погляд на здоров'я як на найвищу за своїм значенням життєве благо має тисячолітню традицію. Причому в міру зростання добробуту людини, задоволеність її природних первинних потреб (в їжі, теплі, житло, безпеки та ін.), відносна цінність здоров'я в очах людей все більше зростає, і вони приділяють цьому все більша увага [8].

Здоров'я - це природна, абсолютна і повсякчасна життєва цінність, що займає найвищу сходинку на ієрархічній драбині цінностей, а також у системі таких категорій людського буття як інтереси та ідеали, гармонія,

краса, сенс і щастя життя, творча праця, програма та ритм життєдіяльності [17].

Феномен «здоров'я» та особливості його збереження і зміцнення досліджують учені різних наукових напрямів – філософи, медики, соціологи, психологи, педагоги. Значний внесок у розробку теоретико-методичних засад формування навичок здорового способу життя дітей, підлітків, молоді здійснили В. Бобрицька, Т. Бойченко, Т. Воронцова, О. Дубогай, Л. Дудовора, С. Кондратюк, Ю. Лісіцин, В. Оржеховська, В. Петленко, В. Пономаренко, І. Смирнов, С. Сичов, І. Смолякова, Л. Сущенко та ін. Різноманітні інноваційні підходи, форми і методики формування здорового способу життя дітей та молоді обґрунтовано у працях В. Горащука, О. Дубогай, С. Омельченко, В. Оржеховської та ін.

Ключовою категорією нашого дослідження є «здоров'язбережувальна поведінка дітей старшого дошкільного віку», для визначення змісту якої вважаємо за необхідне розглянути й уточнити сутність понять «здоров'я», «здоров'язбереження», «здоровий спосіб життя», а також «поведінка», які мають взаємообумовлюваний характер.

За узагальненнями Н. Поліщук [31], в історії розвитку знань про здоров'я та способи його збереження чітко простежуються західна та східна цивілізаційні тенденції, кожна з яких характеризується оригінальною теоретичною основою та практичними напрацюваннями. Скажімо, західна цивілізаційна тенденція ґрунтується на прагненні до досягнення безпосередньо корисного результату на основі стимулювання таких рухових якостей, як: сила, швидкість, витривалість. Натомість східна цивілізаційна тенденція орієнтована на поліпшення загального стану організму, гармонізацію стосунків людини з навколишнім середовищем.

Різноаспектні теоретичні напрацювання характеризують здоров'я як складний феномен. Так, трактування поняття «здоров'я» подається різними контекстами, зокрема й такими:

- ціннісне утворення, що діє поза принципом «поломки» й «лікувального втручання» (О. Асмолов [1]);
- зміцнювальний вплив на органічні процеси явищ самоактуалізації, трансцендування, прагнення щастя (Р. Мей, Т. Титаренко [37] та ін.);
- динамічний стан організму, який характеризується високим енергетичним потенціалом, оптимальними адаптаційними реакціями на зміни довкілля, що забезпечує гармонійний фізичний, психо-емоційний і соціальний розвиток особистості, її активне довголіття, повноцінне життя, ефективну протидію захворюванням (енциклопедичне джерело [27]).

У виданні «Енциклопедія освіти» здоров'я розглядається як морфологічна цілісність та як процесуальний і функціональний стан. Відносна сталість фізичних, хімічних та біологічних властивостей внутрішнього середовища організму людини (яку позначено терміном гомеостаз), складає на фізіологічному рівні основу здоров'я й визначає «здатність організму забезпечити послідовність і сталість свого внутрішнього середовища» [11].

Варто наголосити на тому, що в сучасному трактуванні поняття «здоров'я» розглядається не як мета життя, а як його ресурс. Зазначене прослідковується в результаті зіставленні трактувань поняття «здоров'я», які було запропоновано робочою групою Всесвітньої організації охорони здоров'я в різні роки розроблення концепції здоров'я, зокрема:

- до 2007 року – стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб і фізичних дефектів;
- після 2007 року – ступінь здатності індивіда чи групи, з одного боку, реалізувати свої прагнення і задовольнити потреби, а, з іншого, змінювати середовище чи кооперуватися з ним.

Відповідно до міркувань Т. Мієр, феномен «здоров'я» доцільно розглядати і як науковий феномен, і як засіб, що забезпечує результативний перебіг іншого процесу (приміром, освітнього, виробничого), виду діяльності (як-от, освітня, професійна).

Нам імпонує думка В. Нестеренко, яка стверджує, що «в останні десятиріччя проблема здоров'я дитини набула нового осмислення. Якщо раніше її вирішення пов'язувалося переважно з медико-біологічними або санітарно-гігієнічними факторами, то сьогодні доведено, що здоров'я людини – це цілісне системне явище, природа якого обумовлена як природними та соціальними зовнішніми чинниками, так і внутрішніми, такими, що визначають психологічне ставлення людини до себе і до тих обставин, у яких вона реалізує власне життя». Головна увага науковцем акцентується на тому, що «здоров'я потрібно не стільки повертати, скільки змалку виховувати у кожній людині усталені звички і потребу здорового життя» [66].

Класифікація визначень здоров'я Р.Т.Андерсона виділяє кілька варіантів його дефініцій: по-перше, як результат або результат певної діяльності; по-друге, як здатність досягати бажані цілі або виконувати певні функції; по-третє, як процес, в якому здоров'я постає в ролі динамічного постійно змінюється феномена; по-четверте, як щось пережите індивідом; по-п'яте, як атрибут індивіда (наприклад, фізичні можливості) або характеристика цілісної особистості (скажімо його емоцій) [2].

У дослідженнях О.С.Васильєвої і Ф.Р.Філатова здоров'я розглядається як складний багатовимірний феномен, що має гетерохрону структуру, що поєднує в собі якісно різні компоненти і відображає фундаментальні аспекти людського буття [56].

І.І. Брехман, засновник науки про здоров'я - валеології, визначає здоров'я як «здатність людини зберігати відповідну віку стійкість в умовах різних змін кількісних і якісних параметрів триединого потоку сенсорної, вербальної і структурної інформації» [26].

Слід зазначити, що в сучасній науці здоров'я розглядається як «... природний стан організму, що характеризується його врівноваженістю з навколишнім середовищем і відсутністю будь-яких хворобливих змін.

Здоров'я людини визначається комплексом біологічних (спадкових і набутих) та соціальних факторів» [51].

При цьому, здоров'я, будучи особистісною характеристикою людини, не може не мати великого соціального значення, як для цієї людини, так і суспільства в цілому. Соціальні чинники мають в забезпеченні здоров'я настільки важливе значення, що в преамбулі статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я записано: «Здоров'я - це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів» [51].

Проблема здоров'я звучить і в працях багатьох педагогів. Так, В. О. Сухомлинський стверджував, що турбота про здоров'я дитини - це комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил ... не звід вимог до режиму, харчування, праці і відпочинку. Це, перш за все - турбота про гармонійну повноту всіх фізичних і духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості. «Здоров'я - властивість людини виконувати свої біосоціальні функції в мінливому середовищі, з перевантаженнями і без втрат, за умови відсутності хвороб і дефектів [53].

В.Ф. Базарний визначає здоров'я як педагогічну категорію. «Медична категорія - це хвороба. А здоров'я - міра реалізації генетичних потенціалів. Це резерви життя, життєздатність людини як цілісного творіння в єдності його тілесних, психічних і духовно - моральних характеристик. Ці резерви, ця життєздатність не дані спочатку в готовому вигляді. Вони, немов паростки, формуються, розвиваються і зміцнюються в процесі виховання.

Зауважимо, що вперше спроба визначення здоров'я в системі педагогічних категорій була зроблена Л.І.Засоріной і Л.М.Чістовим [32]. Автори визначали здоров'я як центральне категоріальне поняття концепції освіти, в якій найвищою метою педагогічного процесу визнається розвиток неповторної індивідуальності, збереження і зміцнення здоров'я людини за допомогою посилення самоконтролю особистості.

На думку Т. Андрющенко, «здоров'я – це стан динамічної гармонії його фізичної, психічної, духовної і соціальної складових, наявність високих адаптаційних можливостей організму, що забезпечують повноцінну життєву активність особистості» [9].

Здоров'я людини в системі педагогічних категорій розглядається як динамічний, змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх причин специфічне цілісне утворення, яке виявляє себе в самозбереженні, зміцненні і підтримці протягом усього життя людини, що є необхідною умовою його повноцінної вільної життя (найвищою цінністю відносини, що виявляється на різних рівнях життєдіяльності: соматичному, психічному, моральному, духовному) [33].

Виявлення, вивчення і пом'якшення наслідків таких факторів ризику, як соціальні конфлікти і соціально-психологічні напруги, стреси і психологічний дискомфорт, виходить із зони професійної діяльності медицини. Тут, в першу чергу, необхідні зусилля психологів, педагогів, соціальних працівників.

О.І. Ковальова визначила деякі особливості введення здоров'я в систему педагогічних категорій [52]:

1. Затребуваність в останні десятиліття в педагогічних науках гуманістичної парадигми (роботи Ш.А.Амонашвілі, В.П. Зінченко, В.В.Серікова, В.А.Сластенин, І.С. Якиманська та ін.) пробудила до життя і стимулювала розвиток раніше сформованих теоретичних концепцій і наукових напрямків (Б.Г.Ананьєва, Л.С. Виготського, П.Ф. Каптерєва, К.Д.Ушинського та ін.), що розглядають педагогічну антропологію як підставу педагогіки, а людини як предмет виховання. Саме педагогічна антропологія, як особлива область людинознавства, що здійснює «синтез всієї культури людинознавства в інтересах педагогіки», може стати сферою акумуляції знання про здоров'я в педагогіці.

2. Сміслова домінанта у взаємодії двох категорій «педагогічний процес» і «здоров'я» буде зміщуватися в залежності від «силового поля»

науки і предметної області, в рамках якої вони розглядаються. Будучи об'єднаними в загальну систему знання, кожна з цих категорій набуває не тільки нові зв'язки і відносини. Звернемо увагу на те, що знову утворюється система понять концентрується навколо основоположних категорій - «здоров'я» і «педагогічний процес». Однак в системі педагогічного знання більше «силове поле» має категорія «педагогічний процес», а в предметній області нової науки - педагогічної валеології, що виникла на стику педагогіки, валеології, медицини, фізіології, велике смислове навантаження несе категорія «здоров'я».

З огляду на ці позиції, О.І.Ковальова визначила взаємодію категорій «здоров'я» і «педагогічний процес»: необхідність і можливість реалізації педагогічного процесу як здоров'язберігаючої [52].

З поняттям «здоров'я» тісно пов'язаний термін «зміцнення здоров'я», під яким мається на увазі процес, що дозволяє людям підвищити контроль за своїм здоров'ям, а також поліпшити його.

Стан здоров'я людини, його здоровий спосіб життя і сформованість цінності здоров'я в усьому світі невідривно пов'язані з поняттям загальної культури особистості, формування якої в значній мірі доводиться на дитячі роки, з особливостями особистості педагога, його навчає і виховує [51].

Культура здоров'я – найважливіша складова загальної системи культури. Культура здоров'я набуває провідне значення серед глобальних проблем сучасності, що визначають майбутнє людства. Це обумовлено тим, що еволюція можлива тільки в здоровому суспільстві, яка, як стверджують вчені, здійснюється в даний час, і буде далі проходити в рамках теорії культурного освоєння світу [35].

Особистість, розвиваючись в культурі здоров'я (рівень адаптації) і на її базі, виходить далі на якісно новий рівень самореалізації як суб'єкт культури здоров'я (Б.Г. Ананьєв, А.В Брушлинський, М.С. Каган, О.М. Леонтьєв та ін.).

З позицій сучасних наукових уявлень під культурою здоров'я слід розуміти ступінь досконалості, що досягається в оволодінні теорією і практикою оптимізації життєдіяльності людини, спрямованої на адекватну реалізацію його генетичного потенціалу, зміцнення і розвитку резервних можливостей організму, з одного боку, і оздоровлення навколишнього його біосоціального середовища, з іншого, що в підсумку сприятиме успішному виконанню функцій індивіда і прогресу людства в цілому [27].

Цінність здоров'я формується в двох взаємопов'язаних між собою процесах: усвідомлення морального сенсу дійсності і емоційного ставлення до неї. Тому специфіка формування цінності здоров'я та здорового способу життя полягає у взаємодії усвідомлення доцільності здоров'язберігаючої поведінки і діяльності особистості і безпосередньому емоційному переживанні моральної потреби в ньому.

Під цінністю здоров'я М.В.Романнікова має на увазі стійке особистісне утворення, привласнення особистістю установки на здоров'я як однієї з найвищих людських цінностей, що сприяє подальшому особистісному розвитку і самовдосконалення [69].

До останнього часу в політиці охорони здоров'я в якості основного фактора, що сприяє поліпшенню статусу здоров'я, розглядалася система охорони здоров'я. Разом з тим, сукупність факторів ризику, значно впливають на стан здоров'я пацієнтів виходить далеко за межі того, що пов'язано власне з організацією системи охорони здоров'я. Стає все більш очевидним, що основна причина сучасної патології - в способі життя, у шкідливому впливі навколишнього середовища, тобто в багатогранному комплексі об'єктивних і суб'єктивних факторів [73].

Здоров'я людини, в першу чергу, залежить від стилю життя, який більшою мірою носить персоніфікований характер і визначається історичними і національними традиціями (менталітет) і особистісними нахилами (образ). Найбільш повно взаємозв'язок між способом життя і здоров'ям виражається в понятті «здоровий спосіб життя», яке об'єднує все,

що сприяє виконанню людиною професійних, громадських і побутових функцій в оптимальних для здоров'я умовах і виражає орієнтованість діяльності особистості в напрямку формування, збереження і зміцнення як індивідуального, так і громадського здоров'я [19].

Виховання потреби здорового способу життя в значній мірі може бути обумовлено формуванням спонукальних мотивів до фізичного вдосконалення. При цьому слід враховувати різні чинники, в тому числі і компетентність фахівців в цінностях здорового способу життя, наявність установки на збереження і зміцнення здоров'я, наявність схильності, схильності до тих чи інших оздоровчих заходів та ін.

Здоровий спосіб життя – це не просто спеціальна діяльність, спрямована на збереження і зміцнення здоров'я, а організація всієї життєдіяльності людини, що сприяє збереженню та вдосконаленню здоров'я [37].

С.І. Горчак дає своє визначення: «здоровий спосіб життя – це цілісний спосіб життєдіяльності людей, спрямований на гармонійне єдність фізіологічних, психічних і трудових функцій. Він обумовлює можливість повноцінного, необмеженого участі людини в різних видах соціального життя» [85].

На думку Р.Д.Гаджиєва, здоровий спосіб життя – це активний стан людини, яка потребує прояву вольових зусиль, осмислення вчинків і поведінки, що ведуть до збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я, відновлення працездатності. Здоровий спосіб життя об'єднує все, що сприяє успішному виконанню навчальної, ігрової, трудової діяльності, громадських і побутових функцій, які виконуються в оптимальних умовах, що сприяють збереженню, зміцненню здоров'я і підвищенню працездатності [75].

П.І. Філіппов і В.П. Філіппова вважають, що здоровий спосіб життя можна визначити як повсякденне особистісно-активна гігієнічний поведінка людей, засноване на дотриманні санітарно-гігієнічних норм і правил,

спрямоване на збереження і поліпшення фізичного і психічного здоров'я, підвищення захисних та адаптаційних властивостей організму, подовження тривалості життя, повноцінне виконання людиною соціальних функцій (праця, відпочинок, розваги) [69].

У наукових дослідженнях, присвячених концептуальним змінам освітнього середовища (А. Богуш, Г. Беленька, Н. Гавриш, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, О. Дубограй, О. Кононко, Т. Поніманська та ін.), йдеться про усвідомлення цінності здоров'я, особливо в період дитинства, забезпечення оптимального стану здоров'я, визнання унікальності кожної дитини та забезпечення ефективності її індивідуального розвитку.

Сучасні вчені та практики (Т. К. Андрющенко, І. І. Григоренко, О. Д. Дубогай, Н. Ф. Денисенко, Н. Ю. Синягіна, О. П. Козін, І. В. Кузнєцова та ін.) вважають, що стан здоров'я людини залежить не тільки від зовнішніх чинників, а й від власного ставлення до нього. О. Л. Кононко вважає: дитина дошкільного віку має не лише знати про власне здоров'я, а й емоційно ціннісно ставитися до нього, надаючи перевагу позитивним впливам середовища перед шкідливими, руйнівними.

Концептуальні засади, ідеологію, принципи та особливості формування здорового способу життя досліджували: О. Балакірева, Г. Беленька, О. Вакулєнко, Ю. Галустян, І. Ковчина, Р. Левін, Р. Моїсеєнко, Н. Петренко, О. Чернявська, О. Шиян, О. Яременко та інші.

З численних визначень і понять здорового способу життя О.Р. Кокоріна, слідом за М.М. Борисовим і М.Я. Віленським виділяє три основні напрями [135, с. 32].

Перше - філософсько-соціологічне, що визначає його як інтегральний показник культури і соціальної політики суспільства.

Друге - медико-біологічне, що розглядає його як гігієнічний поведінка, що базується на науково-обґрунтованих санітарно-гігієнічних нормах.

Третє - психолого-педагогічне, яке стверджує провідну роль мотиваційно-ціннісного ставлення, свідомості, поведінки і ціннісно

орієнтованої діяльності особистості для створення своєї соціокультурної макро- і мікросередовища життєдіяльності.

Важливе значення для виявлення сутності здорового способу життя має визначення об'єктивних умов життєдіяльності і суб'єктивного фактора.

Виділяються наступні детермінанти здорового способу життя:

- середовище життєдіяльності (природне середовище проживання і соціальне середовище);

- спосіб життєдіяльності;

- мотивація життєдіяльності (домінування вічних цінностей в мотиваційній сфері особистості) [87].

Аналіз даних літератури як вітчизняної, так і зарубіжної свідчить про те, що здоровий спосіб життя розглядається як визначальний фактор здоров'я. Зроблено спробу кількісної оцінки впливу різних чинників (спадковості, екологічного середовища та ін.) на стан здоров'я. Більшість дослідників сходяться на думці, що здоров'я не менше ніж на 50% залежить від дотримання здорового способу життя [58].

Аналітичний підхід дозволив О.Р.Кокорін виділити основні компоненти здорового способу життя:

1. Особиста поведінка, що сприяє підвищенню захисних сил організму: розумний режим праці та відпочинку; раціональне харчування; оптимальний руховий режим; заняття фізичною культурою; загартовування; дотримання правил особистої гігієни; дотримання норм і правил психогігієни; сексуальна культура; медична активність, динамічне спостереження за своїм здоров'ям.

2. Особиста поведінка, спрямоване на боротьбу зі шкідливими звичками: утримання від куріння і від зловживання спиртними напоями; недопущення самолікування в відповідальних медичних випадках [65].

Поняття «здоров'язбереження» використовується в даний час в багатьох областях пізнання - філософії, соціології, педагогіці, соціальній психології, етиці, біології та інших. Вивчення цієї проблеми знаходиться на

стику різних галузей знань і є одним з перспективних підходів в комплексному вивченні людини.

Основними проблемами здоров'язбереження є: здоров'я як біосоціальна категорія; механізми формування здоров'я; методи визначення конструкційних особливостей індивіда; методи оцінки індивідуального здоров'я і особливостей способу життя індивіда; практичні способи збереження і зміцнення здоров'я; теорія та методика здоров'язберігаючої освіти (І.І. Брехман, В.Ф. Базарний, Е.Н. Вайнер, Д.Н. Давиденко, І.С.Ларіонова, Г.С.Нікіфоров, О.Л.Трещева та ін.).

Об'єктом вивчення здоров'язбереження виступають здорова людина і людина, що знаходиться в так званому стані передхвороби (І.І. Брехман). Основна мета здоров'язберігаючої освіти - озброїти людину науково-теоретичними знаннями про формування, збереження та зміцнення здоров'я і практичними знаннями оздоровлення організму [60].

Затребуваність категорії здоров'я, на думку Е.Н.Антонелене, в практиці проявляється у визначенні здоров'явитратного або здоров'язберігаючого потенціалу педагогічного процесу. Позитивною тенденцією є прагнення проектувати педагогічний процес як здоров'язберігаючий [62].

О.Р.Кокоріна розуміє здоров'язбереження як діяльність, спрямовану на творення свого власного здоров'я у фізичному, психічному і духовному плані; стилю поведінки, що сприяє цьому; знань, що підвищують компетентність особистості в сфері здорового способу життя. При творенні здоров'я слід спиратися на приховані природні можливості організму, розкривати потенціал здоров'я, створювати гармонію тілесного і духовного, фізичного і психічного. Продуктивна діяльність призводить до позитивного результату, створення гармонії, сприяє реалізації творчого потенціалу, потенціалу здоров'я [45].

Культура здоров'язбереження ставить здоров'я на найвищий рівень в особистісній структурі життєвих цінностей, визначає активність в ставленні

до здоров'я; виключає з життя фактори ризику захворювань через грамотність та інформованість, дозволяє нейтралізувати генетичну схильність до захворювань, постачає людини навичками підтримання здоров'я і максимальної тривалості життя.

Цінність здоров'я формується в двох взаємопов'язаних між собою процесах: усвідомлення морального сенсу дійсності і емоційного ставлення до неї. Тому специфіка формування цінності здоров'я та здорового способу життя полягає у взаємодії усвідомлення доцільності здоров'язберігаючої поведінки і діяльності особистості і безпосередньому емоційному переживанні моральної потреби в ньому.

З точки зору здоров'язбереження в системі освіти сенс поняття «зміцнення здоров'я» буде полягати в оволодінні учнями в процесі навчання і виховання стратегіями і навичками здоров'язберігаючої поведінки, які сприяють досягненню здоров'я, а також в орієнтації на здоровий спосіб життя - спосіб життя, котрий сприяє здоров'ю.

В основі вивчення здоров'язберігаючої поведінки лежить дослідження ціннісно-мотиваційної структури особистості і цінності здоров'я в цій структурі. Філософське пізнання людини, його інтересів, потреб, установок і ціннісних орієнтацій є необхідною передумовою цілісного вивчення особистості в її ставленні до себе і до умов своєї життєдіяльності. Такий напрям наукового пізнання способу життя можна охарактеризувати як поведінковий, що має завданням формування здорового способу життя.

Схильність до заощадження (збереженню) або розтраті здоров'я Л.А. Петровська та О.М. Полякова розглядають як особистісну якість. Однак, в установці на збереження здоров'я (на здоровий спосіб життя) вираженість дієвого, поведінкового компонента явно не відповідає ні обсягом знань про здоров'я, ні силі емоційних реакції на його ослаблення. Активність особистості, спрямована на збереження і зміцнення здоров'я, у багатьох людей не відповідає інтенсивності емоційного ставлення, причому це

властиво не тільки для людей здорових, а й для тих, хто вже має досить виражені розлади здоров'я [92].

Думка про здоров'язбереження, виживання, зміцненні здоров'я повинна стати більш значущою, більш визначальною поведінка людини. Через певний час, особливо при поліпшенні стану здоров'я, дана стратегія увійде в автоматичний режим. Отже, в цілому здоров'язберігаюча поведінка означає рівень обізнаності, компетентності індивіда в області соціальної валеології, ступінь відповідності вчинків людини вимогам здорового способу життя, приписами медицини, санітарії та гігієни [111].

Серед чинників, що формують здоров'я, саме поведінка має особливу значущість, оскільки способом життя людини обумовлені найбільш поширені захворювання (серцево-судинні, органів дихання, отруєння тощо). Крім того, на здоров'я негативним чином позначаються недотримання режиму дня, неправильний раціон харчування, шкідливі звички.

Роботи К.А.Абульханової, Г.А.Берулава, А. А. Деркача, В. Н.Дружиніна, О.О. Климова та інших вчених становлять спробу вирішити питання про вплив способу життя людини на характер його взаємодії з навколишньою дійсністю, на успішність його професійної діяльності. Але, будучи соціальним і психолого педагогічним, феномен здоров'язберігаючої поведінки не може бути сформований в рамках лише чисто соціологічних. Даний феномен є інтегральним утворенням в особистісній структурі людини, а, граючи роль життєствердного фактора, повинен розглядатися на стику таких наук, як філософія, психологія та педагогіка.

В даний час, як показали дослідження, педагогічний процес включає два провідних напрямки діяльності в контексті формування здоров'язберігаючої поведінки:

- створення оптимальних факторів зовнішніх умов – мікросоціального середовища (гуманістичні відносини, сприятливий психологічний клімат, активна творча обстановка), через спільну діяльність і спілкування дітей і

дорослих в освітньому процесі (О.О. Бодальов, Б.С. Гершунський, В.О. Караковський, А.С. Макаренко, О.В. Мудрик, Н.Є. Щуркова та ін.);

- забезпечення внутрішніх умов (установок, потреб, здібностей) для саморозвитку і самовиховання учнів через механізми самопізнання, рефлексії, цілепокладання (Б.Г.Ананьєв, Л.І.Божович, Б.С.Братусь, Т.М.Давиденко, В.М.Мініяров, Б. Д. Паригін, С. В. Попов, С. Л. Рубінштейн, В.А.Якунін та ін.).

Обидва ці напрями безпосередньо пов'язані з основними «факторами ризику» в житті людини, які мають поведінкову основу. Поведінка ж завжди пов'язане з мотивацією, яка виробляється саме вихованням.

Здоров'язберігаюча поведінка впливає зі знання і прийняття основних соціальних цінностей людини: індивідуального сенсу життя, спрямованого на самореалізацію духовних і фізичних здібностей і потенційних можливостей в здоров'я, матеріальне благополуччя, спілкуванні з людьми і т.п. Основою тут виступає біологічний інстинкт самозбереження людини, усвідомлений стосовно соціально культурних умов існування. Тому більшість вчених розглядають поняття «здоров'язберігаючої поведінки», «здоров'язбереження» і «самозбережена поведінка» як синонімічні.

Більшість вчених (А.В.Алімпієва, А.В.Новоян, І.Н.Сімаєва та ін.) в поняття «здоров'язберігаючої поведінки» включають: знання про людину, її природу, сутність, фізіологічних і психологічних процесах, більш-менш повне уявлення про здоров'я; самопізнання, самоаналіз власного стану здоров'я відповідно до способом життя, віком, особливостями конституції, особливостями темпераменту і т.п., які завершилися осмисленим висновком, бажанням здоров'язберігаючої поведінки; включення сили волі, загостреного бажання реалізувати свою свідомість в повсякдену самозбережувальну поведінку, що здійснити найважче.

Здоров'язберігаюча поведінка спрямована на збереження і зміцнення здоров'я, а ризикована (саморуйнівна) - на його руйнування. Саморуйнівна поведінка може виражатися в усвідомлених діях (наприклад, коли здоров'ям

жертвують заради якоїсь мети) або в неусвідомлених (наприклад, поведінка людини при поганій інформованості про симптоми захворювань, про вплив шкідливих звичок).

Виховання основ самозбереження передбачає знання і врахування чинників ризику для здоров'я - соціального, економічного або біологічного статусу, моделі яких особливостей поведінки або інших станів, пов'язаних з підвищеною схильністю певного захворювання, погіршення здоров'я або нещасних випадків, травмування тощо [81]. Після виявлення факторів ризику вони можуть стати предметами виховання в рамках педагогічної діяльності по зміцненню здоров'я [23].

Ми визначаємо здоров'язберігаючу поведінку як активну діяльність особистості, спрямовану на збереження та зміцнення здоров'я, що включає ставлення до здоров'я як до цінності; мотивацію здорового способу життя, формування умінь, навичок і поведінкових стратегій, необхідних для усвідомлення і оцінки власного здоров'я, виховання культури здоров'язбереження.

Процес формування здоров'язберігаючої поведінки в системі освіти полягає в послідовному розв'язанні ряду педагогічних ситуацій. І.Н.Сімаєва, А.В.Алімпієва відносять такі ситуації: стимулювання самозоережувальної поведінки; вибору форми самозбережувальної поведінки; успіху в досягненні результатів збереження здоров'я; ризику для здоров'я в повсякденній життєдіяльності або виняткових обставин; вирішення проблемних завдань при здоровому способі життя; самооцінки самозбережувальної поведінки; самокритики

Самозбережувальної або саморуйнівної поведінки; підпорядкування і переконання в процесі зміни самозбережувальних установок; обмеження в життєдіяльності (режиму, харчування, звичок і т.д.); ігрові (для аналізу самозбережувальних компетенцій, стереотипів, установок); освоєння нових способів діяльності; тренінгові; ситуації відповідальних рішень; загрози покарання; конфлікти і т.д. [96]. Установка на здоровий спосіб життя і

здоров'язбереження не виникає сама по собі, вона формується в процесі сімейного і педагогічного впливу. Як стверджує І.І. Брехман, сутність педагогічного компонента у валеологічному забезпеченні життєдіяльності полягає в навчанні здоров'ю з раннього віку [48].

Процес створення знаходиться під впливом безлічі різноманітних факторів: сім'ї, школи, мікросередовища, громадських організацій, засобів масової комунікації, мистецтва, соціально-економічної ситуації та ін. З одного боку, це розширює можливості і способи впливу на здоров'язбереження як предмет виховання, з іншого - ускладнює управління процесом і прогнозування результатів [35].

Робота з формування здоров'язберігаючої поведінки повинна починатися з дитячого віку, оскільки саме в цей період формуються основи рухової і розумової діяльності, раціональної організації режиму дня, харчування, загартовування, ставлення до шкідливих звичок тощо. Ефективність цієї роботи можна оцінити за рівнем успішності застосування знань, умінь і навичок в життєвих ситуаціях, в прояві індивідуальних здібностей дитини до роботи над збереженням здоров'я.

1.2. Сучасні підходи до здоров'язбереження в умовах закладу дошкільної освіти

На сучасному етапі розвитку країни проблема збереження і зміцнення здоров'я дітей виступає в якості пріоритетного завдання. У Конвенції про права дитини відзначається, що кожна дитина має невід'ємне право на життя і забезпечення в максимально можливій мірі виживання і здорового розвитку (ст.6); визнається право дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, духовного, морального, соціального розвитку (ст.27) [41].

Останнім часом в практику роботи закладу дошкільної освіти широко впроваджуються різні освітні та оздоровчі програми, що сприяють організації здорового способу життя дошкільників в ЗДО, організації умов для формування здоров'язберігаючої поведінки.

Проблема формування основ здорового способу життя досліджувалася в різних аспектах В.Глуховим, Н.Візітсем, В.Моченовим, В.Бальсевичем, П.Виноградим, Г.Мизаном, А.Матвєєвим, Г.Морозовим. Їх досвід представляє велике значення для нашого покоління: вивчені ціннісні аспекти культури здорового способу життя; показана роль розвитку пізнавального інтересу в підвищенні культури здорового способу життя; визначені пріоритетні позиції волі і мотивації у формуванні здорового способу життя.

Проблеми формування здорового способу життя в умовах закладу дошкільної освіти є предметом дослідження таких вчених як Н.А.Андрєєва, Н.Г.Бикова, Л.Н.Волошина, М.Н.Вохмяніна, В.А.Деркунська, Т.С.Казаковцева, Л.Г.Касьянова, Н.Н.Лазарева, А.А.Ошкіна, В.В.Сазонова, Г.А.Хакімова, О.В.Хухлаєва, І.В.Чупаха та ін.).

В історії педагогіки дошкільне дитинство розглядалося як своєрідний період в житті дитини. Л.С. Виготський, Л.А. Венгер, О.В. Запорожець, Я.А. Коменський, В.С. Мухіна, І.-Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, К.Д.Ушинський, Д.Б.Ельконін писали про «нестримність онтогенетичного потенціалу до розвитку», властивої даному віку, яка, однак, містить в собі вразливість дошкільника до багатьох несприятливих факторів, оскільки він особливо гостро потребує любові, підтримки, мовного спілкування (доброго мовного середовища) [53].

Перші сім років життя дитини характеризуються інтенсивним розвитком всіх органів і систем. У різноманітні чинників, що впливають на стан здоров'я дитини, її фізичний розвиток, здоровий спосіб життя грає провідну роль. Максимум зусиль з формування здоров'я і здоров'язберігаючої поведінки має припадати на дошкільний вік, на період активного соматичного формоутворення і психічного становлення.

Кожна дитина самою природою від народження наділена власним потенціалом здоров'я, який часто виявляється не до кінця затребуваним. Резерви здоров'я дитини, установка на здоров'язбереження формуються, розвиваються і зміцнюються в процесі виховання.

Дійсно, дошкільне дитинство – період оволодіння дитиною власним тілом і свідомістю, час пізнавального і соціального розвитку, статевої ідентифікації і, нарешті, становлення дитячої особистості [44]. Результатом визнання цього світовою громадськістю стали документи міжнародного права - Декларація прав дитини, Конвенція про права дитини.

У концепції дошкільного виховання проголошується, що фундаментальною передумовою виховання і навчання дітей є турбота суспільства про їх здоров'я. Тим часом в численних публікаціях останніх років відзначається прогресивне зниження рівня здоров'я населення і, в першу чергу найбільш соціально і біологічно вразливих його груп, до яких відносяться і діти. Отже, завдання оздоровчого спрямування в системі дошкільного виховання і освіти продовжують залишатися найбільш значущими [17].

Результати проведених досліджень деяких особливостей здоров'я і фізичного розвитку дітей, сучасного демографічного аспекту, організації і змісту процесу підготовки дітей до школи, показують, що загальнодержавні показники відзначають високий рівень захворюваності дітей і переважання таких класів хвороб як ураження органів дихання, травм, інфекцій [37]. У самому узагальненому вигляді, число здорових дітей дошкільного віку за останній час зменшилася і становить 10%, більше 20% дітей мають дефіцит маси тіла [53].

Отримані результати підкреслюють актуальність наступних проблем навчання і виховання дошкільників в закладі освіти, в тому числі, в питанні формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників:

- відсутність комплексної, системної організації цього процесу;
- використання традиційних, рідше інноваційних програм;
- недостатня готовність (психологічна, педагогічна, культурна) вихователів, педагогів до роботи з формування основ здорового способу життя дитини в закладі дошкільної освіти;

- різний вихідний рівень сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників.

Значимість формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників вказує на необхідність оновлення, перегляду освітнього процесу в закладу дошкільної освіти, особливо його змісту, технологій, підготовку і підвищення кваліфікації вихователів, психолого-педагогічного забезпечення.

З огляду на вищесказане, в процесі формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників можна визначити пріоритети відбору програм для освіти дітей дошкільного віку: пріоритетність виховання в єдності виховання, освіти і розвитку в дошкільному віці; при відборі знань, які подаються дітям, на перше місце ставиться компетентнісний підхід: не просто «знаю», а «знаю, як», тільки тоді знання стають розвиваючими; здоров'язберігаючої технологій: забезпечення психологічного комфорту і непереусердствованіє в навчанні на шкоду здоров'ю; взаємодія з сім'єю.

Всі ці моменти підкреслюють важливість і необхідність розвитку змісту, структури, форм, засобів формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників у вигляді цінності здоров'я, знань і умінь, що забезпечують не тільки адаптацію дитини згодом до шкільного навчання, а й розвиток його особистості в дошкільний період в цілому. Якщо довільність поведінки дитини формується в дошкільному віці, то необхідно розглянути основні засоби формування здоров'язбереження (потреби, діяльності, дії, якості особистості), що сприяють цьому.

Сучасна вікова психологія вважає за необхідним розгляд, трьох сфер розвитку людини, пов'язаних з вдосконаленням її психіки (особистісної, пізнавальної, діяльнісної), які можна співвіднести з педагогічними завданнями виховання, навчання і розвитку [44].

Вважаючи виховання особистості головною метою сучасної освіти, С.Н.Пеніна розглядає його як пріоритетний напрям підготовки дітей в закладах дошкільної освіти. Однією з основ, на які спираються психологія і педагогіка в розумінні особистісного розвитку індивіда, є концепція ієрархії

потреб особистості А. Маслоу як рушійних сил її поведінки. З неї випливає, що вивчення потреб дошкільника озброює педагога основними інструментами для вдосконалення його особистості [100].

Другим напрямком роботи в ЗДО, зокрема, багато авторів вважають пізнавальний розвиток. На сьогоднішній день пізнавальний розвиток людини зв'язується з розвитком його сприйняття, уваги, пам'яті, уяви, мислення, зокрема, умінням виконувати їм розумові дії (аналогію, порівняння, класифікацію, узагальнення, аналіз і синтез) [87].

Дані вікової психології і методики дошкільної освіти говорять про те, що ці розумові операції доступні старшим дошкільникам (П.Я. Гальперін, Н.Б. Істоміна, Н.Ф. Тализіна, Л.Г. Петерсон), а якість способів і прийомів розумової діяльності може розглядатися як показник розумового розвитку в ході проведення пошукового експерименту (І.Г. Житомирська, Є.М. Кабанова-Меллер).

Про розвиток дитини дошкільного віку в діяльності знали ще в давнину, але ґрунтовна теоретична база для вдосконалення цього напрямку була створена лише в ХХ столітті Л.С. Виготським, С. Л. Рубінштейном, О.М.Леонт'євим, Д.Б. Ельконіна та ін. на думку вище перерахованих авторів, розвиток особистості відбувається в діяльності, а рівень розвитку діяльності визначається рівнем розвитку особистості. Ця думка стала основою для виділення ще одного напрямку - діяльнісного розвитку, точніше включеності дитини в діяльність [44].

Стосовно дошкільного періоду розвитку винятково важливим представляється включення гри в освіту дітей. Незважаючи на методичні вказівки про те, що дошкільників треба навчати грі і навчати в грі, проте, питання про ігрові форми і методи навчання залишається одним з гостро дискусійних і не має вичерпного практичного вирішення. Проведений аналіз показує, що в багатьох ігрових прийомах, використовуваних в навчанні, ні справжньої гри, а є лише спроби прямого введення навчання в гру (Д.Б. Ельконін). Висловлене відношення до поняття провідної діяльності було б

необ'єктивним, якби не було відзначено те значення, яке дане поняття має у віковій психології. Так, саме провідна діяльність кожного вікового періоду дозволяє фіксувати особливості психічного розвитку дітей на тому чи іншому віковому етапі. Наприклад, зв'язок психічного розвитку в дошкільному віці з грою як провідної діяльністю цього вікового періоду пояснює і специфічні для цього віку дії дітей в уявній ситуації, і їх спілкування з уявним партнером, і неспецифічне використання ними предметів, і багато іншого. Поняття провідної діяльності дає можливість відрізнити за ознаками раси різні види діяльності дитини, і визначити основні умови психічного розвитку на різних етапах онтогенезу.

Одним з ключових понять дитячої психології є введене Л.С. Виготським поняття психологічного віку. Завдяки цьому поняттю, можливо, концептуально розвести фізичний і психічний розвиток дитини. Розуміння специфіки вікового періоду з опорою на його провідну діяльність дозволяє, з одного боку, діагностувати рівень психічного розвитку дітей, а з іншого - виявити відповідність або невідповідність психічного і паспортного віку дитини.

На думку Л.С. Виготського, психічний розвиток дитини визначається двома рівнями. По-перше, це актуальний розвиток, яке характеризує «вчорашній день» розвитку дитини, а по-друге, це зона його найближчого розвитку. Поняття зони найближчого розвитку широко використовується в працях вітчизняних і зарубіжних авторів (В.П. Зінченко, А.Г. Асмолов, С. Віджетті, Д. Белмонт, Т.В. Ахутіна та інші) [17].

Таким чином, підготовка дітей в ЗДО повинна розглядатися як педагогічний процес, що протікає за трьома основними напрямками. Вищевикладене враховувалося нами при проектуванні педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників як педагогічного процесу, який включає особистісні, пізнавальні і діяльнісні напрями вдосконалення об'єкта і предмета цього дослідження.

Вікові цінності дошкільників (відкритість дитини світу, природно задана емоційність, емоції дитини; підвищена рухова активність, наївність і безпосередність, особлива довірливість), будучи узагальненими ознаками дитинства, знаходять відображення в дитячій субкультурі. Дитяча субкультура, за образним визначенням Т.І.Алієвої, В.Т.Кудрявцева, представляє свого роду «культуру в культурі», що живе за специфічним і самобутнім законам, хоча і «вбудована» в загальне культурне ціле. Це говорить про те, що дошкільне дитинство є найважливішим фактором збереження в своєму розвитку не тільки соціальних форм прояву життєдіяльності, а й самого соціуму, відноситься до числа «реального постійно діючого елемента загальної структури розвитку суспільства в цілому» [26].

Будучи складним організмом, дитинство виступає в якості узагальненого суб'єкта різнопланових і різнохарактерних відносин (Д.І.Фельдшейн). Яскраві, численні приклади самобутності дитячого життя, поривів душі дитини, особливого, неповторного погляду на навколишнє можна знайти в численних творах класиків зарубіжної і вітчизняної літератури. У науковій літературі, в роботах психологів (В.В.Абраменкової, О.В. Запорожця, В.Т. Кудрявцева, Д.Б. Ельконіна та ін.), педагогів (Т.І.Алієвої, С.А.Козловой, А.В.Мудріка та ін.) знайшли теоретичне обґрунтування наступні феномени дитячої субкультури, в яких виявляються вікові цінності дітей: традиції, дитячий правовий кодекс, дитяча магія, особлива система цінностей, словотворчість, дитячий фольклор, самобутній спосіб освоєння соціальної дійсності і самоствердження в ній [89].

Характер прояву вікових цінностей багато в чому пов'язаний зі способом життя дітей (Л. І. Божович, В.С. Мухіна та ін.). Спираючись на психофізіологічні особливості дітей, зазначає Л.С.Виготський, можна визначити характер «соціальної ситуації розвитку», ті її форми і шляхи, слідуючи яким «дитина набуває нових властивостей особистості, черпаючи їх із соціальної дійсності як з основного джерела розвитку» [74]. Дитина не

просто пристосовується до наявної ситуації, а й займає по відношенню до неї певну внутрішню позицію. «Внутрішня позиція специфічна для кожного віку, вона обумовлює загальний характер переживань, систему відносин до дійсності і таким чином створює єдність і цілісність вікового вигляду» [74].

Якщо розуміти під соціальною ситуацією розвитку процес освіти, то вікові цінності є базові його заснування, на яких розгортається взаємодія, діалог дорослого і дитини (дітей).

Таким чином, психофізіологічні особливості є та ціннісна основа особистості дитини дошкільного віку, що дозволяє говорити про те, що дошкільне дитинство відноситься не стільки до адаптивного типу життєдіяльності, скільки до вирішального періоду становлення фундаментальних, провідних утворень особистості (О.В.Запорожець, Л.А. Венгер, С.А.Козлова, І.Я.Лейбман, В.І.Слободчиков, Д.Б. Ельконін та ін.), володіє сензитивністю до формування базових основ особистості, досягненню оптимального рівня їх розвитку. У більш пізні періоди, як відомо, втрачається ця сензитивність, а з нею і можливість розвитку дітей з опорою на уяву, емоційний досвід світопізнання, наївність і безпосередність дій, ін. Звідси, бачення і використання вікових особливостей дошкільників в аспекті підготовки дітей до навчання в школі, до подальшого дорослого життя означає дуже звужене сприйняття сенсу і значимості дошкільного дитинства. В такому сприйнятті втрачається внутрішній ціннісний зміст дитинства і, відповідно, педагогічна значущість вікових цінностей дошкільників [56].

Так, для дошкільного віку, зміна провідних видів діяльності та спілкування, що обумовлюють появу основних психологічних новоутворень і розвиток центральної психічної функції в соціальній ситуації розвитку дитини, до кінця цього періоду дозволяють встановити довільність психічних процесів, що виражається в таких особистісних новоутвореннях як особлива внутрішня позиція дитини, розвинену уяву та інтелектуалізація афекту (узагальненні переживання). Все це дозволяє дитині перенести центр

ваги з власного світу на світ зовнішній, який він вже здатний розширювати за допомогою своєї цілеспрямованої і продуктивної активності. Як наслідок - відбувається збагачення внутрішнього змісту світу дитини [17].

Розвиваючись під впливом соціальних факторів, але за власними специфічними законами, біологічна основа людського існування пред'являє специфічні вимоги до соціальних факторів розвитку дитини, з якими виховання повинно узгоджуватися [70].

В результаті дослідження проблеми здоров'язбереження в закладах дошкільної освіти В.І.Усаков запропонував узагальнююче поняття здоров'язберігаючого середовища як «комплексу соціально-гігієнічних, психолого-педагогічних, морально-етичних, екологічних, фізкультурно-оздоровчих, освітніх системних заходів, що забезпечують дитині психічне і фізичне благополуччя, комфортну морально-етичну і побутову середу в сім'ї, закладі дошкільної освіти і школи» [66].

Такий підхід дозволяє визначити здоров'язбереження як вид діяльності суб'єктів і об'єктів освітнього процесу, спрямованої на забезпечення фізичного, психічного і соціального благополуччя індивіда або групи. У психологічній літературі опису діяльності присвячені концептуальні праці К.А.Абульханової, П.К.Анохіна, Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна та інших, в яких охарактеризовані різні сторони людської діяльності. Категорії «здоров'я» і «діяльність» взаємопов'язані. В процесі діяльності особистості оновлюються її цінності, змінюються якісні та кількісні характеристики здоров'я.

Моделюючи процес формування здоров'язберігаючої поведінки дітей дошкільного віку, необхідно врахувати, що змістовна характеристика може бути повною лише при глибокому аналізі всіх компонентів і всіх аспектів проблеми здоров'я.

На думку Л.Н.Волошиної, в процесі формування здоров'язберігаючої поведінки дітей дошкільного віку необхідно враховувати такі обставини:

- найбільш загальні уявлення про феномен здоров'я, тобто формують матриці соціальних уявлень, концепцій, моделей, і на цій основі створення соціокультурних еталонів здоров'язберігаючої діяльності закладу дошкільної освіти;

- еталонний образ здорової особистості дошкільника, що передбачає набір стійких особистісних характеристик [40].

Провідною з характеристик здорової особистості дитини є активність, яка, в кінцевому рахунку, визначає здоров'язберігаючу поведінку і стан здоров'я дошкільника і забезпечує перетворення дітей з безвідповідальних і пасивних, яких вихователі захищають від шкідливих для здоров'я впливів, в суб'єктів процесу здоров'язбереження з почуттям відповідальності, наділених правами і обов'язками. У їх числі - правом в обов'язковому придбанні знань з безпеки життєдіяльності та умінь, необхідних для турботи про власне здоров'я і здоров'я близьких.

Заклад дошкільної освіти є одним з найбільш стійких інститутів суспільства. Існуючи в двох режимах (функціонування і розвитку), дошкільний заклад має, перш за все, забезпечити режим функціонування. У постійно мінливих умовах діяльності і при постійно оновлюваному складі вихованців функціонування його можливо лише за умови розвитку. Реальна програма розвитку закладу дошкільної освіти, і її частина - формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, створюється учасниками освітнього процесу. При цьому необхідно враховувати пріоритетні цінності, особливості соціокультурного середовища, а також зміст освіти. Соціокультурний простір впливає на вихователів, батьків, дітей, їх погляди, уявлення, відносини, що в свою чергу, відбивається на установках і цінностях здорового способу життя.

Як зазначає Е.Н.Антонелене, ЗДО, що сприяє формуванню культури здоров'я у дошкільників – це такий освітній заклад, де в процесі навчання і виховання на основі нових технологій, в умовах, сприятливих для збереження здоров'я дітей і дорослих, педагогами, медичними працівниками

та батьками за активної участі самих дітей здійснюється усвідомлене формування культури здоров'я. Основи такого ЗДО складають: розвивальне навчання і виховання, педагогіка оздоровлення, динамічне спостереження за станом здоров'я дітей, медико-педагогічна активність сім'ї [17].

Результати аналізу практичної діяльності закладів дошкільної освіти по здоров'язбереженню дозволили Л.Н.Волошиній виділити в якості несприятливих ситуацій розвитку, які негативно позначаються на реалізації потенціалу здоров'я дітей, такі:

- відсутність цілісності і стабільності структури здоров'язберігаючої освітнього простору;
- розрізненість зусиль медичного персоналу, педагогічного колективу, сім'ї, соціуму в медико-психолого-педагогічному супроводі дитини;
- недостатня компетентність і активність педагогів, батьків і самих дітей у виконанні функцій здоров'язбереження;
- обмеження рухової активності дітей в закладі дошкільної освіти і сім'ї;
- декларативність проголошення принципу гуманізації, недостатня забезпеченість психоемоційного комфорту [70].

Принципи закладу дошкільної освіти, що сприяє формуванню здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, систематично реалізуються в практиці освітнього закладу, на думку О.М. Антонелене, дозволяють мінімізувати певну частину факторів ризику про що свідчить досвід роботи значного числа закладів освіти [17].

Фундаментом здорового способу життя дошкільника, на думку А.А.Ошкиної [18], є ставлення дитини до свого здоров'я. Формування ставлення до здоров'я як до найбільшої цінності в житті (на доступному для дошкільника рівні) стає відправною точкою у формуванні певної поведінки дітей - здоров'язберігаючої.

Ставлення до свого здоров'я у дошкільника складається під впливом поведінки батьків або інших «значущих дорослих», залежить від їх

ставлення до здоров'я, від сформованих уявлень про здоров'я, від місця здоров'я в колі цінностей дитини.

У дошкільному віці особливого значення набувають потреби в знаннях і враженнях (В.В.Абраменкова, В.А.Аверін, Л.І. Божович, Б.С.Волков, М.І. Лісіна), тому діти активно прагнуть до пізнання нового, незрозумілого в навколишній дійсності, хочуть зрозуміти сутність явищ, що, в свою чергу, сприяє формуванню у них уявлень про здоров'язбереження.

В результаті дослідно-експериментальної роботи Е.М. Антонелене були визначені особливості пізнавальної діяльності дошкільників в аспекті формування здоров'язберігаючої поведінки:

- пізнавальна діяльність ґрунтується на загальній ідеології прийняття культурних норм здоров'я, яка виробляється в процесі спільного цілепокладання;

- необхідність інтеграції пізнавальної та оздоровчої діяльності, спрямованої на перетворення форм неправильної, неефективної життєдіяльності, що веде до погіршення здоров'я дітей в процесі освітньо-виховної діяльності ЗДО;

- роль педагога, що організує пізнавальну діяльність в різних формах;

- визначення змісту здоров'язбереження в аспекті «здоров'я через освіту»;

- спрямованість на декомпенсацію деструктивної середовища методами проектування [17].

Особливою формою прояву пізнавальної потреби, як зазначає, А.А.Ошкіна, [198, с.38] є інтерес, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і сприяє орієнтуванню, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності. Про те, що хвилює дошкільника, він часто запитує дорослого. Зміст дитячих питань свідчить про те, що немає жодної області дійсності, якої не цікавилась би дитина. Тому повідомлення дітям знань про здоровий спосіб життя, організація відповідної практичної діяльності сприятимуть

формуванню у дошкільників стійкого інтересу до цієї області людського буття [39].

Крім пізнавальної активності, в процесі формування ставлення дошкільника до здоров'я та здорового способу життя необхідно враховувати потреби в безпеці (А. Маслоу), в самозбереженні, в самоповазі, в самооцінці, які з'являються вже в старшому дошкільному віці (Л.В.Безрукова) і викликають стан готовності, налаштованості на поведінку, спрямоване на їх задоволення. Тому відбувається формування установки на зміцнення і збереження здоров'я, яка необхідна для формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників.

Крім установки, задоволення потреб здорового способу життя пов'язане з мотивами, які є суб'єктивно пережитими спонуканнями до діяльності.

І.І.Соковня-Семенова виділяє наступні види мотивацій до ведення здорового способу життя:

- мотивація самозбереження припускає, що людина знає про дію, що загрожує його життю, і він цю дію не робить;

- мотивація підпорядкування етнокультурним вимогам. Людина живе в суспільстві, яке протягом тривалого часу відбирало корисні звички, навички, виробило систему захисту від несприятливих факторів. І якщо суб'єкт бажає бути рівноправним членом суспільства, то повинен підкорятися цим вимогам і усвідомлювати, що від його здоров'я залежить благополуччя інших;

- мотивація отримання задоволення від самовдосконалення. Діти дошкільного віку здатні відчувати почуття радості від стану, яке дає відчуття здоров'я. Для того, щоб випробувати його знову, діти можуть включатися в фізкультурно-оздоровчу діяльність;

- досягнення максимальної комфортності, яку можна виразити словами: «Я здоровий, тому я можу бігати, грати» [43].

У дошкільному віці крім пізнавальних, виникають моральні мотиви, що має важливе значення для усвідомлення дітьми взаємозв'язку між особистим і суспільним здоров'ям, що, в свою чергу, відіграє велику роль при формуванні ціннісного ставлення до здоров'язбереження.

У дошкільному віці виникає ще одне якісно нове явище - довільна поведінка, тобто поведінка, опосередкована певним уявленням і характеризується, за твердженням Н.Ф.Прокіної, «стійкістю, неситуативністю, відповідністю зовнішніх вчинків внутрішньої позиції» [18].

У дошкільника підвищується самостійність в діях, він починає керувати своєю поведінкою, вчиться доводити почате до кінця, в результаті чого діяльність набуває вольовий характер. Вольовим проявам передують впорядкування дитячих потреб, націлювання дитини на досягнення цінностей і прийняття норм. Дослідження показують, що діти дошкільного віку здатні до вольового регулювання своєї поведінки. Отже, вони можуть висувати здоров'язбереження в якості цілей своєї діяльності.

Особливу значущість процесу здоров'язбереження дошкільників надають емоції і почуття дитини, які в дошкільному віці втрачають ситуативність, стають більш глибокими за змістом, в цей період формується емоційне передбачення, яке змушує дитину переживати з приводу можливих результатів діяльності з точки зору користі чи шкоди для здоров'я.

Основи здорового способу життя у дошкільників визначаються наявністю знань і уявлень про елементи здорового способу життя (дотримання режиму, гігієнічних процедур, рухової активності), емоційно-позитивним ставленням до даних елементів і вмінням реалізовувати їх в поведінці і діяльності доступними для дитини способами (чистити зуби, мити руки, робити зарядку) [89].

З огляду на це, необхідно визначити можливості та шляхи формування здоров'язберігаючої поведінки у дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

Величезним потенціалом формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників має художньо-творча діяльність, яка стимулює розвиток

психічних процесів, створює умови для пізнання навколишнього світу, збагачує значущими враженнями, сприяє самопізнанню, реалізує творчу активність особистості дитини, дозволяє формувати досвід ціннісної поведінки, створюючи середовище для формування цінності здоров'язбереження.

1.3. Театралізована діяльність як умова формування здоров'язберігаючої поведінки дітей дошкільного віку

Одним з головних умов ефективності формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, як показують результати досліджень, є пріоритетна увага до специфічних видів дитячої діяльності: гри, образотворчої, театралізованої, конструктивної, музичної, які можуть при правильній їх організації забезпечити різнобічний розвиток дитини, створити обстановку емоційного благополуччя, наповнити життя дітей цікавим змістом, надати кожній дитині пережити радість творчості (О.В.Віноградська, Л.Н.Волошина, І.Е.Кісельова, І.В.Лесняк, В.В.Сазонова, С.Н.Томчікова тощо.)

Осмислення педагогічних можливостей дитячої творчої діяльності здійснювалося на всьому протязі її розвитку, але найбільш активне вивчення її проблем почалося з кінця ХІХ початку ХХ століття в зв'язку з розвитком педагогічної, психологічної науки і мистецтвознавства. Дискусія з питання про дитячу театральну творчість виникла в середині ХІХ століття в зв'язку зі статтею Н.І. Пирогова «Бути і здаватися». На рубежі ХІХ - ХХ століття шкільна театральна робота стала дуже популярна. У 20-30 роки питання дитячої творчості, в тому числі і театального, отримали висвітлення в роботах: А.В. Луначарського, Л.С. Виготського, П.П. Блонського, С.Т. Шацького, А.С. Макаренка, Б.Л. Яворського. Спираючись на їх досвід, характер художньо-творчої діяльності школярів отримав багатостороннє висвітлення в працях Б.М. Теплова, І.Я. Лернера, Т.С.Комарової, Г.Л.Рошалья, Н. І. Сац, В.О.Сухомлинського та багатьох інших. Провідні

педагоги продовжують теоретично і практично розвивати принцип творчого розвитку дітей.

В.І.Слободчиков зазначає, що в реформуванні вітчизняної освіти назріла необхідність «цільового забезпечення різноманітних моделей дошкільної освіти для реалізації найважливішого принципу - розвиток особистості, а не тільки втягування в форми навчання» [38]. Сьогодні можна виділити досить незначну кількість концептуальних підходів, які розкривають можливості виховання і освіти дошкільників з орієнтацією на особистісний розвиток. До числа основних відносяться підходи А.В.Антонової, А.Ю.Гончарука, М.Б.Зацепіної, Т.С.Комарової, В.Т.Кудрявцева, В.А.Петровського, В.А.Разумного, А.І.Савенкова та ін.

А.В.Антонова, М.Б.Зацепіна, Т.С.Комарова з позицій культурологічного підходу бачать смислову сторону виховання в культурному розвитку особистості, залучення дошкільників до загальнолюдських цінностей. Провідне освітнє значення відводиться художньо-творчій (А.В.Антонова, Т.С.Комарова), культурно-дозвіллевій (М.Б.Зацепіна) діяльностям.

Виходячи з розуміння культури як процесу самореалізації творчих сил дітей, специфічних способів діяльності, Т.С.Комарова виділяє важливе для сучасного виховання положення про те, що творчість - це створення дитиною суб'єктивно нового (перш за все для нього самого) продукту і об'єктивно значимого для суспільства ефекту, одержуваного у вигляді психічного розвитку дошкільників, а також прояв їм ініціативи, яка знаходить творчу реалізацію в усіх видах творчої діяльності (образотворчої, музичної, ігрової) [139].

Ці концептуальні ідеї вченого знаходять подальше наукове дослідження в роботах А.В.Антонової, в моделі естетичної і професійної підготовки педагога дошкільної освіти. З позиції педагогіки творчості як складової частини професійної підготовки фахівців дошкільного профілю вчений обґрунтовує педагогічну діяльність як творчу, з усіма особливостями,

властивими творчості і творчої діяльності, що дозволяє переосмислити сутність естетичного виховання дошкільників в аспекті активного впливу на особистість дитини, на його духовний світ, розвитку його творчих здібностей [45].

За визнанням багатьох дослідників (Н.О.Ветлугина, Л.С.Виготський, О.В.Запорожець та ін.) діти дошкільного віку мають великі потенційні можливості для сприйняття, розуміння й емоційної чуйності на твори мистецтва, які змушують хвилюватися, співпереживати персонажам і подій. У процесі сприйняття художнього твору у дітей формується особливий вид пізнання в формі емоційних образів. У них, з одного боку, відбивається зовнішня реальність, з іншого боку, компонент у вигляді відчуттів і уявлень надає емоційного образу спонукальний, дієвий характер відображення навколишньої дійсності.

Психолого-педагогічні аспекти дослідження потенційних творчих можливостей дитини-дошкільника розкриваються в роботах таких вчених як Б.С.Волков, Л.С.Виготський, О.В.Запорожець, С.А.Козлова, Т.С.Комарова, Н.Н.Палагіна, А.І. Савенков та ін.

Безпосередність, наївність, довірливість яскраво проявляється дітьми при сприйнятті казок, оповідань, театралізованих вистав. У працях О.В.Запорожця неодноразово підкреслюється: дошкільник «всерйоз» сприймає все прочитане і побачене, щиро співчуває героям казок, він буквально «зривається з місця», бажаючи допомогти улюбленому персонажу [50].

На сучасному етапі дослідники вивчають вплив театрального мистецтва, його засобів на різні сторони особистості дитини і вказують на великі можливості театралізованої діяльності в різнобічному розвитку дітей. За допомогою даної діяльності вирішуються багато завдань сучасної педагогіки і психології: художнє виховання дітей; формування естетичного смаку; моральне виховання; розвиток комунікативних якостей особистості (навчання вербальним і невербальним видам спілкування); розвиток пам'яті

та уяви; розвиток мови (діалогу і монологу); створення позитивного емоційного настрою в групі дітей; зняття напруженості, рішення конфліктних ситуацій через гру; попередження і подолання у дитини невпевненості в собі і своїх можливостях, тривожності і страхів; розвиток соціально-емоційної сфери.

Художні можливості театру як фактора виховання особистості розглядають: Р.Х.Баталов, Н.Н.Бахтін, Т.Б.Васілець, І.А.Генералова, П.М.Єршов, В.А.Ільєв, Е.А.Ільїна, Е.І.Колупаєва, А.М.Нахімовській, В.И.Немирович-Данченко, Н.І. Сац, К.С. Станіславський, О.В.Степанов, І.В. Юстус та ін.

Театралізована діяльність як умова розвитку особистості дитини-дошкільника стала об'єктом вивчення таких дослідників як: І.Г.Андреєва, Л.В.Артемова, Т.Н.Бойко, І.Г.Вечканова, Т.А.Гайворонська, Т.Н. Доронова, М.М.Ефіменко, І.Е.Кісельова, І.В.Лесняк, Л.В.Макаренко, М.Д.Маханева, Е.В.Мігунова, І.Я.Нікітіна, Е.А.Петрова, Е.В.Прохорова, С.Н.Томчікова та ін.

Деякі дослідники розглядають театралізовану діяльність як ігри за сюжетами літературних творів (Р. Жуковська, В. Захарченко, Ю. Косенко), як творчі рольові ігри (Т. Маркова). Т. Маркова у своєму дослідженні зазначає, що у творчих рольових іграх, які виникають і розвиваються під впливом прочитаних книжок, діти комбінують уявлення від прослуханих творів із уявленнями, які вони мають про навколишню дійсність, в одному ігровому сюжеті. Зв'язок із текстом літературного твору в таких іграх менш стійкий, і діти мають можливість відображати в одному ігровому сюжеті не лише зміст будь-якого конкретного твору, а й окремі епізоди з різних літературних джерел, комбінуючи їх з уявленнями про навколишнє зі свого особистого досвіду. Тобто йдеться про сюжетоскладання як спосіб самостійної організації дітьми літературно-мовленнєвого матеріалу – сюжету, сценарію – основи гри. Автор досліджує цей вид ігор як "гру для себе", тобто в ситуації, коли діти не спрямовують зусилля на якнайкращий

виступ для глядачів, не беруть на себе ще й подвійну роль автора. Вони грають для себе, щиросердно віддаються ігровій ролі.

З використанням театралізованої діяльності в процесі роботи з дошкільниками створюється сприятливий ґрунт для розвитку пізнавальних процесів - сприйняття, уявлення, уяви, мислення, мовлення. Дитина починає сприймати дійсність за допомогою таких образів, які передаються в поєднанні окремих вражень. Надалі ці враження доповнюються, змінюються і з'єднуються в нові, які раніше не існували. Таким чином, набувається здатність мозку зберігати і відтворювати пережитий досвід на основі поєднання нових образів, яких не було в свідомості і в минулому досвіді дитини. Це сприяє накопиченню і сенсорного, і соціального досвіду. Звідси випливає, що театралізація створює передумови до формування процесу свідомості виходити за межі безпосередніх вражень і відображати дійсність не пасивно, а творчо перетворюючи, підпорядковуючи образну сферу логічної послідовності абстрактного мислення. А це підтверджує висновок, що використання театралізованої діяльності в роботі з дошкільниками сприяє накопиченню різноманітних вражень, розвитку інтелекту та прагненню до творчості, його практичної реалізації.

Творча основа педагогічної діяльності та театрального мистецтва дозволяє нам виділити наступні ознаки, які зближують театральне мистецтво з педагогічною діяльністю:

- концептуальний ознака - наявність елементів діяльності, що не піддаються автоматизації, що вимагають самостійного і вільного творчості; присутність інтуїції, чуття, натхнення; здійснення соціальної функції;
- цільову ознаку - вплив людини на людину і виклик певних переживань у партнерів;
- змістовний ознака - спілкування, комунікативність, творча співпраця є основою взаємодії;

- структурна ознака - аналіз матеріалу, визначення проблем, протиріч; народження задуму, який дозволить протиріччя; втілення задуму; аналіз результату, рефлексія; коригування;

- інструментальний ознака - особистість творця і його психофізична природа як інструмент впливу;

- вимоги до особистості творця - розвинену уяву, увагу, мислення, пам'ять; емпатія; чарівність, виразні можливості;

- процесуальні характеристики - творчість здійснюється в обстановці публічності, регламентовано в часі; результат творчості динамічний; об'єкт впливу є одночасно і суб'єктом творчості, співтворцем; творчість носить колективний характер [41].

У дошкільний період гра є основним видом діяльності дитини і має великий вплив на його психічний розвиток. Доведено, що, граючи, дитина навчається. Навчання грає величезну роль в «розумній творчій діяльності» дитини. На думку Н.О.Ветлугіної творчий початок пронизує процес засвоєння навичок» [61]. При правильному навчанні творчість дітей досягає високого рівня. Свідомість відіграє провідну роль в діяльності людини в цілому, тим більше у творчій діяльності, де потрібний політ думки, сила уяви, що спираються на досвід і знання. Здатність аналізу, практичне ставлення до якості своєї роботи, які у дитини наростають, прокладають шлях до нових досягнень в цій області, дають перспективу для подальшого розвитку і зміцнення творчих здібностей дитини [71].

Поняттям «гра» об'єднані найрізноманітніші прояви активності дитини, які розрізняються, перш за все, характером дій і їх спрямованістю, - дидактичні, рухливі, сюжетно-рольові, театралізовані, будівельно-конструктивні, музичні тощо [63].

Для дитини особливо важливим є збереження ролі гри в її розвитку. Освоєння моральних ціннісних орієнтацій, засвоєння естетичних оцінок успішно здійснюються в театральній діяльності. Головний парадокс гри полягає в тому, що саме в цій максимально вільній від будь-якого примусу

діяльності дитина раніше всього навчається керувати своєю поведінкою і регулювати його відповідно до загальноприйнятих правил (О.О.Смирнова) [42].

Власна театральна діяльність цікава, улюблена і найбільш близька і доступна дитині, оскільки в основі її лежить гра, яка, на переконання Л.С.Виготського, є коренем всякої дитячої творчості. Гра - це пріоритетний вид дитячого самовираження, а вираз вражень від життя - необхідна потреба, закладена в самій природі дитини (Н.Я.Міхайленко, Т.С.Комарова, Л.В.Піменова та ін.). На думку А.В.Степанова, схоплюючи і конкретизуючи побачене в навколишньому світі, дитина поповнює свій життєвий досвід, і на основі отриманих вражень у нього виникає бажання до дії. Гра реалізується в дії (в наслідувальній формі) і дає можливість перевтілитися в уявний образ, сприяючи прояву почуттів, змушуючи фантазувати і мислити [50].

Як зазначає Б.Е.Захарова, вже в ранньому дитинстві дитина має найбільшу можливість саме в театралізованій грі, а не в будь-якій іншій діяльності, бути самостійним, на свій розсуд навчатися з однолітками, вибирати іграшки і використовувати різні предмети, долати ті або інші труднощі, логічно пов'язані з сюжетом гри, її правилами [11].

Зв'язок театральної і дитячої гри простежується в багатьох дослідженнях, де гра дитини розглядається як «мімічне мистецтво актора», «драматичний або театральний інстинкт», «артистична стилізація», «форма примітивного драматичного мистецтва» [54].

«Театр», «театральність», «театралізована гра», «театралізована діяльність» - ряд однокореневих слів, що вказує на спорідненість гри і театру. «Театр - всеосяжний і синтетичний вид діяльності, який поєднує в собі слово, образ, музику, танець, образотворче мистецтво. Він несе в собі особливий, лише одному йому притаманний, пізнавальний елемент, своє особливе бачення світу, на відміну від інших видів мистецтва (живопису, скульптури, музики, поезії)» [48].

У психологічній і педагогічній літературі зустрічаються різні назви театралізованої діяльності: театральна-ігрова діяльність, театральна ігрова творчість, театралізовані ігри, театралізовані вистави та ін.

Театральна педагогіка є приватною галуззю загальної педагогіки, що включає систему методів, прийомів, що забезпечують самовираження особистості дитини в творчо-продуктивній театралізованій діяльності, що здійснюється в результаті акторського впливу на неї педагога [81].

Як і інші заняття мистецтвом (образотворче, прикладне), театралізована діяльність має величезний спектр емоційно-художнього впливу на дитину, в той же час дитяче театральне творчість має свою психологічну та педагогічну специфіку, відмінну від впливу заняттями будь-яким іншим видом творчої діяльності та участю в будь-якій іншій сфері мистецтва.

Основні принципи театральної педагогіки, в тому числі «аматорської», сформульовані в працях К.С. Станіславського, В. І. Немировича-Данченка, Е.Б.Вахтангова, М.А.Чехова, і стали вже загальновідомими, класичними. Всі ці майстри не тільки активно працювали в численних студіях; досвід роботи в них багато в чому визначив напрямки їх педагогічних пошуків в професійному театрі. Для того щоб правдиво, достовірно діяти в сценічних умовах, треба володіти великою безпосередністю сприйняття художнього вимислу, здатністю відчувати правду запропонованого вимислу, вірити їй, емоційно відгукуватися на неї. Для того щоб виконавцю прийняти названі вище припущення, «якби», потрібно володіти не просто безпосередністю сприйняття художнього вимислу, а особливою, як говорив К.С.Станіславський, «дитячою безпосередністю сприйняття», дитячої, наївною вірою в правду вимислу, дуже рухомий, яскравою емоційною чуйністю [47].

Ігрова театральна діяльність є процесом освоєння соціальних ролей, школою життя. Основний закон дитячої творчості, як підкреслює Л.С.Виготський, - полягає в тому, що цінність його слід бачити не в

результаті, не в продукті творчості, але в самому процесі. Важливо не тільки те, що створюється, але головним чином те, що вони набувають в цьому процесі створення [72].

У спеціальному дослідженні, присвяченому формуванню театральної творчості, Л.С.Фурміна дає наступне визначення: «Театральне дитяча творчість - це створення і розкриття драматургом, режисерами, акторами (дітьми) ігрових істотних образів, об'єднаних єдиним задумом» [43]. Вона висловлює думку про те, що якщо в театралізованій діяльності поєднуються три напрямки - твір власних сценаріїв, виконавська та оформлювальна творчість, то цей випадок слід розцінювати як найвище досягнення в художньо-творчому розвитку дітей. Саме таку творчість, на думку автора, і слід розвивати.

У педагогічній літературі немає однозначного визначення театралізованої діяльності. Є визначення, синонімічні за значенням театралізованим іграм, театральньо-творчій діяльності та ін.

Театралізована діяльність розглядається О.В.Мігуною як педагогічно організований, регульований режисером-педагогом процес, в основі якого лежить гра «актора», що сприяє перевтілення дітей в уявні образи в умовах вимислу за допомогою виразних засобів театру [82].

І.Е.Кісельова розглядає театралізовану діяльність як культурне явище, що відбиває гуманні цінності та особистісні смисли, що визначають становлення соціокультурного досвіду особистості. «Театралізована діяльність є дитячим середовищем самовираження і становлення соціокультурного досвіду, який представляє собою духовний внутрішній прихований сенс особистості, здатний проявитися в рольовій поведінці і на різному рівні в соціокультурних ситуаціях» [29].

У нашому дослідженні ми будемо дотримуватися визначення С.Н.Томчикової, згідно з яким театралізована діяльність дошкільників - це специфічний вид художньо-творчої діяльності, в процесі якої її учасники освоюють доступні засоби сценічного мистецтва, і відповідно до обраної

ролі (актора, сценариста, художника-оформлювача, глядача), беруть участь в підготовці та розігруванні різного виду театральних вистав, долучаються до театральної культури [61].

У процесі педагогічної діяльності прийоми театралізації виконують такі функції:

1. Мобілізаційна. Ця функція здійснюється в основному на етапі передбачення майбутнього спілкування з дітьми, коли вихователь стає здатним звільнитися від напруги, налаштуватися на позитивну психологічну домінанту.

2. Атрактивна. Особиста самопрезентація передбачає вміння педагога не підкреслювати своїх рольових переваг. Від ефекту «першого враження», від виразних особистісних проявів педагога (міміка, пластика) залежить уявлення про нього як привабливу або малоприємну людину, а значить розташування і симпатія дітей.

3. Стимуляційна. Мається на увазі стимуляція творчого самопочуття педагога і дітей, які в результаті постійного знаходження та участі в процесі творчості, через особистість педагога, через механізми співучасті, співпереживання потрапляють в світ пізнання мистецтва.

3. Мотиваційна. Прийоми театралізації дозволяють з'єднувати фактичні знання з їх емоційним сприйняттям, формують переконання через образне узагальнення картин світу, тим самим сприяють пізнавальній мотивації навчання.

4. Синтетична. Коли діяльності педагога властиві багато особистісних проявів, неординарність, «настрій» на дітей, це сприяє досягненню емоційно-психологічного єдності з класом, переживання дітьми радості спілкування з педагогом. Атмосфера співтворчості та співпраці ставить учнів в позицію соратників, співавторів уроку, відбувається синтез прагнень педагога і учнів.

5. Фасілітаторська. Прийоми театралізації полегшують взаємодію між педагогом і дітьми, сприяють прийняттю, розумінню, прояву терпимості до чужої думки, культури, віросповідання [82].

На думку І.В.Лесняк, завдяки театралізованій діяльності особистість дошкільника удосконалюється, а саме:

- розвивається мотиваційна сфера: виникає ієрархія мотивів, де соціальні мотиви набувають більш важливе значення для дитини, ніж особисті;
- долається пізнавальний і емоційний егоцентризм: дитина, приймаючи роль будь-якого персонажа, героя тощо, враховує особливості його поведінки, його позицію. Дитині необхідно погоджувати свої дії з діями персонажа - партнера по грі. Це допомагає орієнтуватися у взаєминах між людьми, сприяє розвитку самосвідомості і самооцінки у дошкільника;
- розвивається довільна поведінка: розігруючи роль, дитина прагне наблизити її до еталону. Відтворивши типові ситуації взаємин людей в соціальному світі, дошкільник підпорядковує свої власні бажання, імпульси і діє відповідно до соціальних зразків, що допомагає дитині осягати і враховувати норми і правила поведінки;
- розвиваються розумові дії: формується план уявлень, розвиваються здібності і творчі можливості дитини [63].

Вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури, передового досвіду показує, що в даний час накопичений великий теоретичний і практичний досвід організації театралізованої діяльності в дитячому саду. Питання, пов'язані з організацією і методикою театралізованої діяльності, широко представлені в роботах вітчизняних педагогів, науковців, методистів: Л.В.Артемової, Т.А.Гайворонської, Т.Н.Доронової, М.Д.Маханєвої, Е.В.Мігунової, І.Я.Нікітіної, О.О.Петрової, С.Н.Томчікової та іншими.

Педагогічною основою організації процесу театралізованої діяльності в закладах дошкільної освіти є особливість сприйняття дітьми мистецтва театру. Для того щоб це сприйняття було повним, дошкільників необхідно

знайомити з різними видами театралізованої діяльності, прийомами театралізації.

Традиційно виділяється кілька видів театралізованої діяльності. Підставою класифікації Л.В. Артемової є провідний спосіб емоційної виразності, за допомогою якого розігрують тему, сюжет. У постановці вистави діти представляють виставу самі, як артисти, а в театралізованих іграх розігрують сюжет, героїв якого зображують за допомогою іграшок, озвучуючи їх ролі. Це можуть бути, наприклад:

1. Режисерські театралізовані ігри:

- настільні (настільний театр іграшок, настільний театр картиною);
- стендові (стенд-книжка, театр на фланелеграфі, тіньовий театр).

2. Ігри-драматизації - це театралізована діяльність, заснована на власних діях виконавця ролі з використанням своїх засобів художньої виразності: інтонації, міміки, пантоміміки.

- гра-драматизація з пальчиками;
- гра-драматизація з ляльками;
- імпровізація.

Театралізована гра будується за заздалегідь визначеним сценарієм, в тому числі і заснованому на художньому творі. Вона зберігає всі структурні компоненти сюжетно-рольової гри, виділені Д.Б. Ельконіним: роль, ігрові дії, ігрове вживання предметів, реальні відносини. Роль позначає людини або тварини, для якого характерні типові прояви. Причому роль вимагає більшого, ніж в сюжетно-рольових іграх підпорядкування сюжету, майже правилом, що відображає фіксовану автором логіку відносин і взаємодій об'єктів навколишнього світу, але не виключає творчості [18].

За визнанням Е.В. Мігунової, головне в театралізованій діяльності - це розуміння сенсу і атмосфери п'єси [24]. З цього випливає, що необхідно створювати такі умови, щоб діти, ґрунтуючись на хорошому знанні п'єси, могли самі придумувати діалоги дійових осіб, самостійно шукали виразні

особливості для свого героя, використовуючи міміку, позу, жест, пісенні, танцювальні та ігрові імпровізації.

Таким чином, театралізована діяльність може бути реалізована в різних формах, що надає широке коло можливостей її використання в різноманітних умовах відповідно до цілей педагога і уподобаннями, інтересами дітей.

Театралізована діяльність, згідно О.Акулової, має інтегративний характер, що проявляється в трьох аспектах:

По-перше, у створенні драматичного змісту, тобто в інтерпретації, переосмислення заданого літературним текстом сюжету або творі варіативного або власного сюжету.

По-друге, у виконанні власного задуму, тобто в умінні адекватно втілювати художній образ за допомогою різних засобів художньої виразності: інтонації, міміки, пантоміміки, руху, мотиву.

По-третє, в оформленні вистави - в створенні декорацій, костюмів, музичного супроводу, афіш, програмок [4].

В результаті оволодіння способами театралізованої діяльності, процеси сприйняття предметів і явищ дійсності протікають на більш високому рівні засвоєння, розуміння і пояснення цієї дійсності, в результаті чого виробляється своє ставлення до подій. Дитина, що опинилася в позиції актора-виконавця, проходить всі етапи художньо-творчого осмислення світу: власна театральна діяльність через гру в дитячих спектаклях дозволяє замислитися над тим, що і навіщо людина говорить і робить, як це розуміють люди [63].

Успішність театральної діяльності з дошкільниками криється в зближенні гри актора і гри дитини, заснованої на вірі в правду вимислу, щирості в переживанні і перевтіленні, що базується на активному творчому уяві. На думку, Я. Морено той драматичний початок, який притаманний груповій грі, є особливо актуальним в дитячій грі. Дитяча гра - завжди «театр». Діти відтворюють у своїх іграх не тільки відносини і конфлікти

дорослих, а й свої душевні конфлікти, які вони не здатні висловити словесно [80].

Л.С. Виготський в «Психології мистецтва» наводить думку З. Фрейда про гру і фантазії, як двох формах прояви несвідомого, найбільш близьких мистецтва: «Дитина дивиться на створюваний ним світ серйозно, вносить в гру багато натхнення. Протиставлення грі не серйозність, а дійсність. Дитина чудово відрізняє, незважаючи на всі захоплення, створений ним світ від дійсного і охоче шукає опори для уявних об'єктів і відносин в відчутних і видимих предметах дійсного життя ... Поет робить те ж, що і діти, що граються, він створює світ, до якого відноситься дуже серйозно, тобто вносить багато захоплення, в той же час різко відокремлюючи його від дійсності» [72]. Постаратися зберегти це відчуття дитячої гри в перших сценічних дослідах - дуже непросте завдання.

У свою чергу, М.М. Бахтін зазначає, що «діти-то і здатні надзвичайно швидко переходити від дійсності до уявної і розігрується ними ролі» [8].

Що стосується драматизації, то театральне мистецтво як наочна форма відображення життя, має величезну силу впливу на дитину дошкільного віку, оскільки в цей період різні форми наочності (предметна, образотворча) грають провідну роль в його психічному розвитку. Театр розкриває перед дитиною життя, захоплює світлими, благородними прикладами.

Колективність театральної діяльності, її результативність і різноманіття стимулюють дітей до спілкування не тільки між собою, але і з дорослими, які допомагають в роботі, консультує хлопців вчителями, власними сім'ями та інше, що сприяє соціальному розвитку та підвищенню самооцінки кожного учня. Досвід творчої діяльності забезпечує цілеспрямоване перетворення навколишнього світу на новому якісному рівні, тобто подальший розвиток суспільства у всіх його проявах [62].

Сучасні дослідники (І.Г.Андрєєва, Т.Н.Бойко, Т.А.Гайворонська, І.Е.Кісельова, І.В.Лєснєк, Л.В.Макаренко, А.В.Нікітіна та ін.) Відзначають,

що участь дітей в сучасній театралізованій діяльності створює умови для вирішення наступних завдань виховання і творчої самореалізації дитини:

1. Створення умов для виховання і творчої самореалізації:

- комунікабельності, тобто здатності до продуктивної співпраці з партнером з комунікації і донесення своїх думок, почуттів, суджень до співрозмовника, використовуючи вербальні та невербальні засоби спілкування;

- володіння своїм тілом (здатність адекватно використовувати свій фізичний апарат, згідно з даними ситуаційним і просторовим характеристикам);

- вдосконалення граматичного ладу мовлення, його звукової культури, монологічного та діалогічного форм мови; навчання нормам сучасної української сценічної мови, ефективному спілкуванню і мовної виразності;

- розвиток і вдосконалення ігрових навичок і творчої самостійності, шляхом активної участі в театральних іграх, вправах акторського тренінгу та ігри, що розвивають творчі задатки і здібності учнів;

- виховання і розвиток акторської техніки: внутрішньої - волю, увагу, пам'ять, мислення, уява, спостережливість, справжність у відчуттях; зовнішньої - почуття ритму і темпу, почуття простору і часу, віру в запропоновані обставини.

2. Різноманітність і розширення особистого життєвого досвіду, збагачення новими емоційними і естетичними переживаннями, реалізація потреби в спілкуванні, розширення соціального кола: робота в театральному гуртку, спільно з більш старшими хлопцями і дорослими (педагогами, батьками), знайомство з іншими дитячими колективами, участь в святах і фестивалях, великі контакти з глядацькою аудиторією.

3. Стимулювання до саморозвитку та самовдосконалення, які можливі при наявності основних психічних утворень: рефлексії, цілепокладання, планування і передбачення результатів власної поведінки.

4. Створення умов для психологічної компенсації (процес, спрямований на досягнення чи відновлення почуття внутрішньої стабільності в зв'язку з переживанням неспроможності в тих чи інших аспектах життя, основних протиріч психічного і фізичного розвитку).

5. Ознайомлення зі специфікою колективної роботи, що вимагає розподілу функцій і чіткого виконання своїх обов'язків; злагодженої і послідовної роботи всіх учасників, незалежно від їх поточних особистих проблем; встановлення комунікативних зв'язків в колективі, незважаючи на індивідуальні симпатії або антипатії.

Виховні можливості театралізованої діяльності посилюються тим, що її тематика практично не обмежена, може задовольняти різнобічні інтереси дітей. Беручи участь в ній, діти знайомляться з навколишнім світом через образи, фарби, звуки, а вміло поставлені педагогом питання змушують дошкільників думати, аналізувати, робити висновки і узагальнення.

Підтвердженням доцільності вибору даного засобу для формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників можуть бути слова Л.С.Виготського, який зазначав, що в справі виховання повинна бути використана природа дитячих потягів, яка є могутнім двигуном їх вчинків. Ця позитивна сторона повинна бути збережена в тій формі, що всякий вчинок повинен повертатися до дитини у вигляді вражень від його дії на оточуючих. Ніщо так не спонукає нас до дії, як пов'язане з ним задоволення [17]. Різнобічний вплив театралізованої діяльності на особистість дитини дозволяє використовувати її як активний, але ненав'язливий педагогічний засіб, який приносить радість дітям і збагачує значущими враженнями. Вона надає цілісний вплив на особистість дитини: на самостійну творчість, на розвиток психічних процесів, а також сприяє самопізнанню і створює умови для більш глибокого пізнання навколишнього світу.

Використання театралізованої діяльності визначає успішність і психолого-педагогічну ефективність освітнього процесу дошкільників, оскільки спрямовано на подолання ряду проблем побудови і ведення

педагогічного процесу. Але, як показує дослідження Т.В.Голубевої, в свідомості педагогів прийоми театралізації не вкладаються як необхідний і серйозний інструмент у вихованні та освіті дітей [16]. Однією з причин недооцінки місця театралізованої діяльності в педагогічному процесі дитячого садка є низька професійна культура вихователя в цій області знань.

Введення театралізованої діяльності в освітній процес закладу дошкільної освіти творчо вправляє і розвиває найрізноманітніші здібності і функції дитини: мова, інтонацію, уяву, пам'ять, спостережливість, увагу, технічні та художні здібності, руховий ритм, пластичність; сприяють формуванню емоційної сфери особистості дошкільника: розвивають симпатію, співчуття, моральні якості, виховують здатність перевтілюватися в інших, жити їхнім життям, відчувати їх радість і горе; а також занурюють вихователя і дітей в стихію гри, розкриваючи їх духовний і фізичний потенціал; створюють психологічно комфортну атмосферу занять, надаючи привабливі для дошкільників якості цікавого, веселого, але все - таки праці.

Одним з основних принципів педагогічної діяльності був і залишається принцип активності дитини в педагогічному процесі, який характеризується високим рівнем мотивації, усвідомленою потребою в засвоєнні знань і вмінь, результативністю і відповідністю соціальним нормам. Такого роду активність не може виникати стихійно, вона є наслідком цілеспрямованих педагогічних впливів і організації творчої діяльності дошкільників. У дослідженні особливостей використання прийомів театралізації в процесі формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників активність дітей ми розглядаємо в якості основної характеристики.

Дослідники дитячої творчості Н.П. Сакуліна, Є.О. Фльоріна, Т.С. Комарова та інші стверджують, що більшість естетико-моральних та інтелектуально-пізнавальних можливостей творчої індивідуальності кожної дитини у всій повноті відкриваються і розкриваються в художньо-творчій діяльності в процесі колективної роботи. А оскільки театр - мистецтво колективне, то на основі колективної діяльності використання прийомів

театралізації передбачає розвиток особистісного спілкування і створює певний клімат взаємодопомоги і взаємопідтримки на занятті (Н.О.Ветлугіна, А.Ю. Гончарук, М.М. Ефіменко, М.В.Колосова, М.Д.Маханєва, І.Я.Нікітіна, Е.В.Прохорова та ін.).

Потреба в грі ніколи не зникає в людині, для дітей же вона представляє особливу цінність. Граючи, дитина набуває досвід емоційних переживань, соціальних відносин, в цей момент вона безтурботна, психологічно розкута і більш ніж коли-небудь, здатна творчо розкрити себе [70]. На основі ігрової діяльності у дошкільника формується символічна функція свідомості, що дозволяє виробляти в своїх діях перенесення властивостей одних речей на інші. Кожен дитячий вік має свої особливості, і якщо говорити про дошкільний вік, то він вимагає простого, примітивного видовища і примітивного переживання. У своїх вільних думках дитина цього віку з його живою уявою здебільшого не шукає декорацій і реальної обстановки, вважаючи за краще задовольнятися образами і символами.

В іграх проявляється і одна з центральних особливостей дитини: пристрасть до наслідування. Сутність гри, на думку Г.Вільсона, складається у виконанні будь-якої ролі і в тому, щоб створити якесь нове положення. Велика діяльність фантазії в іграх пояснюється глибоко закладеним в них прагненням бути чимось, грати будь-яку роль [17]. Це прагнення грати роль, прагнення до наслідування настільки притаманне природі молодшого школяра і настільки пов'язано з основними потребами зростаючого організму, що інший дослідник Стенлі Холл, вважає за можливе говорити про ці прагнення як про особливе інстинкті - театральному, драматичному інстинкті дітей [71].

Театралізована діяльність є невичерпним джерелом розвитку почуттів, переживань, емоційних відкриттів дитини, є найважливішим засобом розвитку емпатії. В процесі театралізованої діяльності, зіставляючи дії персонажів, їхні вчинки, діти на прикладі вчаться емоційно-чуттєво усвідомлювати моральні норми і цінності. Як вказують Н.Космачьова і

О.Широких, «минаючи свідомість, на рефлекторному рівні формується система моральних уявлень і базових ціннісних орієнтацій дитини. У міру дорослішання вона підкріплюється рефлексією [45].

Старші дошкільники здатні розуміти внутрішній світ персонажів і їх суперечливий характер. Це відкриває перспективи використання театралізованої діяльності у формуванні моральної свідомості дітей. Педагог підбирає такий сценарій, такий зміст, програвання якого формує і закріплює уявлення про моральні цінності, пропонує можливість здійснення морального вибору. Завдяки співвіднесенню дитиною себе з позитивними і негативними героями зароджуються соціальні почуття, емоційне ставлення до подій і вчинків, які мають значення не тільки для нього особисто, а й для оточуючих.

Виділення і відображення емоцій, в ході виконання прийнятих на себе ролей, що моделюють реальні, значимі для дитини міжособистісні відносини, дає можливість усвідомити, відчувати наслідки своїх вчинків.

Одним із завдань організації театралізованої діяльності у формуванні здоров'язберігаючої поведінки дошкільників стає орієнтування дітей в різних ситуаціях фізичного і психологічного благополуччя особистості, створення умов для засвоєння способів зміцнення здоров'я та попередження захворювань, усвідомлення їх завдяки оформленню в різних знакових системах (у мові, пантоміма).

Театралізована діяльність дозволяє формувати досвід здоров'язберігаючої поведінки завдяки тому, що кожне літературний твір, на основі якого побудований сюжет, має соціальну спрямованість. В процесі роботи над твором на прикладі взаємин героїв відбувається формування базових понять; формується ціннісне ставлення до вчинків і якостей людей. Улюблені герої стають зразками для наслідування. Саме здатність дитини до такої ідентифікації справляє позитивний вплив на формування якостей особистості дошкільника. Із задоволенням перевтілюючись в образ, дитина добровільно приймає і привласнює властиві йому риси.

Особливістю використання театралізації в процесі формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників є пряма залежність інтенсивності переживання - свідомості, за висловом Л.С. Виготського, від виробленої дітьми діяльності. Організовує, спрямовує і коректує зміст цієї діяльності вихователь, використовуючи свої знання, досвід, професійну майстерність, творчі здібності [73].

Аналіз літератури дозволяє припустити, що театралізована діяльність є засобом формування різних знакових систем (вербальні, образно-жестові, образно-рухові і образно-графічні образи), розвитку пізнавальної, рухової та емоційної сфери, а також соціалізації дітей.

Ефективність дитячої театралізованої діяльності обумовлена ступенем готовності дитини-дошкільника до неї. Готовність до театралізованої діяльності визначається Л.В.Макаренко як «система умінь, що забезпечують можливість спільної діяльності зі створення вистави і комфортність дитини на всіх її етапах. Система умінь включає: вміння, що дозволяють дошкільнику створити образ відповідно до сценічного завдання, вміння будувати сценічні взаємини дійових осіб [32].

Важливим моментом в організації театралізованої діяльності як засобу формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників є аналіз художнього твору. Особливу увагу слід звернути на оцінку поведінки і вчинків героїв, вираз певного ставлення до них. Це необхідно для розвитку когнітивного і емоційного компонентів здоров'язберігаючої поведінки дошкільників. Дитині необхідно оцінити, який персонаж, чому так чинить, уявити собі його стан, почуття, вміти оцінювати поведінку.

У театралізованій діяльності через співпереживання героям, осмислення особливостей їх взаємин, виявлення зв'язку між їхніми вчинками і наслідками, програвання ролі відбувається збагачення досвіду здоров'язбереження, уточнення і закріплення уявлень про способи зміцнення здоров'я, попередження захворювань, стан фізичного і психологічного

благополуччя організму, включення дитини в процес здоров'язбереження відповідно до її знань, індивідуальних можливостей, здібностей.

Для формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників при продумуванні змісту театралізованої діяльності педагогу необхідно спиратися на життєвий досвід дітей, розробляти ситуації, що вимагають певного вибору. Педагог може придумати розповідь, в якому були б відображені деякі аспекти ведення здорового способу життя, які спостерігаються у дітей в даній групі. Так, діти, аналізуючи разом з педагогом поведінку персонажів, співвідносячи себе з ними, можуть відкрити для себе причини поведінки людей в різних ситуаціях, способи їх вирішення, а в процесі драматизації відчуті радість від можливості правильного прийняття рішень.

На думку багатьох дослідників (Н.Н.Авдеевої, М.Г.Слагіної, С.Ю.Мещерякової), необхідною умовою засвоєння норм поведінки в дошкільному віці є організація практики поведінки, тобто діяльності, в якій дотримання правила було б усвідомленим [6].

Сюжет для театралізованої діяльності, взятий з дитячої книги є важливим засобом формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, він діє на дітей ідейністю свого змісту, художньою формою. Однак не завжди і не у всіх дітей складаються вірні думки з оцінкою ведення здорового способу життя. У процесі підготовки до інсценування вихователь розкриває основну ідею сюжету, допомагає дітям оцінити вчинки героїв, направляє поведінку, спонукає до осмислення основних понять, а участь у виставі, що супроводжується незабутніми враженнями та емоціями, сприяє закріпленню отриманих знань і вправи в певній поведінці.

Як зазначає Ф.С.Левін-Щиріна, педагогу треба постійно пам'ятати про те, що свідомість дитини виховується в тісному зв'язку з його почуттями і досвідом. Основне у вихованні дітей – їх досвід, придбаний в діяльності: іграх, заняттях, шляхом участі у праці [59].

Таким чином, театралізована діяльність є важливим засобом формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, що може проявлятися в уточненні уявлень про способи зміцнення і збереження здоров'я, природних і соціальних факторах шкоди і користі для здоров'я, сприяння в усвідомленні дітьми цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього; включення до здоров'язберігаючої діяльності відповідно до індивідуальних можливостей і здібностей дошкільників; закріпленні моделей здоров'язберігаючої поведінки.

На основі вищевикладеного нами визначено сутність формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, що представляє собою педагогічний процес, в якому організовано, поступово і безупинно в уявних, відповідних ролі, сюжетом і реальних ситуаціях, здійснюється усвідомлення цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього, засвоєння знань і уявлень про здоров'я і способах ведення здорового способу життя, формування умінь і поведінкових особливостей здоров'язбереження з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей дитини, адекватної оціночної діяльності, що сприяють дбайливому ставленні дитини дошкільного віку до себе і свого здоров'я.

Крім того, нами визначено специфіку формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, яка полягає в тому, що в процесі театралізації дитина використовує різні символічні засоби (міміки, пантоміми, пластики, мови, співу, малювання тощо) з метою отримання знань і уявлень про способи зміцнення і збереження здоров'я, природних і соціальних факторах шкоди і користі для здоров'я, сприяння в усвідомленні дітьми цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього; включення в здоров'язберігаючу діяльність відповідно до індивідуальних можливостей і здібностей дошкільників; закріплення моделей здоров'язберігаючої поведінки.

Висновки до першого розділу

Здоров'язберігаюча поведінка – активна діяльність особистості, спрямована на збереження і зміцнення здоров'я, що включає ставлення до здоров'я як до цінності; мотивацію здорового способу життя, формування умінь, навичок і поведінкових стратегій, необхідних для усвідомлення і оцінки власного здоров'я, виховання культури здоров'язбереження.

Робота з формування здоров'язберігаючої поведінки повинна починатися з дитячого віку, оскільки саме в цей період формуються основи рухової і розумової діяльності, раціональної організації режиму дня, харчування, загартовування, ставлення до шкідливих звичок тощо. Ефективність цієї роботи можна оцінити за рівнем успішності застосування знань, умінь і навичок в життєвих ситуаціях, в прояві індивідуальних здібностей дитини до роботи над збереженням здоров'я. Резерви здоров'я дитини, установка на здоров'язбереження формуються, розвиваються і зміцнюються в процесі виховання. Освітній простір закладу дошкільної освіти має створювати оптимальні умови для формування здоров'язберігаючої поведінки, мотивуючи дітей до здорового способу життя, розуміння важливості активних дій для збереження і зміцнення здоров'я.

Ефективність роботи в даному напрямку буде досягнута тільки при зусиллі всіх учасників виховного процесу: педагогів, дітей, батьків з урахуванням комплексного підходу до змісту, форм, засобів формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників у вигляді цінності здоров'я, знань і умінь, що забезпечують розвиток особистості дитини в дошкільний період.

Величезним потенціалом формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників має театралізована діяльність, яка стимулює розвиток психічних процесів, створює умови для пізнання навколишнього світу, засвоєння способів зміцнення та збереження здоров'я, попередження захворювань, збагачує значущими враженнями, сприяє самопізнанню,

орієнтації дітей в різних ситуаціях фізичного і психологічного благополуччя, реалізує творчу активність особистості дитини, дозволяє формувати досвід ціннісної поведінки, створюючи середовище для формування цінності здоров'язбереження завдяки оформленню в різних знакових системах (мова, пантоміма) відповідно до цілей педагога і уподобаннями та інтересам дітей.

Формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності являє собою педагогічний процес, в якому організовано, поступово і безупинно в уявних, відповідних ролях, сюжетом і реальних ситуаціях, здійснюється усвідомлення цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього, засвоєння знань і уявлень про здоров'я і способах ведення здорового способу життя, формування умінь і поведінкових особливостей здоров'язбереження з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей дитини, адекватної оціночної діяльності, що сприяє дбайливому ставленню дитини дошкільного віку до себе і свого здоров'я.

Специфіка формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності полягає в тому, що в процесі театралізації дитина використовує різні символічні засоби (міміку, пантоміму, пластику, мову, спів, малювання тощо) з метою отримання знань і уявлень про способи зміцнення і збереження здоров'я, природних і соціальних факторах шкоди і користі для здоров'я, сприяння в усвідомленні дітьми цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього; включення в здоров'язберігаючу діяльність відповідно до індивідуальних можливостей і здібностей; закріплення моделей здоров'язберігаючої поведінки.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Проектування педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності

Освітній процес закладу дошкільної освіти має великий потенціал для формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, мотивуючи дітей до здорового способу життя, розуміння важливості активних дій для збереження і зміцнення здоров'я. Ефективність роботи в даному напрямку буде досягнута тільки при зусиллі всіх учасників виховного процесу: педагогів, дітей, батьків з урахуванням комплексного підходу до змісту, форм, засобів формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників у вигляді цінності здоров'я, знань і умінь, що забезпечують розвиток особистості дитини в дошкільний період

Для того щоб процес формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності здійснювався ефективно, необхідно враховувати ту обставину, що ефективним цей процес може бути тільки за умови точного відтворення заздалегідь спроектованої педагогічної технології, тобто чітко поставленої мети і педагогічних завдань в сукупності з адекватною технологією їх вирішення.

Саме проектування, а потім і реалізація педагогічної технології робить процес формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності цілком організовим, керованим, з передбачуваними позитивними результатами, оскільки: за допомогою педагогічної технології вихователі мають можливість проектувати свою діяльність на підставі цілепокладання, проектування освітнього процесу в дошкільному закладі та подальшого відтворення (згідно з концепцією

технології) на мові поняття «технологія навчання»; педагогічна технологія передбачає проєкт освітнього процесу дошкільного закладу, який визначає структуру і зміст формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Проектування педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності неможливо без чіткого визначення понять «проектування» і «педагогічна технологія».

Теоретичні основи, концепції педагогічного проектування закладені в роботах Н.Г. Алексєєва, В.В. Афанасьєвої, Д.З. Ахмедової, В.П. Беспалько, І.Н.ї, Ю.В. Громико, А.Н.Дахіна, А.А. Ізмайлової, В.В. Карпова, Г.Б.Корнетова, А.С. Мещерякова, В. М.Монахова, М.Н. Невзорова, Т.Ю.Подобедовой, А.Е.Прічініна, В.С. Радіонова, Л.Л.Редько, Г.К. Селевко)

Термін «проектування» походить від латинського слова *projectus*, тобто проєкція, що в буквальному розумінні означає «рух вперед» [70].

У словнику української мови терміни «проектувати» і «проєкт» визначаються наступним чином: «проектувати - складати проєкт, припускати, намічати; проєкт - розроблений план споруди, пристрій чого-небудь; попередній текст будь-якого документа; задум, план» [97].

На підставі аналізу численних психолого-педагогічних досліджень Ю.А. виділяє три типи проектування:

- психолого-педагогічне проектування освітніх процесів в рамках певного вікового інтервалу: навчання як освоєння способів діяльності, формування як освоєння досконалої форми дії, виховання як дорослішання і соціалізації;

- соціально-педагогічне проектування освітніх інститутів і освітнього середовища, в яких реалізуються відповідні процеси;

- власне-педагогічне проектування як побудова розвиваючої освітньої практики, освітніх програм і технологій, способів і засобів педагогічної діяльності [16].

У нашому дослідженні мова йде про педагогічне проектування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Педагогічне проектування на даний момент відрізняється різноманітністю підходів і визначень. Найбільш загальні підходи розглядають проектування як:

- специфічний вид діяльності, спрямований на створення проекту як особливого виду продукту [21];
- управлінську процедуру;
- діяльність, під якою розуміється в гранично стислій характеристиці промірковування того, що повинно бути [93];
- самостійна поліфункціональна педагогічна діяльність, обумовлює створення нових або перетворення наявних умов процесу виховання і навчання [36].

Н.О.Яковлева визначає педагогічне проектування як цілеспрямовану діяльність по створенню проекту як інноваційної моделі освітньо-виховної системи, орієнтованої на масове використання. При цьому словосполучення «створення проекту» не ототожнює проектування з процесами розробки, планування та прогнозування. Суть проектування - зміна педагогічної дійсності [87].

О.Г.Прікот визначив педагогічне проектування як ціннісно-орієнтовану, глибоко мотивовану, високорганізовану, цілеспрямовану професійну діяльність по зміні педагогічної дійсності [61].

З.І.Лаврентьева вважає, що педагогічне проектування - це один з методологічних підходів сучасної освіти, заснований на осмисленні цінностей педагогічних процесів і явищ, на ціннісному узгодженні педагогічної теорії з власними світоглядними поглядами, на гармонізації соціальних і особистісних значень освіти. У широкому сенсі слова - це внесення ціннісного компонента в педагогічну діяльність, в пошук додаткових ресурсів для здійснення задуму [64].

Теорія і практика впровадження технологічних підходів до освіти відображені також у наукових працях Ю. Бабанського, В. Беспалька, П. Гальперіна, П. Єрднієва, Л. Зоріної, М. Кларіна, Л. Ланди, І. Раченка, Н. Талізінної та ін. Аналізу сутності поняття «педагогічна технологія» присвячені також дослідження Н.Абашкіної, К.Баханова, В.Бондаря, Б.Блума, С.Гончаренка, О.Савченко, Т.Селевка, В.Корнєєва, О.Пометун та ін., в яких по-різному трактується зміст поняття залежно від того, як автори уявляють структуру навчального процесу.

Нині для означення поняття „педагогічна технологія” існують різні підходи. Як стверджує В. Кондрашова, прагнення глибше зануритися у технологію процесу навчання спонукає науковців розмежовувати сутність понять «педагогічна технологія», («освітня технологія»), «технологія навчання», «дидактична технологія» [9]. Л. Крившенко переконана, що поняття «педагогічна технологія» є ширшим, ніж поняття «технологія навчання» та «технологія виховання» [46]. Природно, що «педагогічна технологія» означає засоби роботи у сфері навчання і виховання.

На початок 90-х років сформувався напрям із вивчення педагогічних технологій, досвід яких висвітлений у роботах Ю. Арнаутова, Г.Бордовського, Л. Д'яченко, В. Данюшенкова, В. Извозчикова. Серед педагогічної спільноти все частіше вживається термін «технологія навчання», що різними науковцями трактується як:

- мистецтво слова, майстерність, вміння (К. Каіров);
- метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання та засвоєння знань із урахуванням технічних й людських ресурсів та їх взаємодії (В. Боголюбов);
- сфера наукового пізнання, що досліджує закономірності побудови, реалізації та оцінки всього навчального процесу з урахуванням цілей;
- спосіб організації, образ мислення й система забезпечення та відтворення позитивних наслідків педагогічної діяльності (В. Боголюбов, Л.Кайдалова);

- напрям діяльності, у межах якої об'єднуються теоретичні та практичні пошуки в цій галузі (Ф. Янушкевич);
- засіб застосування системи наукових принципів до програмування процесу навчання і використання їх в освітній практиці з орієнтацією на детальні цілі навчання (М. Ярмаченко);
- сукупність методів і засобів обробки, подачі, виміру і презентація навчальної інформації (Л. Кондрашова).

Отже, сучасна технологія навчання спрямована на науково обґрунтовану побудову навчального процесу з використанням технічних засобів навчання, методів активного навчання та сучасних дидактичних засобів [7].

М. Кларін розглядає «педагогічну технологію» як напрям у педагогіці, який має за мету підвищити ефективність освітнього процесу, гарантувати досягнення поставлених цілей; дослідження з метою виявити принципи і розробити прийоми оптимізації освітнього процесу шляхом аналізу чинників, що підвищують освітню ефективність через конструювання і застосування прийомів і матеріалів, а також за допомогою оцінки вживаних методів, як системність і конструювання навчального процесу, що гарантує досягнення поставлених цілей.

Найвдалішим вважаємо визначення педагогічної технології, запропоноване В. Беспальком. Він переконаний, що педагогічна технологія володіє такими рисами:

- чітка, послідовно педагогічна, дидактична розробка цілей навчання, виховання;
- структурування, систематизація, ущільнення інформації, що підлягає засвоєнню; - комплексне застосування дидактичних, технічних, у тому числі й комп'ютерних, засобів навчання й контролю;
- підсилення, наскільки це можливо, діагностичних функцій навчання і виховання;
- гарантованість достатньо високого рівня якості освіти [22].

В. Сластьонін та М. Руденко до чинників виникнення і застосування педагогічних технологій відносять: необхідність упровадження у педагогіку системно-діяльнісного підходу, систематизацію способів навчання; потребу здійснення особистісно орієнтованого навчання на всіх ланках навчальної системи; можливість експериментального проектування технологічного ланцюга процедур, методів, організаційних форм взаємодії студентів та педагогів, які забезпечують гарантовані результати навчання у навчальному закладі й знижують негативні наслідки роботи малокваліфікованого педагога [65].

Протилежної думки щодо ролі викладача у навчально-виховному процесі при застосуванні педагогічної технології дотримується О. Єпішева і розуміє її як модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу [15].

Слушно вважає Л. Кайдалова, що у системі педагогічної технології майстерність викладача є найвищим рівнем педагогічної діяльності, виявом творчої активності педагога, елементом загальної і фахової культури [57].

О. Єпішева до особливостей педагогічної технології відносить: теорію навчальної діяльності як психологічну основу всіх технологій; діагностичне утворення цілей; спрямованість на розвиток особистості у навчальному процесі та багаторівневність навчання; сприятливі умови для самостійної діяльності студентів; чітку орієнтацію у навчанні студентів на кінцеву мету; контроль засвоєння знань (вхідний, поточний чи проміжний, кінцевий); оцінку рівня засвоєння знань і способів діяльності; уніфікацію і стандартизацію навчального процесу з можливістю відтворення технологій відповідно до конкретних умов [15].

М. Чошанов до особливостей педагогічної технології додає результативність, економічність, алгоритмічність, цілісність, коригованість, візуалізацію [96].

На думку В. Воронова, характерними ознаками педагогічної технології є: розробка діагностично поставлених цілей навчання; орієнтація всіх

навчальних процедур на гарантоване досягнення навчальних цілей; оперативний зворотній зв'язок, оцінка результатів [35].

І. Малафіїк вважає педагогічну технологію системою з певною структурою, елементами якої є цілі навчання, психологічна закономірність засвоєння матеріалу, способи діяльності вчителя та учнів, ступінь досягнення мети навчання [74].

Ми поділяємо думку А. Єлісеєва, який переконаний, що педагогічна технологія як система освітнього процесу складається з форм, засобів, умов, методів та процедур навчання у навчальній взаємодії й має конкретно визначений кінцевий результат. Як науково обґрунтоване дослідження, педагогічна технологія розробляє можливі засоби оптимізації навчального процесу у вищих навчальних закладах та оцінювання застосованих методів викладачем [42].

Отже, педагогічна технологія – це спланована викладачем із високою педагогічною майстерністю організація освітнього процесу, з оптимальним добором методів, засобів, форм навчання, та за якої гарантовано досягаються високі результати.

Здійснений аналіз поняття «педагогічна технологія» дозволяє виокремити такі її компоненти: цільовий (діагностичний опис цілей навчання); змістовий (досягнення результатів); операційний (відтворення процесу навчання); результативний (обов'язкове досягнення кінцевого результату).

До основних особливостей педагогічних технологій можемо віднести: цілеспрямованість, послідовність, алгоритмічність (поетапність), оптимальність, комплексність, цілісність, структурованість, багаторівневість, економічність, коригованість тощо.

Але, погоджуючись з думкою В. Беспалька, можна виокремити одну із вразливих рис: неопрацьованість мотивації навчальної діяльності, що пов'язана з найбільшим недоліком педагогічної технології – ігноруванням особистості [3].

У нашому дослідженні, під педагогічною технологією ми розуміємо комплекс дій, операцій і процедур, що забезпечують досягнення поставленої педагогічної мети в умовах освітнього процесу дошкільного закладу.

Проектування педагогічної технології є процес перетворення наявної інформації в деякий новий стан - новий інформаційний продукт, який називається проектом. В процесі проектування, так само як і в процесах перетворення матеріалів і енергії, деяка сукупність вихідних ресурсів (вихідна інформація) за допомогою відомих і знову отриманих коштів (методи, способи, процедури проектування) створює необхідний результат (нова інформація - проект) [78].

Педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, з одного боку розглядається нами, як спільне (вихователя і дошкільника) особистісно-орієнтоване проектування та практична організація освітнього процесу дошкільного закладу, а з іншого, педагогічний процес, в результаті якого у дошкільників формується комплекс знань, умінь, поведінкових навичок, необхідних особистісних якостей, що сприяють здоров'язберігаючої поведінки.

Результатом педагогічного проектування є педагогічний проект, функціональна специфіка якого залежить від стану середовища, особливостей суб'єктів, зайнятих підготовкою конкретного проекту, функціональних зв'язків між елементами проекту, можливостей його ефективного використання, очікуваних результатів [48]. У нашому випадку ми говоримо про проект педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Визначення сутності, змісту і структури здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, вивчення методів і засобів його формування, дозволили нам розробити педагогічну технологію

формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Проектування технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності здійснювалося нами на підставі педагогічної системи цілей, побудованої на визначенні їх змісту щодо формування кожного з компонентів здоров'язберігаючої поведінки: когнітивного, емоційно-регулятивного і поведінкового.

Грунтуючись на визначенні в педагогічній науці проектування і реалізації педагогічних технологій, з огляду на сучасну освітню практику закладу дошкільної освіти, спираючись на власний досвід педагогічної діяльності, ми запропонували проект педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності (Рис. 1).

Педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності являє собою науково-теоретичне структурування педагогічного процесу закладу дошкільної освіти, що включає мету, завдання, методологічні підходи (системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, технологічний), принципи, компоненти (когнітивний, поведінковий, емоційно-регулятивний), освітнє середовище, розроблений діагностичний інструментарій, спрямований на вивчення сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, формують модулі - кошти, форми і методи формування здоров'язберігаючої поведінки; взаємопов'язані і взаємообумовлені види театралізованої діяльності, психолого-педагогічні умови, що визначають ефективність формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Проектування педагогічної технології здоров'язберігаючої			
I БЛОК: ЦІЛЬОВИЙ	Мета: досягнення дошкільниками високого рівня сформованості здоров'язберігаючої поведінки Завдання: розширення знань про здоров'язбереження і здоров'язберігаючу поведінку, про способи залишатися здоровим, про особливості власного стану здоров'я; задоволення потреб дітей в здоровому способі життя, формування потреби в дотриманні елементарних гігієнічних норм і правил; розвиток здатності до управління власною поведінкою, розвиток готовності до власних змін, і цілеспрямованої роботи з розвитку здоров'язберігаючої поведінки; розвиток здатності знаходити оптимальн поведінку, що забезпечує здоров'язбереження, формування позитивних життєвих орієнтацій, розвиток спонукання до прагненню підвищення рівня здоров'я, формування цінності здоров'я та ЗСЖ, збереження і розвиток здоров'я дошкільників при його оптимальній працездатності та соціальній активності, формування системи умінь і здоров'яформуючих технологій і стратегій.		
II БЛОК:	Методологічні підходи: системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, технологічний. Принципи: принцип цілісності, єдності і диференціації, ресурсності; принцип наступності, додатковості, відкритості формування здоров'язберігаючої поведінки; принцип варіативно-особистісної організації розвитку; принцип інформаційної підтримки розвитку; принцип ціннісно-сислової спрямованості, адаптивності, рефлексивності змісту; принцип продуктивності на технологічному рівні; принцип цілісності технологій; етико-гуманістичний принцип спілкування педагога і вихованця; принцип свободи особистості в освітньому процесі; принцип індивідуальності в освіті.		
III БЛОК:	Компоненти: • Когнітивний • Поведінковий • Емоційно-регулятивний	Методи навчання: • діагностичні; • дискусійні; • ігрові	Форми навчання: театралізовані заняття
	Засоби навчання: завдання, бесіди-консультації, вправи, діагностичні методики, ігрова театралізована діяльність тощо		
IV: КОНТРОЛЬНО-	Результат: високий рівень сформованості здоров'язберігаючої поведінки дітей	Рівні: низький, середній, достатній, високий	
	Психолого-педагогічні умови: виявлення сутності, структури та змісту здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, визначення механізму та динаміки процесу його формування; зміст діяльності педагогів з формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності визначено віковими і психологічними особливостями дітей і специфікою освітнього процесу ЗДО; забезпечено організацію театраль-освітнього середовища в ЗДО, що включає організований простір для театралізованої діяльності та взаємодії педагогів, дітей і батьків; цілеспрямоване формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде здійснюватися як процес актуалізації наявного і придбання нового індивідуального досвіду здоров'язбереження.		

Рис. 1. Проект педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності

Педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності представлена наступними блоками: цільовим, концептуальним, змістовним і контрольнo-оцінними.

Цільовий блок педагогічної технології визначає мету і завдання досліджуваного процесу – формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, і включає комплекс мети і завдань.

Мета є «ідеальним уявленням» кінцевого результату і є основною передумовою проєктувальної діяльності. Досяжність мети визначалася адекватністю уявлень вихователів про закономірності і характер розгортання психічних процесів дошкільників, становленні та зміні його емоційних станів. Мета також визначає і засоби педагогічної комунікації, за допомогою яких вона досягається.

Кожній задачі відповідають конкретні засоби управління діяльністю, психічними процесами і емоційно-інтелектуальними станами дошкільників, засоби об'єктивного контролю і моніторингу за рівнем їх досягнення.

Основною метою формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності є досягнення дошкільниками високого рівня сформованості здоров'язберігаючої поведінки. При цьому завданнями освітнього процесу в реалізації педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності є:

- розширення знань про здоров'язбереження і здоров'язберігаючу поведінку, про способи залишатися здоровим, про особливості власного стану здоров'я;
- задоволення потреб дошкільників у здоровому способі життя, формування потреби в дотриманні елементарних гігієнічних норм і правил;
- розвиток здатності до управління власною поведінкою, розвиток готовності до власних змін і цілеспрямованої роботи з розвитку здоров'язберігаючої поведінки;

- розвиток здатності знаходити оптимальну поведінку, що забезпечує здоров'язбереження;

- формування позитивних життєвих орієнтацій, розвиток спонукання до прагнення підвищити рівень здоров'я, формування цінності здоров'я та здорового способу життя;

- збереження і розвиток здоров'я дошкільників при його оптимальній працездатності та соціальній активності, формування системи умінь і здоров'яформуючих технологій і стратегій.

Концептуальний блок педагогічної технології пов'язаний з обґрунтуванням методологічних підходів і принципів організації процесу формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

В якості теоретичної бази для побудови педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності розглядаються можливості використання основних положень системного, особистісно-діяльнісного, культурологічного, аксіологічного та технологічного підходів. Реалізація цих підходів актуалізує зміст здоров'язбереження дошкільників з урахуванням можливостей театралізованої діяльності.

Системний підхід (А. Авер'янов, В.Г. Афанасьєв, В.П. Беспалько, І.В.Блауберг, В.Т. Ивкин, Т.А. Ільїна, Е.Ф. Зеєр, Ю.А. Конаржевський, Н.В.Кузьміна, В.Н. Садовський, В.А. Сластьонін, І.М. Стариков, І.К. Шаламов, Є.Г. Юдін, В.А. Якунін та ін.) являє собою напрямок методології наукового пізнання і соціальної практики, в основі якого лежить розгляд об'єктів, як систем [39]. У педагогічній літературі поняття «система» визначається як упорядкована сукупність взаємопов'язаних компонентів, об'єднаних спільною метою функціонування.

У системному розгляді ми сприймаємо процес формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності не як суму частин, а як щось єдине. Системний підхід – це

методологічна орієнтація в науковому пізнанні об'єктивної дійсності і практики управління складними системами; системне бачення дійсності, особлива «пізнавальна технологія», яка використовується при вивченні складних систем, в тому числі і педагогічного сприяння здоров'язбереження особистості.

По-перше, орієнтація на системний підхід забезпечує комплексне вивчення проблеми формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності та дозволяє розглядати педагогічний процес закладу дошкільної освіти як педагогічну систему.

По-друге, процес формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності - це підсистема культури поведінки дошкільників в цілому.

По-третє, використання системного підходу в нашому дослідженні дозволяє виділити мету як системоутворюючий фактор формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

І, нарешті, по-четверте, системний підхід дозволяє сформулювати проект педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, виявити його складові компоненти, їх місце і значення.

Дослідження процесу формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізації з позиції цілісності, шляхом застосування системного підходу дозволяє реалізувати єдність процесів розвитку, освіти і виховання збереження здоров'я.

Інтегрувати в собі здоров'язберігаючий потенціал мікросоціуму, медицини, соціокультурної сфери, сім'ї може заклад дошкільної освіти, оскільки воно є цілісним, системним утворенням [70]. Необхідно відзначити, що принцип системності – це регулятивна вимога до побудови системи формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільника. Він є

методологічною основою формування системних зв'язків між суб'єктами та об'єктами здоров'язберігаючої простору дошкільного закладу.

Особистісно-діяльнісний підхід (К.А.Абульханова, Б.Г.Ананьев, Л.І.Анциферова, Л.І. Божович, Е.В. Бондаревська, А.Г. Асмолов, Л.С.Виготский, Н.Ф. Голованова, О.М.Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, В.В.Серіков, В.А.Сластьонін, І.С. Якіманська, Е.А. Ямбург та ін.) розглядає особистість, перш за все, як суб'єкт діяльності, яка сама, формуючись в діяльності і спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності і спілкування.

Особистість виступає суб'єктом діяльності, тому особистісний і діяльнісний компоненти нерозривно пов'язані один з одним.

Особистісно-діяльнісний підхід у своєму особистісному компоненті полягає в управлінні розвитком людини, заснованому на глибокому знанні його особистості і умов життя. Особистісний підхід передбачає створення найбільш сприятливих можливостей для розвитку кожного учня. Особистісний компонент особистісно-діялісного підходу передбачає врахування змісту і форми роботи, характер взаємодії вихователя з дошкільням. Особистісно-діялісний підхід у своєму особистісному компоненті орієнтує в дослідженні на те, що в центрі навчання знаходиться сам дошкільник його мотиви, ідеї, неповторний психологічний склад. Виходячи з індивідуально-психологічних статево-вікових особливостей дошкільника, педагог формує, спрямовує і корегує процес формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільника засобами театралізованої діяльності. Цей облік в педагогічному експерименті здійснювався через зміст і форму навчання, через особистісно-орієнтований характер спілкування з дошкільниками.

В умовах особистісно-діялісного підходу в освітньому процесі закладу дошкільної освіти стимулюються особистісна, інтелектуальна активність дошкільника. Діялісний компонент відбивається в загальнопедагогічному плані через положення про суб'єктно-суб'єктний

щодо педагога і учня, а також активності останнього в загальнопсихологічному ключі. Особистісно-діяльнісний підхід передбачає орієнтацію на розвиток творчого потенціалу особистості і дозволяє врахувати індивідуальні особливості кожного дошкільника за допомогою включення в творчу діяльність.

Однією з методологічних основ гуманістично орієнтованого педагогічної освіти є аксіологічний підхід (Б. Г. Ананьєв, А.С. Ахизер, Є.В.Бондаревська Б.С. Братусь, А.Г. Здравомислов, В.А. Караковський, Т.С. Кун, А.Б. Орлов, К. Роджерс, РА Парошіна, В.Н. Сагатовський, В.А. Сластьонін, Г.І.Чіжакова, Б.М. Яворський та ін.). Аксіологічний підхід до процесу формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності являє собою такий спосіб наукового і практичного вирішення проблеми, при якому основна увага приділяється трансляції ціннісних орієнтацій в процес освіти. Цінності - це орієнтир діяльності та поведінки дошкільника.

Аксіологічні аспекти здоров'я розглядалися в роботах А.А. Алексеєва, Т.Ю.Богачевої, С.С.Бубнової, В.К.Бальсевич, Е.С.Деміденко, В.М.Дімова, В.Д.Жірнова, А.Л.Іванюшкіна, О.В.Кобелевої, І.А. Крилова, І.С.Ларіонової, А.Г.Маджуга, П.Г.Петрової, Т.Я.Свіщевої, І.В.Сілуянової, Л.Ф.Тихомірової, М.І.Фоміна та ін.

Цінність, як стверджує В. А. Сластьонін набуває спонукальну силу мотиву діяльності тоді, коли вона інтеріоризується особистістю, представляє необхідний момент внутрішнього існування, коли людина може чітко формулювати мету своєї діяльності, бачити її гуманістичний зміст, знаходити ефективні засоби їх реалізації, правильного своєчасного контролю, оцінки і коригування своїх дій. Та чи інша цінність стає об'єктом потреби особистості в тому випадку, якщо здійснюється цілеспрямована діяльність з організації, відбору об'єктів та створення умов, які викликають необхідність її усвідомлення і оцінки особистістю» [27].

З позиції аксіологічного підходу здоров'я виступає як універсальна людська цінність, співвідноситься з основними ціннісними орієнтаціями особистості та займає певне положення в ціннісній ієрархії. Домінування тих чи інших цінностей, так само як і їх переоцінка, криза, розглядаються в якості факторів, що визначають здоров'я індивіда або негативно впливають на нього.

Даний підхід розглядає формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності з гуманістичних позицій: як процес, спрямований на привласнення людиною системи цінностей. Його теоретико-практична спрямованість відповідає ідеї гуманізації, що позиціонує особистість як найвищу цінність і ідеї гуманітаризації - дієвої складової гуманізації.

Акцентування аксіологічного підходу як методологічної основи педагогічної технології дозволяє розглянути процес формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності як феномен, що репрезентується за допомогою таких категорій як універсальність і фундаментальність гуманістичних цінностей.

Аксіологічний підхід дозволяє визначити сукупність пріоритетних цінностей в освіті, вихованні та саморозвитку здорової особистості. Що стосується розвитку здорового способу життя у дошкільників як такі можуть виступати цінності здоров'я та здорового способу життя, а так само комунікативної культури.

Технологічний підхід (В. П. Беспалько, Т.Н.Грошева, Л.В.Загрекова, Т.А. Ільїна, Е.А.Леванова, М.М.Левіна, А.Я.Савельєв, С.В.Салько, Н.Ф.Тализіна та ін.) ставить основною метою конструювання навчально-виховного процесу закладу дошкільної освіти відповідно до заданих вихідними установками: соціального замовлення, освітніх орієнтирів, цілей і змісту освіти.

Під технологічним підходом розуміється «спосіб організації освітнього процесу, при якому забезпечується, по-перше, його орієнтація на досягнення

діагностично поставленої мети, спроектованої з урахуванням особливостей суб'єктів навчально-виховного процесу та можливостей освітнього закладу, і, по-друге, оптимальна алгоритмізація щодо освітніх методів, засобів і форм, а також інформаційних, тимчасових і міжособистісних характеристик» [28].

Суть технологічного підходу в нашій роботі полягає в тому, що грамотно відібраний зміст освіти, методи і засоби формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, впливаючи на особистість дошкільників, в навчально-виховній діяльності і через дидактичну діяльність педагогів дозволяють сформувати здоров'язбереження як якість особистості дошкільників.

Таким чином, аналіз наукової літератури, пошук різних джерел сучасних наукових позицій в ході дослідження проблеми формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти дозволили нам виявити ті підстави, які визначають методологічну платформу, фундамент досліджуваної проблеми формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

На основі аналізу особливостей кожного з підходів ми визначили принципи, на які спиралися при формуванні здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності:

- ✓ принцип цілісності, єдності і диференціації, ресурсності;
- ✓ принцип спадкоємності, додатковості, відкритості формування здоров'язберігаючої поведінки;
- ✓ принцип варіативно-особистісної організації розвитку;
- ✓ принцип інформаційної підтримки розвитку;
- ✓ принцип ціннісно-сміслової спрямованості, адаптивності, рефлексивності змісту;
- ✓ принцип продуктивності на технологічному рівні;
- ✓ принцип цілісності технології;
- ✓ етико-гуманістичний принцип спілкування педагога і вихованця;

- ✓ принцип свободи особистості в освітньому процесі;
- ✓ принцип індивідуальності в освіті.

Змістовний блок педагогічної технології представлений основними компонентами, методами, формами і засобами формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Методи, які реалізуються в даній педагогічній технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, досить різноманітні:

- діагностичні - охоплюють сукупність методів контролю і оцінки, забезпечують контролюючі функції в процесі навчання, дають можливість педагогу оцінити результати освітньої діяльності;

- дискусійні - вид групових методів, заснованих на організованій комунікації в процесі вирішення навчально-виховних завдань. Дані методи допомагають:

- навчати дошкільників аналізу різних ситуацій, а також формувати у них навички відокремлювати важливе від другорядного і формулювати проблеми;

- розвивати у дошкільників вміння слухати і слухати інших людей, взаємодіяти з ними;

- моделювати особливо складні життєві ситуації, в рішенні яких провідну роль займає здоров'язбереження як особистісну якість дошкільника;

- розвивати у дошкільників вміння і навички прийняття самостійних рішень в ситуаціях, що мають множинний діапазон вибору.

- ігрові - спрямовані на інтенсивне осмислення і перетворення особистісного досвіду дитини:

- розвивають творчі здібності дошкільника;

- сприяють розвитку зрілих соціальних установок, в тому числі на здоров'язбереження;

- сприяють орієнтації у власних почуттях і формують навички їх культурного вираження;

- дозволяють дошкільнику включатися в колективну діяльність і спілкування та ін.

На відміну від ігор взагалі «педагогічна гра» має суттєвою ознакою - чітко поставлену мету і відповідним педагогічним результатом, які можуть бути обґрунтовані, виділені в явному чи непрямому вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю [31].

Проблеми педагогічної організації ігрової діяльності дошкільників полягають в усвідомленні першочерговості гуманістичних цілей навчання по відношенню до прагматичних. Необхідність розвитку в педагогічному процесі поведінкових, емоційних і когнітивних аспектів здоров'язберігаючої поведінки дошкільників вимагає перегляду традиційних принципів побудови освітнього процесу в дошкільному закладі та збільшення частки розвиваючих педагогічних технологій. До числа розвиваючих педагогічних технологій, без сумніву, належить театралізована діяльність дошкільників.

В процесі театралізованих ігор дошкільник знайомиться з людськими відносинами, починає розрізняти внутрішню і зовнішню сторони явищ, у дитини активно формується уяву і символічна функція свідомості, які дозволяють йому переносити властивості одних речей на інші, виникає орієнтація у власних почуттях і формуються навички їх культурного вираження - все це дозволяє включатися дитині в колективну діяльність і спілкування.

У програму театралізованої діяльності дошкільника в рамках нашої експериментальної роботи були включені театралізовані ігри, фольклор, театральні постановки, міні-етюди та ін., які при всьому своєму різноманітті виходять із загальної ідеї і володіють характерними рисами.

Крім того, в процесі експериментальної роботи активно використовувалися такі засоби формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників у процесі театралізованої діяльності як: завдання, бесіди-

консультації, вправи, діагностичні методики, прийоми театралізації, ігрова театралізована діяльність, аудіо- та відеозаписи та ін.

Основною формою навчання в педагогічній технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників з'явилися театралізовані заняття. В процесі театралізованої діяльності: розширюються і поглиблюються знання дітей про навколишній світ; розвиваються психічні процеси: увага, пам'ять, сприйняття, уяву; стимулюються розумові операції; відбувається розвиток різних аналізаторів: зорового, слухового, мовнорухового; активізуються і удосконалюються словниковий запас, граматичний лад мови, звуковимови, навички зв'язного мовлення, методико-інтонаційна сторона мови, темп, виразність мови; удосконалюються моторика, координація, плавність, переключення, цілеспрямованість рухів; розвивається емоційно-вольова сфера; відбувається корекція поведінки; розвивається почуття колективізму, відповідальності один за одного, формується досвід моральної поведінки; стимулюється розвиток творчої, пошукової активності, самостійності; участь у театралізованих іграх доставляє дітям радість, викликає активний інтерес, захоплює їх.

Перш ніж приступити до театралізованої діяльності, були вивчені різні методичні рекомендації з організації та проведення театралізованих ігор, в тому числі і під час навчальних занять, в розвиваючих і рухливих іграх.

В ході попередньої роботи було проведено обстеження дітей, занесення результатів в діагностичні карти; уточнення і розподіл матеріалу на навчальний рік за результатами обстеження; підбір і підготовка театралізованого матеріалу для проведення ігор та вправ.

Театралізація казки передбачає великий обсяг попередньої роботи. Вона проводиться в системі і взаємозв'язку з усіма фахівцями дитячого садка. Музична, образотворча, конструктивна діяльності є складовими компонентами театралізованої діяльності.

З огляду на вікові та психофізичні особливості дошкільників, був складений перспективний план роботи, відповідно до якого на початковому

етапі паралельно з розвитком пізнавальної та предметно практичної діяльності діти навчаються розпізнавати емоційний стан, настрої оточуючих по міміці, жестах, голосу, поведінки, а також вчать відображати свій емоційний стан промовою, мімікою, жестами.

Якщо розглядати інсценування поетичних і музичних творів як вид діяльності, що включає спів, декламування, пластику, міміку тощо, то можна ігри-потішки та інші малі форми фольклору, в яких органічно поєднуються слово, музика, рух. У ранньому віці діти дуже люблять подібні ігри, емоційно реагують на музику, образне слово, рух. Малюки швидко запам'ятовують окремі слова і найбільш яскраві словосполучення, намагаються наслідувати дорослому і потім діяти самостійно. Контакт з дорослим (тілесний, емоційний) надзвичайно важливий для розвитку дитини, його здоров'я - духовного, фізичного.

Молодші дошкільники вже володіють зв'язною мовою, руху різноманітні і виразні, але дії часто бувають мимовільними і спонтанними. Для того щоб навчити дітей керувати своїм емоційним станом були відібрані різні театралізовані етюди, вправи, підібрані дидактичні ігри та літературний матеріал, який сприяє формуванню емоційно-вольової сфери.

Для розвитку рухової активності та координованої моторики в групі обладнаний фізкультурний куточок, а також є картотеки гімнастичних вправ і рухливих ігор, підібрані вправи для пальчикової гімнастики.

В процесі роботи широко використовувалися пальчиковий в'язаний театр, настільний конусний театр, ляльки рукавичок та ін.

До методичних прийомів, які активно використовувалися в процесі формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників можна віднести такі як: використання українських народних казок, психогімнастика, казкотерапія, мнемотехніка, етюдний тренаж, етюди з настільними ляльками, вправи на увагу і пам'ять.

Важлива роль в процесі театралізованої діяльності відводилася психологічній атмосфері проведення занять. Принцип психологічної

комфортності - це, перш за все, створення умов, в яких діти відчують себе як «вдома, зняття стресовиникаючих факторів, орієнтація дітей на успіх і головне, відчуття радості, отримання задоволень від самої діяльності.

Центральний момент театральної діяльності – добровільність участі дітей. Тому важлива мотивація учасників. Дорослий повинен знайти адекватний спосіб включення дітей в театралізовану діяльність. Необхідно, щоб кожна дитина могла відчути уважне ставлення з боку дорослого. Не всі діти відразу включаються в гру. З урахуванням індивідуальних особливостей дітей слід починати діяльність з тими, хто швидше відгукується на запрошення дорослих; при цьому доцільно додатково мотивувати на включення в гру інших хлопців. Від ступеня психологічного комфорту дітей безпосередньо залежить їх активність, глибина емоційної включеності.

Для вирішення поставлених завдань нами була обрана партнерська форма заняття. Позиція дорослого динамічна (може зі своєю роботою пересісти, якщо бачить, що хтось із дітей особливо його потребує); при цьому всі діти в поле зору вихователя (і один одного), можуть обговорювати роботу, задавати один одному питання тощо. Дітям дозволено вільне розміщення і переміщення в процесі діяльності, також дозволено вільне спілкування дітям. Все це позитивно позначається на психологічній комфортності занять.

Велику роль в процесі формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників у процесі театралізованої діяльності ми відводили роботі з батьками.

Розвиток театралізованої діяльності в дошкільних установах і накопичення досвіду здоров'язбереження у дітей - тривала робота, яка вимагає участі батьків. Активізації їх інтересу сприяють проведенню нами за участю батьків і дітей тематичні театралізовані вечори, в яких батьки і діти є рівноправними учасниками. Тематика театралізованих вечорів тісно пов'язана з формуванням здоров'язберігаючої поведінки дітей:

- «В гостях у корисних і шкідливих звичок»,

- «Екскурсія дяді Стьопи» (про правила дорожнього руху),
- «Подорож в країну правильного харчування»,
- «Прогулянка до матінки-Природи» (про правила безпечної поведінки на природі),
- «В гостях у Тузика і Мурзика» (про правила безпечного спілкування з тваринами) та ін.

Необхідно залучати батьків до активної участі в таких вечорах. Цілеспрямовано з дітьми вони відвідують театри, музеї, читають твори і переглядають відеофільми, рекомендовані вихователями в рамках роботи по формуванню здоров'язберігаючої поведінки. Список книжок і фільмів, які розширюють знання про здоров'язбереження і здоров'язберігаючої поведінці пропонують батькам вихователі. Це сприяє розширенню кругозору, збагачує внутрішній світ, а головне - вчить членів сім'ї не тільки здоров'юзбереженню, але і взаєморозуміння, зближує їх.

Бажано активно залучати батьків до участі в театралізованих постановках (шиття костюмів, організація виставок, оформлення залу тощо). Батьки отримують можливість спостерігати за своїми дітьми на тлі їхніх однолітків, що дає можливість краще розібратися в питаннях розвитку дитини, навчиться і вдома застосовувати належні методи виховання; у батьків формується більш висока оцінка досягнення своїх дітей і гордість за них; розвивається більш глибоке розуміння процесу навчання дітей дошкільного віку; виникає довіра до вихователів та інших працівників дитячого садка; батьки навчаються видам діяльності, якими можна з задоволенням займатися з дітьми вдома, вони надають допомогу у виготовленні атрибутів. Отже, залучення батьків до роботи з дітьми в групі створює додаткові можливості для всіх учасників освітнього процесу і дозволяє, нарешті, реалізувати складний, з точки зору педагогів, індивідуальний підхід.

Батьки отримують буклет, в яких наведено список літератури для читання дітям, перелік кінофільмів і мультфільмів, необхідних для

перегляду. Крім того, пропонується інформація про дитячі театри і музеї міста. При такій організації тандем педагогів і батьків сприятиме формуванню здоров'язберезувальній поведінці дошкільників.

Всі перераховані вище форми і методи роботи були реалізовані в процесі формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

При ефективному функціонуванні розробленої педагогічної технології здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності спостерігається підвищення функціональних можливостей організму дітей; зростання рівня фізичного розвитку і фізичної підготовленості дошкільників; підвищення пріоритету здорового способу життя та морально-етичних установок; підвищення мотивації до рухової діяльності та ціннісного ставлення до здорового способу життя; підвищення рівня самостійності і активності дошкільників в рухової діяльності; підвищення професійної компетенції та зацікавленості педагогів у збереженні і зміцненні здоров'я дошкільників; підтримка батьками діяльності закладу дошкільної освіти щодо формування у дітей здоров'язберігаючої поведінки.

Контрольно-оцінний блок педагогічної технології збудований відповідно до компонентів здоров'язберігаючої поведінки дошкільників (когнітивним, поведінковим, емоційно-регулятивним) і включає в себе рівні (низький, середній, достатній, високий), критерії та відповідні їм показники сформованості здоров'язберігаючої поведінки.

Розглянемо критерії та рівні сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників.

Низький рівень:

Когнітивний компонент:

- не має уявлення про те, що таке здоров'я;
- не знає, як підтримати, зміцнити і зберегти здоров'я;

- не має уявлення про правила здоров'я: режим дня, харчування, сон, прогулянка, культурно-гігієнічні вміння і навички, навички самообслуговування, заняття фізкультурою і профілактика хвороб;

- не знає, як взаємодіяти з однолітками і дорослими;

- не має уявлення про безпечну поведінку в побуті, на вулиці, на природі, в суспільстві;

- не має уявлення про корисні і шкідливі звички.

Емоційно-регулятивний компонент:

- не може визначити стан свого здоров'я, а також стан здоров'я оточуючих;

- не вміє назвати і показати, що саме у нього болить, яка частина тіла, який орган;

- не вміє спостерігати за своєю поведінкою і поведінкою інших людей, не може співчувати, співпереживати, підтримати;

- не здатний сприймати критику.

Поведінковий компонент:

- не вміє обслужити себе і не володіє корисними звичками, елементарними навичками особистої гігієни;

- не вміє правильно харчуватися, не розрізняє корисні та шкідливі для здоров'я продукти харчування;

- не володіє культурою прийому їжі (не може спокійно сидіти, акуратно пережовувати їжу, поспішає і говорить з набитим ротом, не використовує правильно вилку і ніж, не користується серветкою тощо);

- не виконує фізичні вправи, які зміцнюють м'язи, поставу, опорно-руховий апарат, зарядку і підбадьорливу гімнастику, дихальну гімнастику і гімнастику для очей;

- не дотримується правила безпечної поведінки в рухливих іграх, в спортивному куточку групи, не дотримується правила дорожнього руху;

- не проявляє обережність при спілкуванні з незнайомими тваринами і не може убезпечити себе від контакту з незнайомою людиною на вулиці.

Середній рівень:

Когнітивний компонент:

- має не повне уявлення про те, що таке здоров'я;
- частково знає, як підтримати, зміцнити і зберегти здоров'я;
- має уривчасті уявлення про правила здоров'я: режим дня, харчування, сон, прогулянка, культурно-гігієнічні вміння і навички, навички самообслуговування, заняття фізкультурою і профілактика хвороб;
- частково знає, як взаємодіяти з однолітками і дорослими;
- має уривчасті уявлення про безпечну поведінку в побуті, на вулиці, на природі, в суспільстві;
- має часткові уявлення про корисні і шкідливі звички.

Емоційно-регулятивний компонент:

- рідко може визначити стан свого здоров'я, а також стан здоров'я оточуючих;
- не завжди може назвати і показати, що саме у нього болить, яка частина тіла, який орган;
- рідко спостерігає за своєю поведінкою і поведінкою інших людей, рідко співчуває, співпереживає, підтримує;
- часто не здатний сприймати критику.

Поведінковий компонент:

- частково вміє обслужити себе і недостатньо володіє корисними звичками, елементарними навичками особистої гігієни;
- частково вміє правильно харчуватися, часто не розрізняє корисні та шкідливі для здоров'я продукти харчування;
- частково володіє культурою прийому їжі;
- рідко виконує фізичні вправи, які зміцнюють м'язи, поставу, опорно-руховий апарат, зарядку і підбадьорливу гімнастику, дихальну гімнастику і гімнастику для очей;
- рідко дотримується правил безпечної поведінки в рухливих іграх, в спортивному куточку групи, правил дорожнього руху;

- рідко проявляє обережність при спілкуванні з незнайомими тваринами і не може убезпечити себе від контакту з незнайомою людиною на вулиці.

Достатній рівень:

Когнітивний компонент:

- має уявлення про те, що таке здоров'я;
- знає, як підтримати, зміцнити і зберегти здоров'я;
- має уявлення про правила здоров'я: режим дня, харчування, сон, прогулянка, культурно-гігієнічні вміння і навички, навички самообслуговування, заняття фізкультурою і профілактика хвороб;
- знає, як взаємодіяти з однолітками і дорослими;
- має уявлення про безпечну поведінку в побуті, на вулиці, на природі, в суспільстві;
- має уявлення про корисні і шкідливі звички.

Емоційно-регулятивний компонент:

- може визначити стан свого здоров'я, а також стан здоров'я оточуючих;
- може назвати і показати, що саме у нього болить, яка частина тіла, який орган;
- іноді спостерігає за своєю поведінкою і поведінкою інших людей, може співчувати, співпереживати, підтримувати;
- іноді здатний сприймати критику.

Поведінковий компонент:

- може обслужити себе і володіє корисними звичками, елементарними навичками особистої гігієни;
- може правильно харчуватися, розрізняє корисні та шкідливі для здоров'я продукти харчування;
- володіє культурою прийому їжі;

- вміє виконувати фізичні вправи, які зміцнюють м'язи, поставу, опорно-руховий апарат, зарядку і підбадьорливу гімнастику, дихальну гімнастику і гімнастику для очей;

- вміє дотримуватися правил безпечної поведінки в рухливих іграх, в спортивному куточку групи, правила дорожнього руху;

- проявляє обережність при спілкуванні з незнайомими тваринами і може убезпечити себе від контакту з незнайомою людиною на вулиці.

Високий рівень:

Когнітивний компонент:

- має повне уявлення про те, що таке здоров'я;

- підтримує і зміцнює здоров'я;

- дотримується правил здоров'я: режим дня, харчування, сон, прогулянка, культурно-гігієнічні вміння і навички, навички самообслуговування, заняття фізкультурою і профілактика хвороб;

- знає, як взаємодіяти з однолітками і дорослими;

- має уявлення про безпечну поведінку в побуті, на вулиці, на природі, в суспільстві;

- не має шкідливі звички.

Емоційно-регулятивний компонент:

- завжди точно визначає стан свого здоров'я, а також стан здоров'я оточуючих;

- завжди називає і показує, що саме у нього болить, яка частина тіла, який орган;

- завжди спостерігає за своєю поведінкою і поведінкою інших людей, співчуває, співпереживає, підтримує;

- сприймає критику.

Поведінковий компонент:

- обслуговує себе і володіє корисними звичками, елементарними навичками особистої гігієни;

- правильно харчується, розрізняє корисні та шкідливі для здоров'я продукти харчування;
- володіє культурою прийому їжі;
- виконує фізичні вправи, які зміцнюють м'язи, поставу, опорно-руховий апарат, зарядку і підбадьорливу гімнастику, дихальну гімнастику і гімнастику для очей;
- дотримується правил безпечної поведінки в рухливих іграх, в спортивному куточку групи, правила дорожнього руху;
- проявляє обережність при спілкуванні з незнайомими тваринами і може убезпечити себе від контакту з незнайомою людиною на вулиці.

Слід зазначити, що ефективність будь-якої педагогічної технології визначається різними психолого-педагогічними умовами. Багатьма дослідниками підкреслюється, що поняття «умова» в найбільш загальній формі визначається як основа, наявність обставин, що сприяють досягненню поставлених цілей або, навпаки, певною мірою перешкоджають їх досягненню.

Під психолого-педагогічними умовами, що сприяють формуванню здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, можна розуміти найбільш доцільні чинники, обставини, завдяки яким створюється «особливе навчальне і виховне середовище», тобто така організація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, при якій формування всіх компонентів здоров'язбереження дошкільників здійснюється найбільш ефективно.

На наш погляд, процес формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде ефективним, якщо будуть реалізовані наступні психолого педагогічні умови:

- виявлено сутність, структура і зміст здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, що дозволяють визначити механізм і динаміку процесу його формування;

- зміст діяльності педагогів щодо формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде визначено віковими і психологічними особливостями дітей і специфікою освітнього процесу дошкільного закладу;

- забезпечено організацію театральнo-освітнього середовища в дошкільному закладі, що включає організований простір для театралізованої діяльності та взаємодії педагогів, дітей і батьків;

- спроектована і впроваджена в освітній процес закладу дошкільної освіти педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності;

- цілеспрямоване формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде здійснюватися як процес актуалізації наявного і придбання нового індивідуального досвіду здоров'язбереження і забезпечуватися відповідною системою методичного супроводу.

Таким чином, педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності являє собою науково-теоретичне структурування педагогічного процесу закладу дошкільної освіти, що включає мету, завдання, методологічні підходи (системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, технологічний), принципи, компоненти (когнітивний, поведінковий, емоційно-регулятивний), освітнє середовище, розроблений діагностичний інструментарій, спрямований на вивчення сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, формують модулі - засоби, форми і методи формування здоров'язберігаючої поведінки; взаємопов'язані і взаємозумовлювальні види театралізованої діяльності, психолого-педагогічні умови, що визначають ефективність формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

2.2. Методичне забезпечення дослідження та особливості його проведення

У першому розділі нашого дослідження ми розглянули теоретико-методологічні аспекти проблеми формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності. Було зроблено припущення, що при реалізації розробленої педагогічної технології та врахування певних психолого-педагогічних умов формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде найбільш ефективним.

Вивчення педагогічних процесів і явищ вимагає дослідно-експериментальної перевірки гіпотетичних висновків. Надійним способом отримання даних, з точки зору Ю.К. Бабанського, є педагогічний експеримент, під яким автор розуміє «комплекс методів дослідження, який забезпечує науково-об'єктивну і доказову перевірку правильності висунутої гіпотези».

Ю.К. Бабанський зазначає, що з ряду можливих варіантів експерименту слід вибрати найбільш інформативний, дає повну картину про досліджуване явище, найбільш валідний, найбільш репрезентативний з точки зору вибірки об'єктів вивчення, що відображають типовість явищ, найбільш короткий за часом, менш трудомісткий при збереженні його результатів» [21].

При плануванні та організації дослідно-експериментальної роботи, ми дотримувалися більшості вимог, що пред'являються до педагогічного експерименту:

- по-перше, дослідно-експериментальна робота проводилась на основі розробленої приватною методології дослідження (цілей, гіпотези, принципів наукового дослідження);
- по-друге, в педагогічному дослідженні використовувалися кілька видів експерименту - констатувальний, формувальний і контрольний;

- по-третє, всі види експериментальної роботи включали в себе реалізацію цілей і аналіз результатів;

- по-четверте, надійність експериментальної роботи залежала від її варіативності (Ю.К. Бабанський, В.І. Журавльов, В.І. ь, І.М. Кузнєцов, М.Н. Скаткін та ін.).

Крім того, як і будь-який експеримент, педагогічний експеримент вимагає визначення залежних і незалежних змінних. В нашій дослідно-експериментальній роботі залежними змінними були рівні сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників та його компонентів (низький, середній, достатній, високий), а в якості незалежної змінної виступила педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Для досягнення поставлених цілей нам необхідно було в процесі дослідно-експериментальної роботи вирішити такі завдання:

1. Визначити вихідний рівень сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників.

2. Реалізувати педагогічну технологію формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

3. Перевірити ефективність функціонування педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності на тлі виділеного комплексу психолого-педагогічних умов.

З урахуванням сказаного нами була розроблена програма дослідно-експериментальної роботи, що включає наступні етапи:

1. Констатувальний етап - його завданнями стала діагностика до експериментальних результатів рівня сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників та розробка педагогічної технології її формування засобами театралізованої діяльності. На основі виявленого початкового рівня нами були сформовані групи для основного етапу експерименту. При

комплектуванні груп ми враховували кількісний склад контрольної і експериментальної груп, а також можливість реалізації виявлених психолого-педагогічних умов, що забезпечують ефективність розробленої педагогічної технології.

2. Формувальний етап полягав в апробації розробленої педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, застосуванні різноманітних педагогічних методів, форм і засобів.

3. Контрольний етап передбачав аналіз отриманих результатів, виявлення динаміки рівня сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності. Крім того, на цьому етапі вирішувалися завдання аналізу, обробки і оформлення результатів педагогічного експерименту.

Пропонована педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності з 2019 по 2020 рік була апробована на базі закладу дошкільної освіти.

Всього дослідженням на різних етапах дослідно-експериментальної роботи було охоплено 50 дошкільників і 10 педагогів. Відповідно до завдань формувального етапу експерименту були сформовані експериментальна та контрольна групи:

Дошкільники, які входили до експериментальної групи, мали практично однакові початкові параметри, і в них перевірялася ефективність розробленої нами педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, а також комплекс виділених нами психолого-педагогічних умов. У контрольній групі цілеспрямовано не забезпечувалося ні одна умова.

В нашій дослідно-експериментальній роботі в якості методів дослідження здоров'язберігаючої поведінки дошкільників за кожним з компонентів спроектованої педагогічної технології (поведінковий, когнітивний, емоційно-регулятивний) виступили:

- Бесіда «Що значить бути здоровим».
- Експертна оцінка стану здоров'я і фізичної підготовленості дітей, їх навичок здоров'язберігаючої поведінки.
- Методика «Склади казку», «Подорож у країну Здоров'я».
- Діагностична гра «Що так, що не так».

Методика «Склади казка» Подорож в країну Здоров'я» призначена для вивчення ставлення до здоров'я та здорового способу життя дітей. Аналіз дитячих висловлювань спрямований на розуміння усвідомлення дитиною сенсу здоров'я і здорового способу життя, ставлення до них. Такий аналіз дозволяє виявити, скільки ознак, якостей, властивостей, дій, правил здоров'я та здорового способу життя знає дитина і як до них ставиться, як розуміє їх. Розповіді дітей дозволяють зробити висновок про ціннісне або негативне ставлення дошкільників до здоров'я і життя людини, встановити, чи розуміють діти взаємну залежність між цими поняттями.

Звертається увага на творчість дитини в процесі створення історії або розповіді, оскільки образи здоров'я, їх асоціативність і оригінальність підкажуть істинність відносини дитини до досліджуваного предмета.

Для вивчення уявлень дошкільників про здоров'я, знань, умінь і навичок, що підтримують, зміцнюють і зберігають його нами була проведена бесіда «Що значить бути здоровим?». Питання бесіди представлені в додатку 2. Більшість питань бесіди вимагає від вихованця розгорнутих відповідей, обдуманих рішень, закладених в деяких питаннях проблемних ситуацій, відтворення дошкільням свого життєвого досвіду.

Критеріями оцінки виступали такі характеристики: наявність відповідей на питання і рішень запропонованих дитині діагностичних ігрових і проблемних ситуацій, адекватність дитячих відповідей і рішень, повнота і глибина відповідей, здоров'язберігаючої ерудованість дитини, перенесення наявних здоров'язберігаючої знань в рішення проблемних і імітаційних ситуацій, активність дошкільника в ході бесіди, інтерес до її змісту.

Характеристика рівнів уявлень школярів про здоров'я, знань, умінь і навичок, що підтримують, зміцнюють і зберігають його: високий рівень (3-2,4 бала), середній рівень (2,3 - 1,8 бала), низький рівень (1,7 -1 бала).

Експертна оцінка стану здоров'я і фізичної підготовленості дітей, їх навичок здоров'язберігаючої поведінки Оцінка стану здоров'я та фізичної підготовленості дітей, їх навичок здоров'язберігаючої поведінки здійснювалася за допомогою експертів.

Оцінка здійснювалася за чотирма критеріями: здоров'я, фізична підготовка, навички гігієни, навички безпечної поведінки. Кожен критерій оцінювався за 10-бальною шкалою. Потім отримані бали переводилися в рівні: низький, середній, достатній, високий. Проведемо аналіз результатів, отриманих в ході констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи.

Діагностична гра «Що так, що не так» являє собою набір послідовностей картинок за темами «Як берегти зуби?», «Здолавши недугу», «Небезпечні предмети», «Наші помічники - рослини», «Швидка допомога», «Харчове лото», «Будова організму» тощо. Частина картинок демонструє бажану (позитивну) поведінку, спрямовану на збереження здоров'я. Інша група картинок - навпаки, несе в собі помилки і демонструє поведінку, що перешкоджає збереженню здоров'я. Дитині демонструється 6 послідовностей різної тематики. Якщо необхідно, вони коментуються. Завдання дитини сказати чи «правильно» поводить себе герой картинки?

Даний комплект методик дослідження дозволяє оцінити сформованість усіх компонентів здоров'язберігаючої поведінки дошкільників.

Таким чином, нами була визначена чітка програма дослідно-експериментальної роботи, зміст кожного з її етапів, підібрані основні методи експериментального дослідження і сформульовані основні його завдання. Далі ми опишемо результати, які були отримані на констатувальному, формуальному та контрольному етапах дослідно-експериментальної роботи.

2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи з формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності

Проведемо аналіз результатів, отриманих в ході констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи. В отриманих результатах первинної діагностики сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників контрольних і експериментальних груп видно, що згідно з експертною оцінкою рівень здоров'я всіх дошкільників в цілому на першому етапі експерименту середній. Середні бали в усіх групах приблизно знаходяться на одне рівні – вище 5 балів. Показники фізичної підготовки вище, рівня здоров'я, але в цілому теж не високі.

Більшість старших дошкільників контрольної (67%) і експериментальної (65%) груп мають середній рівень розуміння та інтерпретації терміна «здоров'я». Вони не можуть пояснити, що означає бути здоровим. По 6% старших дошкільників кожної з груп мають високий рівень уявлення про «здоров'я». Вони знають як поводитися для того щоб його зміцнити і зберегти, що може зашкодити їхньому здоров'ю. 27% дошкільників експериментальної групи і 29% дошкільників старшої контрольної групи за результатами первинної діагностики мають низький рівень розуміння та інтерпретації «здоров'я». Тобто, їх розуміння здоров'я і знання про нього не достатні для їх віку.

Згідно з експертною оцінкою рівень здоров'я дошкільників експериментальних груп в цілому на констатувальному етапі експерименту значно не змінився. Середні бали в усіх групах приблизно знаходяться на одне рівні - трохи вище 5 балів. Показники фізичної підготовки також істотно не змінилися ні в одній з груп. Можливо, такі результати пов'язані з низькою динамічністю цих шкал в цілому, для їх видимих змін потрібно більше часу.

Високий рівень здоров'язберігаючої поведінки при повторній діагностиці старших дошкільників виявлений у 21% - дошкільника

експериментальної групи, 7% - контрольної. Тобто при виконанні завдання дошкільники дають адекватні, однозначні, вичерпні відповіді. Вони часто проявляють здоров'язберезувальну ерудованість і мотивованість вести здоровий спосіб життя.

Результати повторної діагностики особливостей ставлення дошкільників контрольних і експериментальних груп до здоров'язберігаючої поведінки за допомогою методики «Склади казку» Подорож у країну Здоров'я»».

Досить багато дошкільників зберігають нейтральне ставлення до здорового способу життя. Однак в експериментальних групах таких респондентів менше: 31% дошкільників.

Результати повторної діагностики особливостей ставлення дітей до здоров'язберігаючої поведінки за допомогою методики «Склади казку», «Подорож у країну Здоров'я» показують, що ставлення дошкільників до здоров'язбереження змінилося: 27% дошкільників експериментальної групи і 50% респондентів контрольної групи мають негативне ставлення до здоров'язбереження.

Досить багато дошкільників зберігають нейтральне ставлення до здорового способу життя. Однак в експериментальних групах таких респондентів менше – 31%. Можна говорити про інтенсивне зростання числа дошкільників експериментальної групи (до 42%) з позитивним ставленням до здоров'язберігаючої поведінки при повторній діагностиці.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників

Компоненти	Рівні	ЕГ		КГ	
		Первинна діагностика,%	Повторна діагностика,%	Первинна діагностика,%	Повторна діагностика,%
Когнітивний	Н	8	3	7	5
	С	75	12	77	75
	Д	15	66	15	17
	В	2	19	1	3
Емоційно-регулятивний	Н	34	10	32	28
	С	55	64	56	58
	Д	7	16	8	9
	В	4	10	4	5
Поведінковий	Н	36	5	35	24
	С	53	61	55	63
	Д	8	23	8	10
	В	3	11	2	3

Таким чином, на контрольному етапі експерименту виявлено підвищення показників сформованості як в цілому здоров'язберігаючої поведінки, так й кожного его компонента у дошкільників експериментальної групи. У контрольних групах значних змін при повторній діагностиці не виявлено.

Таким чином, педагогічний експеримент дозволив довести ефективність спроектованої педагогічної технології здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Можна констатувати, що в ході проведення експериментальної роботи у дошкільників сформувався комплекс знань про здоров'язбереження і здоров'язберігаючу поведінку, уявлень про здоров'я і способах ведення

здорового способу життя, умінь і поведінкових особливостей здоров'язбереження з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей дитини, потреба до підвищення рівня власних ресурсів, умінь вибору стратегій здоров'язберігаючої поведінки, усвідомлення цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього, адекватної оціночної діяльності, що сприяє дбайливому ставленню дитини дошкільного віку до себе і свого здоров'я.

Можна говорити про значний розвиток мотивації здорового способу життя, формування умінь, навичок і поведінкових стратегій, необхідних для усвідомлення і оцінки дошкільниками власного здоров'я, виховання культури здоров'язбереження.

Слід зазначити, що в умовах дошкільної освіти як педагоги, так й дошкільники повинні розуміти прогностичну і перетворюючу роль здоров'язбереження, цілеспрямовано організовувати театралізовану діяльність з особистісно розвиваючих позицій, координуючись в своїх цілях, задачах і формах взаємодії з дошкільниками.

Висновки до другого розділу

Педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, з одного боку розглядається нами, як спільне (педагога і дошкільника) особистісно-орієнтоване проектування та практична організація театралізованої діяльності, а з іншого, педагогічний процес, в результаті якого у дошкільників формується комплекс необхідних особистісних якостей, що сприяє формуванню здоров'язберігаючої поведінки.

Визначення сутності, змісту і структури здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, вивчення специфіки його формування засобами театралізованої діяльності, дозволили нам розробити педагогічну технологію формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Проектування технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності здійснювалося нами на підставі педагогічної системи цілей, побудованої на визначенні їх змісту щодо формування кожного з компонентів здоров'язберігаючої поведінки дошкільників: когнітивного, поведінкового та емоційно-регулятивного.

Педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності являє собою науково-теоретичне структурування педагогічного процесу закладу дошкільної освіти, що включає мету, завдання, методологічні підходи (системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, технологічний), принципи, компоненти (когнітивний, поведінковий, емоційно-регулятивний), освітнє середовище, розроблений діагностичний інструментарій, спрямований на вивчення сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, формувальні модулі - засоби, форми і методи формування здоров'язберігаючої поведінки; взаємопов'язані і взаємозумовлювані види театралізованої діяльності, психолого-педагогічні

умови, що визначають ефективність формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

В якості основних психолого-педагогічних умов формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності нами були виділені наступні: виявлення сутності, структури та змісту здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, що дозволяють визначити механізм і динаміку процесу її формування; зміст діяльності педагогів щодо формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде визначено віковими і психологічними особливостями дітей і специфікою освітнього процесу дошкільного закладу; забезпечення організації театральнo-освітнього середовища в закладі дошкільної освіти, що включає організований простір для театралізованої діяльності та взаємодії педагогів, дітей і батьків; проектування і впровадження в освітній процес закладу дошкільної освіти педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності; цілеспрямоване формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності буде здійснюватися як процес актуалізації наявного і придбання нового індивідуального досвіду здоров'язбереження.

В ході проведення експериментальної роботи у дошкільників сформувався комплекс знань про здоров'язбереження і здоров'язберігаючу поведінку, уявлень про здоров'я і способах ведення здорового способу життя, умінь і поведінкових особливостей здоров'язбереження з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей дитини, потреба до підвищення рівня власних ресурсів, умінь вибору стратегій здоров'язберігаючої поведінки, усвідомлення цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього, адекватної оціночної діяльності, що сприяє дбайливому ставленню дитини дошкільного віку до себе і свого здоров'я. Отримані показники свідчать про те, що відбулися зміни в рівнях

сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників експериментальної групи викликані не випадковими чинниками, а є наслідком реалізації педагогічної технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз, проведений в рамках кваліфікаційної роботи, показав, що культура здорового способу життя ставить здоров'я на високий рівень в структурі цінностей дошкільників, визначає активність дитини у ставленні до власного здоров'я.

Здоров'язберігаюча поведінка – активна діяльність особистості, спрямована на збереження і зміцнення здоров'я, що включає ставлення до здоров'я як до цінності; мотивацію здорового способу життя, формування умінь, навичок і поведінкових стратегій, необхідних для усвідомлення і оцінки власного здоров'я, виховання культури здоров'язбереження.

Робота з формування здоров'язберігаючої поведінки повинна починатися з дошкільного віку, оскільки саме в цей період формуються основи рухової і розумової діяльності, раціональної організації режиму дня, харчування, загартовування, ставлення до шкідливих звичок тощо. Ефективність цієї роботи можна оцінити за рівнем успішності застосування знань, умінь і навичок в життєвих ситуаціях, в прояві індивідуальних здібностей дитини до роботи над збереженням здоров'я. Резерви здоров'я дитини, установка на здоров'язбереження формуються, розвиваються і зміцнюються в процесі виховання.

Освітній простір закладу дошкільної освіти має створювати оптимальні умови для формування здоров'язберігаючої поведінки, мотивуючи дітей до здорового способу життя, розуміння важливості активних дій для збереження і зміцнення здоров'я. Ефективність роботи в даному напрямку буде досягнута тільки при зусиллі всіх учасників виховного процесу: педагогів, дітей, батьків з урахуванням комплексного підходу до змісту, форм, засобів формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників у вигляді цінності здоров'я, знань і умінь, що забезпечують розвиток особистості дитини в дошкільний період.

Теоретико-методологічний аналіз здоров'язбереження як педагогічної проблеми дозволив обґрунтувати доцільність її формування в процесі дошкільної освіти з активним застосуванням засобів театралізації.

Театралізована діяльність має величезний потенціал формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, стимулює розвиток психічних процесів, створює умови для пізнання навколишнього світу, засвоєння способів зміцнення та збереження здоров'я, попередження захворювань, збагачує значущими враженнями, сприяє самопізнання, орієнтації дітей в різних ситуаціях фізичного і психологічного благополуччя, реалізує творчу активність особистості, що формується дитини, дозволяє формувати досвід ціннісного поведінки, створюючи середовище для формування цінності здоров'язбереження завдяки оформленню в різних знакових системах (у мові, пантомімі) відповідно до цілей педагога і уподобаннями, інтересами дітей.

Формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності являє собою педагогічний процес, в якому організовано, поступово і безупинно в уявних, відповідних ролі, сюжетом і реальних ситуаціях, здійснюється усвідомлення цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього, засвоєння знань і уявлень про здоров'я і способах ведення здорового способу життя, формування умінь і поведінкових особливостей здоров'язбереження з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей дитини, адекватної оціночної діяльності, що сприяє дбайливому ставленню дитини дошкільного віку до себе і свого здоров'я.

Специфіка формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності полягає в тому, що в процесі театралізації дитина використовує різні символічні засоби (міміки, пантоміми, пластики, мови, співу, малювання тощо) з метою отримання знань і уявлень про способи зміцнення і збереження здоров'я, природних і соціальних факторах шкоди і користі для здоров'я, сприяння в усвідомленні

дітьми цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього; включення в здоров'язберігаючої діяльності відповідно до індивідуальних можливостей і здібностей; закріплення моделей здоров'язберігаючої поведінки.

З огляду на складність і багатоаспектність проблеми формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, ми вважали необхідним проектування педагогічної технології процесу формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, оскільки саме технологізація робить процес формування здоров'язберігаючої поведінки дітей цілком організованим, керованим, з передбачуваними позитивними результатами.

Педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності, з одного боку розглядалася нами, як спільне (педагога і дошкільника) особистісно-орієнтоване проектування та практична організація театралізованої діяльності, а з іншого, педагогічний процес, в результаті якого у дошкільників формується комплекс необхідних особистісних якостей, що сприяє формуванню здоров'язберігаючої поведінки.

Визначення сутності, змісту і структури здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, вивчення специфіки його формування засобами театралізованої діяльності, дозволили нам розробити педагогічну технологію формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Проектування технології формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності здійснювалося нами на підставі педагогічної системи цілей, побудованої на визначенні їх змісту щодо формування кожного з компонентів здоров'язберігаючої поведінки дошкільників: когнітивного, поведінкового та емоційно-регулятивного.

Педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності являє собою науково-теоретичне структурування педагогічного процесу закладу дошкільної

освіти, що включає мету, завдання, методологічні підходи (системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, технологічний), принципи, компоненти (когнітивний, поведінковий, емоційно-регулятивний), освітнє середовище, розроблений діагностичний інструментарій, спрямований на вивчення сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників, формуючі модулі - засоби, форми і методи формування здоров'язберігаючої поведінки; взаємопов'язані і взаємозумовлені види театралізованої діяльності, психолого-педагогічні умови, що визначають ефективність формування здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності.

Критеріальними характеристиками сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників виступають:

- когнітивний компонент: сформованість уявлень про здоров'язбереження і здоров'язберігаючу поведінку, про способи залишатися здоровим, про особливості власного стану здоров'я, про безпечну поведінку в побуті, на вулиці, на природі, в суспільстві; дотриманні правил здоров'я: режиму дня, харчування, сну, прогулянок, культурно гігієнічних умінь та навичок, навичок самообслуговування, заняття фізкультурою і профілактика хвороб; сформовані вміння вибору стратегій поведінки, що сприяють здоров'язбереженню;

- емоційно-регулятивний компонент: визначення дошкільниками стану свого здоров'я, а також стан здоров'я оточуючих, спостереження за своєю поведінкою і поведінкою інших людей, співчуття, співпереживання, чутливість до критики, здатність до управління власною поведінкою, готовність до роботи з саморозвитку здоров'язберігаючої поведінки;

- поведінковий компонент: обслуговування себе і володіння корисними звичками, елементарними навичками особистої гігієни; дотримання правил здоров'я: режиму дня, харчування, сну, прогулянок; виконання фізичних вправ, що зміцнюють м'язи, поставу, опорно-руховий апарат, зарядки і гімнастики, дихальної гімнастики і гімнастики для очей;

дотримання правил безпечної поведінки в рухливих іграх, в спортивному куточку групи, правил дорожнього руху; прояв обережності при спілкуванні з незнайомими тваринами і можливість убезпечити себе від контакту з незнайомою людиною на вулиці, здатність знаходити оптимальне поведінка, що забезпечує здоров'язбереження.

Критеріальні характеристики використовувалися нами при визначенні рівня сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників засобами театралізованої діяльності. Нами були визначені високий, достатній, середній і низький рівні сформованості здоров'язберігаючої поведінки дошкільників.

В ході проведення експериментальної роботи у дошкільників сформувався комплекс знань про здоров'язбереження і здоров'язберігаючу поведінку, уявлень про здоров'я і способах ведення здорового способу життя, умінь і поведінкових особливостей здоров'язбереження з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей дитини, потреба до підвищення рівня власних ресурсів, умінь вибору стратегій здоров'язберігаючої поведінки, усвідомлення цінності здоров'я та відповідального ставлення до нього, адекватної оціночної діяльності, що сприяє дбайливому ставленню дитини дошкільного віку до себе і свого здоров'я.

Можна говорити про значний розвиток мотивації здорового способу життя, формування умінь, навичок і поведінкових стратегій, необхідних для усвідомлення і оцінки дошкільниками власного здоров'я, виховання культури здоров'язбереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т. Здоров'язбережувальні технології як засіб формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку. Гуманітарний вісник, 2012. № 27. С. 6-10.
2. Антоненко А. Лікувальне плавання для дошкільників. Вихователь-методист дошкільного закладу, 2017. №4. С.58-65.
3. Артемова Л. В. Театр і гра / Л. В. Артемова. – К., 2002. – 291 с.
4. Артемова Л. В. Театр і гра Вдома, у дитячому садку, в школі / Л.В. Артемова. – Київ: Томіріс, 2002. – 291 с.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук.ред. та упоряд. О.Л. Кононко. – 2-ге вид., випр. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / А. М. Богуш та ін. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. Спецвипуск. 30 с.
7. Байер О. М. Розвиток саморегуляції старших дошкільників у взаємодії з однолітками і дорослими : дис. ... канд. пед. наук : 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія / Київ, 2008. – 140 с.
8. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / ред. О. І. Цибульська. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
9. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. – К.: Академвидан, 2009. – 248 с.
10. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини / Ганна Володимирівна Беленька. – К. : Наукова думка, 2006. – 220 с.
11. Беленька Г. В., Богініч О. Л., Машовець М. А. Здоров'я дитини – від родини : кол. монографія. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
12. Білоброва О. Виховуємо здорову дитину / О. Білоброва // Дитячий садок. – 2012. – № 22. – С. 41.
13. Богініч О. Оздоровчу ідеологію – в життя малят / О. Богініч // Дошк. вихов. – 2006. – № 7. – С. 7–9.

14. Богініч О.Л., Левінець Н.В., Петрова Ж.Г. Створення здоров'язберігаючих технологій в дошкільному навчальному закладі. Сучасні технології в дошкільній освіті України. Київ : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2008. С. 14-25.
15. Боголюбов В.И. Педагогическая технология: эволюция понятия / В.И. Боголюбов // Педагогика. – 1991. – №3. – С. 123-131.
16. Богучарова О. І. Здоров'я особистості у психологічній перспективі: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Дідоренка, 2012. – 488 с.
17. Богучарова О. І. Психологічний підхід до вивчення суб'єктивних структур індивідуального досвіду переживання щодо здоров'я. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка», 2002. Вип. 16. С. 100-102.
18. Богуш А. Безпека дитини в дошкільній / А. Богуш // Дошк. вихов. – 2013. – № 4. – С. 5–6.
19. Богуш А. М. Екологія емоційно-психічного здоров'я у системі взаємодії дорослих і дітей. Дошкільне виховання. 2014. № 5. С. 9–12.
20. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – К. : Видавничий дім "Слово", 2010. – 304 с.
21. Бойченко Т. Бережи себе, малюк! : навч.-метод. посібн. для дошкільн. навч. закладів. Київ : Генеза, 2009. 144с.
22. Бойченко Т. Валеологія – мистецтво бути здоровим. Здоров'я та фізична культура, 2005. № 2.С. 1-4.
23. Бойченко Т.Є. Освітні програми формування здорового способу життя молоді. –К.: Укр. ін-т соціальних досліджень, 2005. – 120 с.
24. Болтівець С. І. Педагогічна психогігієна: теорія і методика. Київ, 2000. С. 46.
25. Булич Е. Г., Муравов І. В. Валеологія: теоретичні основи валеології. Київ, 1997. 165 с.

26. Вакуленко О. В. Взаємозв'язок здорового способу життя та процесу соціалізації особистості// Український соціум [Текст]. – 2003. – № 1. – С. 124.
27. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберезувальних технологій у навчально–виховному процесі. Здоров'я та фізична культура. 2006. № 8. С. 1-6.
28. Ващенко О.М., Буряк Н.Б. Формування в майбутніх учителів компетентності використання здоров'язберезувальних освітніх технологій в навчально–виховному процесі початкової школи // Перлини наукового пошуку: зб. наук. статей – Хмельницький: ХмЦНІ, 2013. – 350 с.
29. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад, і гол. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: Перун, 2003. – 1440 с.
30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
31. Веселинка: збірник розваг. Книга 1 / авт.-упоряд. Л. В. Калуська. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 256 с.
32. Веселинка: збірник розваг. Книга 2 / авт.-упоряд. Л. В. Калуська. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 224 с.
33. Вистави для малят / авт.-упоряд. Г. В. Заренок. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 80 с.
34. Водолага Н. «Театральна абетка» / Н. Водолага // Дитячий садок. – №27–28. – 2001. – С.123-124..
35. Волкова І.В. Поняття «здоров'язберігаючі технології» та їх класифікації. – Х., 2008.
36. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія : посібник для студ. пед. вузів / В.М. Галузинський, М.В. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 237 с.
37. Гаращенко Л. Методики загартування в умовах дитсадка. Дошкільне виховання, 2010. №3. С.16-20. Годун Н. Впровадження здоров'язберезувальних технологій в умовах ВНЗ: сучасний стан та перспективи. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький

- державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2012. № 27. С. 55-59.
38. Гнізділова О.А. Гаврилюк Н.В. Формування здоров'язберезувальної компетенції у дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Полтава : ПНПУ, 2013. 112 с.
39. Гонтаровська Н. Діяльність навчального закладу в контексті школи сприяння здоров'ю. Директор школи (Шкільний світ), 2007. № 39. С. 29-31.
40. Гончаренко М. С. Екологія людини : [навчальний посібник]; за ред. Н. В. Кочубей. – Суми : ВТД «Університетська книга». К. : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. 394 с.
41. Гуляєва В. Разом з фітболом. Використання фітболу в роботі з дітьми 4-го року життя. Дитячий садок, 2013. № 33. С. 21-23.
42. Давидова Н. Дитячий хулахупінг. Дошкільне виховання, 2017. №10. С.31-35.
43. Даніш О. Самсоненко Н. Ходьба на ходулях. Нетрадиційна форма фізкультурнооздоровчої роботи. Дитячий садок. Управління, 2015. № 7. С. 17-20.
44. Денисенко Н. Оздоровчі технології в освітньому процесі. Дошкільне виховання, 361 2004. №12. С. 4-6.
45. Денисенко Н.В. Формування свідомого ставлення до здоров'я. // Дошкільне виховання. – 2009. – №11. – С.7-9.
46. Денисенко Н.Ф. Формування свідомого ставлення до здоров'я // Дошкільне виховання. – 2008. – № 9. – С.68-85.
47. Денисенко Н.Ф., Аксьонова О.П. Через рух – до здоров'я дітей : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 88 с.
48. Дишлева І. М. Формування здоров'язберезувального освітнього середовища у процесі викладання природничих предметів в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Сборник научных трудов Sworld : [научный журнал]. Серия : Педагогика, психология и социология. Одесса, 2013. Т. 20. С. 34-41.

49. Дятленко Н. Особистісно орієнтовану модель – у практику. Дошкільне виховання. 2014. № 7. С. 7–11.
50. Енциклопедія освіти / головний редактор В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
51. Єфименко М. М. Програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку “Казкова фізкультура”. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 52 с.
52. Єфіменко М. Рух – це життя. Даруймо його дітям щодня. Дошкільне виховання. 2014. № 7. С. 26–30.
53. Закон України «Про дошкільну освіту». Закон України «Про охорону дитинства». – К. : Ред. Ж., «Дошкільне виховання», 2001. – 55 с.
54. Затія-дивоглядія: Як зробити ляльковий театр другом кожної дитини / авт.-упоряд.: О. О. Тимофеева, О. В. Борисенко. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 176 с.: 8 іл.
55. Здоров’язберезувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В.М., 2019. 400 с.
56. Зубалій М., Зубрій С. Структурні компоненти здорового способу життя старшокласників. Освіта і управління. 2005. Т. 8. № 2. С. 153-155.
57. Іонова О. М., Лукянова Ю.С. Здоров’язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2009. № 1. С. 69-72.
58. Кайдалова Л.Г. Педагогічні технології формування професійних умінь і навичок у студентів вищого фармацевтичного закладу : дис....канд. пед. наук: 13.00.04 / Лідія Григорівна Кайдалова. – Х. , 2003. – 207 с.
59. Кириленко Л. Нетрадиційні методи у вихованні та оздоровленні старших дошкільників. Роль фізичної культури та спорту в становленні та зміцненні генофонду України : зб. матеріалів доп. учасн. Всеукр. студ. наук.-практ. конф. Полтава :ПДПУ ім. В.Г. Короленка, 2006. С.163-166.
60. Коджаспирова Г.М. Педагогіка в схемах, таблицях и опорних конспектах. – М.: Айрис–пресс, 2007. – 256 с.

61. Козак Л. В. Особистісно орієнтоване навчання як здоров'язберігаюча технологія. Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія : [зб. наук. пр.] / редкол.: В. О. Огнев'юк, І. Д. Бех, Л. Л. Хоружа [та ін.]. К. : Університет, 2008. № 10 (част. 2). С. 37
62. Коломоєць Г. Оздоровлювальний хортинг у ДНЗ. Дитячий садок, 2015. №5. С. 22-27.
63. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. (ратифіковано в Україні 2 7.02.1991 р.)
64. Кононко О. Л. Виховуємо здорову особистість. Сучасне дошкілля: реалії та перспективи : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.(Київ, 16 жовтня 2008 р.). – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. С. 16–20.
65. Кононко О. Л. Плекаймо у дітей життєдайне самоставлення. Дошкільне виховання. 2002. № 2. С. 3–7.
66. Кононко О. Л. Самосвідомість у житті дошкільника. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання у закладах освіти : Зб. наук. праць. Наукові записки РДГУ. Вип. 29. Рівне, 2004. С. 4-6.
67. Кононко О.Л. Субсфера “Я – фізичне”; Субсфера “Я – психічне” // Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. – К. : Дошкільне виховання. – 2003. – 243с.
68. Конституція України № 254к/96ВР від 28.06.1996 р. (із змінами)
69. Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року // Дошк. вихов. – 2010. – № 9. – С. 3–4.
70. Корольчук М. С., Крайнюк В. М., Марченко В. М. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики: навч. посібник. За загальної редакції М. С. Корольчук. Київ: Ельга Ніка-Центр, 2005. 320 с.
71. Куфко Н. Театралізовані ігри з дітьми дошкільного віку / Н. Куфко // Бібліотечка вихователя дитячого садка. – 2000. – № 19 – 20. – С. 3.

72. Лапченко І. О. Емоційне ставлення до себе та ровесників як чинник особистісного розвитку дитини дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ, 2006. 246 с.
73. Лохвицька Л. В. Дошкільникам про основи здоров'я : навч.-метод. посібн. / Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрущенко. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 176 с.
74. Лохвицька Л. В. Концептуальні засади проектування розвивального предметного середовища в дошкільних навчальних закладах [Електронний ресурс] / Л. В. Лохвицька. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/vkmu/2010_1/Lohvitska.pdf. – Назва з екрана.
75. Лохвицька Л. Про здоров'я треба знати, про здоров'я треба дбати. Валеологічна програма / Л. Лохвицька, Т. Андрущенко // Дошкільне виховання. – 2002. – № 12. – С. 10–12.
76. Макаренко Л. В. Вітаю тебе, театре! / Л. В. Макаренко // Джміль. – 2004. – № 2. – С. 10 – 11.
77. Макаренко Л. В. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л. В. Макаренко. – К.: Шк. світ, 2008. – 128 с.
78. Макаренко Л. В. Екскурсія до театру / Л. В. Макаренко // Джміль. – 2002. – № 4. – С. 14 – 15.
79. Макаренко Л. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л. Макаренко. – К. : Шкільний світ, 2008.
80. Максименко С. Д. Загальна психологія. Вінниця. Нова книга. 2004. 701 с. 52
81. Максименко С. Д. Психічне здоров'я дітей. Психолог. 2002. № 1(1). С. 4–6.
82. Матвієнко В. Загартування водою. Дошкільне виховання. 2010, № 6. С. 28-29.
83. Маханева М. Д. Театрализованные занятия в детском саду / М. Д. Маханева. – Москва, 2004. – 208 с.

84. Мельніченко Ю. Пластик-шоу з фізкультурним обладнанням. Дошкільне виховання. 2015. №12. С.24-28.
85. Михайліченко Тетяна. Модель фізкультурно-оздоровчої роботи у дошкільному закладі // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – №4. – С.44–54.
86. МієрТ. І. Дидактичні основи організації навчально-екскурсійної діяльності як засобу вибудовування суб'єкт-суб'єктної взаємодії тих, хто навчає, з тими, хто навчаються. Научен вектор на Балканите. Вип. № 1. България: «Научен хронограф» ЕООД. 2018. С. 67–70.
87. Молодь за здоровий спосіб життя : Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2009 р.) / [ред. кол. : О. Ф. Романова (голова) та ін.] ; Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту ; Держ. інст. розвитку сім'ї та молоді. — К. : ТОВ “Основа”, 2010. — С. 9.
88. Мулик Н. Культурно-гігієнічні навички як засіб зміцнення здоров'я / Н.Мулик // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – №9. – С.9–17.
89. Народні перлини для маленької дитини / упоряд. О. Яловська. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 408 с.
90. Нестеренко В.В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. / Південноукраїнський ДПУ ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2003. 231 с.
91. Низковська О. Інтеграція ідей здорового способу життя в освітній простір дитсадка. Палітра педагога, 2018. №1. С.3-6.
92. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт.- упоряд. А. П. Булова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 296 с.

93. Осипенко Т. Здоров'язбережувальні технології у дошкільному навчальному закладі. Вихователь-методист дошкільного закладу, 2011. №6.С.42-47.
94. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс] : Закон України № 2801ХІІ від 19.11.1992 р. (із змінами)
95. Падалка О.С. Педагогічні технології / О.С. Падалка, А.М. Нісімчук. – К. : Укр. енциклопедія, 1995. – 254 с.
96. Поліщук О. В. Здоров'я – найважливіша цінність людини і суспільства / О. В. Поліщук // Педагогічний дискурс. – 2012. – Випуск 11. – С. 240–244.
97. Поніманська Т.І. Дитина в соціумі: робота за освітньою лінією. Дошкільне виховання. 2012. № 9. С. 8–11.
98. Про дошкільну освіту : Закон України. – Київ : Ред. журн. Дошкільне виховання, 2001. 56 с.
99. Про охорону дитинства [Електронний ресурс] : Закон України № 2402-ІІІ від 26.04.2001 р. (із змінами).
100. Прокопчук О. Здоров'я дитини – багатство країни. Дошкільне виховання, 2011. № 11. С. 31-33.
101. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер. 2004. 713 с.
102. Ружановська Л. Оздоровлюємо дітей за допомогою нетрадиційних технологій: йога та Су-Джок. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. №2. С.34-39.
103. Сорокіна Н. Ф. Граємо в ляльковий театр / Н. Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. – 2002. – № 6. – С. 61–63.
104. Тимофєєва О. О. Лялькова вистава – чудова забава / О. О. Тимофєєва. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 27 с.
105. Фізичний розвиток дітей в умовах дошкільного навчального закладу : методичні рекомендації МОН України // Дошк. вихов. – 2010. – С. 9–14.
106. Формування навичок здорового способу життя засобами фізкультурно-оздоровчої роботи на прикладі педагогічного досвіду роботи НВК № 24 (на

засадах хортингу) : метод. посіб. / З.М. Діхтяренко, І.С. Данилюк, Н.І. Скляр; за заг. ред. З.М. Діхтяренко. Київ : Паливода А.В., 2015. С. 291-306.

107. Шашенок Н. Здоров'язбережувальні технології в умовах організованого дитинства / Н.Шашенок // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – №5. – С.26.

108. Шинкар І. Інновації у здоров'язбережувальних технологіях. Палітра педагога, 2018. №1. С. 11-17.

109. Штим Т. Нетрадиційні методи фізкультурно-оздоровчої роботи. Палітра педагога, 2008. №6. С.17-20.

110. Яременко О. О. Ідеологія і основні принципи теорії формування здоровогоспособу життя / О. О. Яременко, Р. Я. Левін // Український соціум [Текст]. — 2005. — № 4. — С. 66.

111. Ярмошенко О. Са-Фі-Дансе. Інновації в роботі інструктора з фізкультури. Дитячий садок, 2015. №9. С. 7-9.

112. Ярмошенко О. Секрет здоров'я. Фізкультурне заняття для дітей середнього дошкільного віку. Дитячий садок, 2015. №9. С. 10-14.

Методика «Незакінчені речення» (В.А. Дерукнская)

1. Здорова людина - це ...
2. Моє здоров'я ...
3. Іноді я хворію, тому що ...
4. Коли я хворію, мені допомагають ...
5. Коли у людини щось болить, то вона ...
6. Я хочу, щоб у мене було багато здоров'я, тому що ...
7. Коли я думаю про здоров'я, то уявляю собі ..
8. Коли я думаю про своє здоров'я, то мені хочеться ...
9. Якби у мене була чарівна паличка здоров'я, я б загадав ...
10. Коли я потрапляю в небезпечну для здоров'я ситуацію, то ...
11. Коли мої друзі хворіють, то я ...
12. Коли ми з мамою йдемо до лікаря, то я думаю ...

Додаток Б

План бесіди «Що значить бути здоровим?»

1. Скажи, будь ласка, як ти розумієш вислів «здорова людина»? Кого ми називаємо здоровим? У нас є в групі такі діти?
2. Як, по-твоєму, бути здоровим - це добре чи погано? Чому?
3. А ти дбаєш про своє здоров'я? Розкажи, будь ласка, як ти це робиш?
4. Які поради ти мені даси, щоб не захворіти?
5. Кого у вашій родині можна назвати здоровим? Чому ти так вважаєш?
6. Скажи будь ласка, чи знаєш ти, з чого складається твоє тіло?
7. Розкажи, що у тебе заховано під шкірою?
8. Як ти думаєш, для чого придумали правила безпеки на кухні, з побутовими приладами вдома? А ти дотримуєшся цих правил?
9. Що ти будеш робити, якщо відчуєш запах газу?
10. Якщо я наберу номер (101, 102, 103, 104), то куди потраплю? У яких випадках це необхідно?
11. Для чого придумали правила безпеки на дорозі?
12. Як ти думаєш, вулиця зручне місце для ігор, чому?
13. Чи знайомі тобі правила грибників і ягідників? Навчи мене, як вести себе в лісі
14. Уяви, що спускаємося сходами, йдете на прогулянку. Раптом одна дитина штовхає попереду йде. Що може статися?
15. Подумай і скажи, що може трапитися, якщо людина буде вести жваву бесіду під час їжі, коли пережовує їжу?
16. Як ти думаєш, чому в групі не можна грати в рухливі ігри, перебуваючи поруч з акваріумом?
17. Коли у тебе поганий настрій, це шкодить твоєму здоров'ю? Чому ти так думаєш? А іншим людям це шкодить?